

Eötvös Loránd Tudományegyetem
Állam- és Jogtudományi Kar
Büntető Eljárásjogi és Büntetés-végrehajtási Jogi Tanszék

Szakedolgozat

Előzetes letartóztatás végrehajtása javítóintézetben

Dr. Lőrincz József
c. egyetemi tanár

Lantos Carmen
Jogász képzés
Nappali tagozat
2015

Tartalom	
Bevezetés	3
1. A javítóintézeti nevelés története	6
1.1. Kezdetektől az 1995-ös jogszabályváltozásig	6
1.2. Az 1995-ös vita	12
1.3. 1995 után	15
1.3.1. 1995-től a Kódexig	15
1.3.2. A Kódex újításai	17
2. A javítóintézeti nevelés hatályos gyakorlata	20
2.1. A nevelés eredményességét befolyásoló tényezők	20
2.1.1. Az előzetes letartóztatásból eredő tényezők	21
2.1.2. A növendékekhez kapcsolódó körülmények	26
2.1.3. Az intézmény adottságai	31
2.1.4. Az intézet állománya, különös tekintettel a nevelőkre	32
2.1.5. Egyéb tényezők	37
2.2. Élet az intézetben	41
2.2.1. A szocializációs út állomásai	43
2.2.1.1. A befogadás és a Befogadó csoport	44
2.2.1.2. Élet a csoportban	45
2.2.2. A nevelés eszközei	51
2.2.2.1. Értékelés	51
2.2.2.3. Büntetés	53
2.2.2.3. Jutalmazás	56
2.2.3. Kapcsolattartás	58
3. A javítóintézeti nevelés hatékonysága	60
4. Perspektívák, távlatok	69
4.1. Új intézet Nagykanizsán	69
4.2. Kihívások a javítóintézetek előtt	72
Összegzés, konklúzió	79
Forrásjegyzék	85
Melléletek	91

Bevezetés

„Nagy művészet az olyan, amelyben együttműködik a kéz, a fej, a szív...”

John Ruskin

Napjainkban egyre aktuálisabb probléma a gyermek- és fiatalkori bűnözés, a 12-15 év közötti fiatalok száma és aránya a bűnelkövetésben érzékelhetően emelkedett, az erőszakos bűncselekményeknél az egyre durvább elkövetési mód a jellemző. Ennek megfelelően folyamatosan zajlik a jogi feltételrendszer felülvizsgálata és a szabályozás módosítása. Az új Büntető Törvénykönyv és a Büntetés-végrehajtási kódex a javítóintézeti nevelést sem hagyta érintetlenül, az új Javítóintézeti Rendtartás 2015 januárjában lépett hatályba. A jogszabályi változások nyomán szükségessé vált a meglévő tárgyi feltételrendszer bővítése is. Így lehetünk tanúi a Nagykanizsai Javítóintézet Európai Unió támogatással (TIOP-3.4.3/11/1) megvalósuló megépülésének, napról-napra figyelemmel kísérve, ahogy az alapköletételt, a társadalmi vitát, a szakmai alapköletételt és számos szakmai fórumot követően megnyitja kapuit Dél-Dunántúl első javítóintézete, amely a tervek szerint 108 férőhelyen előzetesen letartóztatott, valamint jogerősen javítóintézeti nevelésre ítélt fiatalkorú fiúk befogadására szolgál, illetve utógondozó részleget működtet.

A jogintézmény 130 éves története óta jónéhány tanulmány foglalkozott a témával (B. Aczél Anna 1985, Bujdos László 1988, 1989, Herczog Mária 1994, Utsi Judit 2001, Lénárd Krisztina és Rác Andrea 2004, Hegedűs Judit 2007), vizsgálva a nevelőmunka hatékonyságát, a reszocializációs lehetőségeket, a javítóintézeti pedagógusokat, a növendékek szociokulturális hátterét. Végeztek utánkövetéses vizsgálatokat (Hatvani Erzsébet és Papházi Tibor 2003-2004, Kerezsi Klára, Kó József és Gosztonyi Géza 2007), vizsgálták az intézetben folyó utógondozást (Medveczky Rita 2008).

Lassan két évtized telt el azóta, hogy a javítóintézeteket előzetes letartóztatás végrehajtási helyüül jelölték ki, mégis, a szakmabeliek néhány, az intézetek e részterületét bemutató cikkén és a témával foglalkozó kerekasztal-beszélgetéseken kívül¹ nem készült olyan átfogó tanulmány, amely a javítóintézetben végrehajtott előzetes letartóztatást elemezte

¹ B. Aczél Anna: Előzetes letartóztatás javítóintézeti körülmények között (Kriminológiai Közlemények 58., 2000), a "Fiatalkorúakkal szemben alkalmazott kényszerintézkedések végrehajtási tapasztalatai" című kerekasztal-beszélgetés (ld. Kriminológiai Közlemények 66., 2010), a Lénárd-Rác tanulmány (2004) és két ombudsmani vizsgálat (2007, 2012) foglalkozott érintőlegesen a témával, illetve a Rákospalotai Módszertani füzet (2010) tartalmaz még érdekes adalékokat ebben a körben

volna. Pedig a javítóintézeti nevelés történetében a kezdetektől jelenlévő kettősség, a javítóintézet büntetőjogi és pedagógiai jellege véleményem szerint itt vizsgálható a legszélesebb körben. Hiszen a büntetőjogi szankció kényszerességét itt egy még szigorúbb keret, az előzetes letartóztatás jogi feltételrendszere váltja fel.

Felvetődik a kérdés: lehet-e javítóintézeti nevelésről mint önálló módszertanról, pedagógiai célok összességéről a végrehajtás konkrét helyétől és jogi kereteitől függetlenül beszélni? Mennyiben befolyásolja a jogi és tárgyi feltételrendszer (NATO-drót, rendőri kísérés, szigorú elkülönítési szabályok, függő eljárásjogi helyzet, kapcsolattartás korlátozottsága...) a javítóintézeti nevelés hatékonyságát? Nem öli-e ki az eljárásjogi kényszerintézkedés szigora a gyermekvédelmi intézmény jellegét? Dolgozatomban arra keresem a választ, hogy milyen feladatot vállalhat magára a javítóintézet mint előzetes letartóztatás végrehajtási helye.

A téma gyakorlati oldalát a Budapesti Javítóintézetben töltött 6 hetes szakmai gyakorlatom ideje alatt szerzett tapasztalataim, Rákospalotán tett látogatásaim, a Szőlő utcai intézet nevelőivel és növendékeivel felvett interjúim, illetve az onnan jogerősen az Aszódi Javítóintézetbe ítélt növendékekkel folytatott beszélgetéseim alapján fogom bemutatni. Dolgozatomban csak a javítóintézetben folyó munkát ábrázolom, nem térek ki a büntetés-végrehajtási intézetekben végrehajtott előzetes letartóztatásra. Hasonlóképpen csak az említett viszonylatban – ti. Szőlő utcából Aszódra ítélt fiatalokkal felvett interjúk – vizsgálom a jogerősen kiszabott javítóintézeti nevelés gyakorlatát.

A Budapesti Javítóintézetre vonatkozóan Juhász Péter igazgató úr bocsátott rendelkezésemre adatokat. A részben az iskolavezető által ajánlott, részben általam választott hét növendéssel négyszemközt nyílt lehetőségem beszélgetni, módszerem irányított kérdéses beszélgetés volt. A felvett interjúkon érződik, hogy voltam-e előzőleg a fiatalok csoportjába vagy osztályába beosztva, mert akik már ismertek, nyitottabbak és kommunikatívabbak voltak. A tíz nevelővel szintén személyesen vettem fel az interjúkat.

Az Aszódi Javítóintézetben is négyszemközt tehettem fel kérdéseimet három növendéknek, illetve az intézet dolgozói is szívesen megosztották velem tapasztalataikat.

Interjúalanyaim részvétele kutatásomban teljesen önkéntes volt. Anonimitásuk megőrzése érdekében nem írtam le róluk semmilyen személyazonosságra utaló adatot. A feltett kérdéseket tartalmazó kérdőíveket mellékletként csatoltam.

Ezúton is szeretnék köszönetet mondani Juhász Péternek, a Budapesti Javítóintézet igazgatójának, Szarka Attilának, az Aszódi Javítóintézet igazgatójának, Hatvani Erzsébetnek, a Rákospalotai Nevelőintézet igazgatóhelyettesének, Végh Mariannának, a Fővárosi

Főügyészség Büntetés-végrehajtási Törvényességi Felügyeleti és Jogvédelmi Osztály osztályvezető ügyészének, amiért az intéztlátogatásokat lehetővé tették számomra, és a három javítóintézet azon dolgozóinak, akik tapasztalataikat, élményeiket őszintén megosztották velem, ezzel segítve munkámat. Végezetül szeretném megköszönni az intézetek növendékeinek azt a nyitottságot és segítőkészséget, amellyel viseltettek irántam.

1. A javítóintézeti nevelés története

1. 1. A kezdetektől az 1995-ös jogszabályváltozásig

A nevelés gondolatának megjelenése egészen a 17. századig vezethető vissza, amikor is a fenyítőházak megjelenésével az elrettentés és az ártalmatlanná tétel eszközét egy új koncepció váltotta fel: a bűnelkövetők munka általi nevelése, társadalomba visszavezetése.² A nevelési eszme pontos meghatározására a 19. században került sor. D. de Mably fogalmazta meg, hogy „a büntetésnek sokkal inkább a lelket, mint a testet kell érintenie.” A porosz igazságügyi miniszter, von Armin már állami feladatként definiálta a javítást, amely az ő leírásában mint a munkához és rendhez szoktatás jelent meg. Hatalmas lépést jelentett az amerikai magánelzárás rendszere Pennsylvániában, amely a javítást a büntetés-végrehajtás központi eszméjévé tette.³

A változás szele hazánkat is elérte. Az 1840. évi V. törvénycikkely a büntető- s javító-rendszer kidolgozására országos választmány kiküldéséről rendelkezett, amelynek feladata „külföld jelesebb büntető s javító börtöneinek” vizsgálata volt. Az 1843-as törvényjavaslat tárgyalása során pedig felmerült a 16 év alatti bűncselekményt elkövető fiatalok számára a javító iskola felállítása, amelyet a kerületi börtönökhöz vagy a törvényhatósági fogházakhoz csatoltak volna.⁴ Bár a progresszív elveket valló javaslat a konzervatív nemesség ellenállásán elbukott, mégis jelentős lépésnek tekinthető, hogy megjelent az életkor szerinti különbségtétel.

A fiatalokúak különleges büntetőjogi kezelésének intézményei a 19-20. század fordulóján a kriminológiai iskolák hatására jelentek meg. Oka a büntettek számszerű növekedésére és a fiatalokúak részvételi arányának jelentős emelkedésére vezethető vissza.⁵ Hazánkban az életkor szerinti differenciálás az 1852-ben bevezetett osztrák büntető törvénykönyvvel valósult meg, amely külön szabályozta a fiatalokú bűnelkövetőkkel szemben kiszabható büntetéseket.

² Mezey Barna: A nevelés és a javítás gondolatának megjelenése a börtönügy történetében (In: Börtönügyi Szemle 2007 (26. évf.) 3. sz.) 14.o.

³ Mezey Barna: A nevelés és a javítás gondolatának megjelenése a börtönügy történetében (In: Börtönügyi Szemle 2007 (26. évf.) 3. sz.) 23.o.

⁴ Pál Tibor: Javítóintézeti anziksz (In: Háló 2009, 15-18.o.)

⁵ Szarka Attila: Változó javítóintézet - javítóintézeti változások. Reflexiók a javítóintézetből (In: Kriminológiai Közlemények 64., 2007) 47.o.

A kiegyezést követő években megnőtt az igény a magyar büntető törvénykönyv megalkotására. Az igazságügyi minisztérium 1871-ben Csemegi Károlyt bízta meg az új tervezet megalkotásával, amelyet az Országgyűlés az 1878. évi V. törvénycikkkel (Btk.) el is fogadott.

A javítóintézeti nevelés története a Csemegi-kódexszel kezdődött, amelynek 42. §-a rendelkezett a javítóintézetek felállításáról. Külön forrást ugyan biztosított erre a célra, (ti. a befolyt pénzbüntetéseket (Btk. 27.§), de az intézetek szervezetére, működésére vonatkozóan rendszeres, átgondolt és részletes intézkedéseket nem tartalmazott.⁶

A szakma többirányú kutatásba kezdett, górcső alá vették a mintának tekintendő angol reformatory school-t (Hackney, 1788), az élenjáró svájci, belga és norvég intézeteket. Vizsgálták az idők során kifejlődött három rendszert, úgymint a kollektív rendszer hatalmas intézeteit, a családrendszert, amelyben 12-20 fős csoportok a családfő felügyelete alatt álltak, és az iskolarendszert, amely abból indult ki, hogy a család az adott esetben képtelennek bizonyult a nevelőfeladatra.⁷ Hazánkban a családrendszer találtatott a legmegfelelőbbnek az erkölcsileg züllött fiatakorúak megmentésére. „Egy-egy család legfőleg hús tagból állhat, ezen egyes csoport közvetlen felügyelete egy-egy családfőre van bízva, aki az egész napot, sőt az éjjelt is a rábízott ifjakkal tölti, őket oktatja, munkájukban követi s velük is étkezik. A családfők okleveles tanítók közül szemeltetnek ki.”⁸ Egyértelműen megfogalmazták a nevelés általi javítás eszméjét, a javítóintézeteket a fiatakorú erkölcsi fogyatékoságának „legerősebb s egyszersmind végső orvosságának” tekintve.⁹ Így nyitotta meg kapuit hazánk első javítóintézete Aszódon 1884-ben, ezt követte Kolozsvár (1886), Rákospalota (1890), Székesfehérvár (1895) és Kassa (1900). Az intézetbe felvétel ítélet és kérelem útján eszközöltetett, a bekerülés feltételeit a Btk., a Kbt.¹⁰ és az igazságügyi minisztérium által

⁶ Szarka Attila: Változó javítóintézet - javítóintézeti változások. Reflexiók a javítóintézetből (In: Kriminológiai Közlemények 64., 2007) 48-49.o.

⁷ Vámbéry Rusztem: Nevelő és biztonsági intézmények (In: Kriminológiai Közlemények 10., 1986) 43.o.

⁸ Börtönügy a magyar királyi országos fegyintézetekben (Az 1885. évi Budapesti Országos Általános Kiállítás alkalmából) http://mtdaportal.extra.hu/books/oktatas_a_magyar_kiralyi_orzagos_fegyintezetekben.pdf 34.o.

⁹ Vámbéry Rusztem: Nevelő és biztonsági intézmények (In: Kriminológiai Közlemények 10., 1986) 43.o.

¹⁰ A fiatalok különböző csoportjai kerülhettek be: az első csoport a 12-16 év közöttiek, akik cselekményük bűnösségének fölismeréséhez szükséges belátással nem bírtak, ők 20 éves korukig maradhattak az intézetben. A 12-18 éves fiatakorúval szemben bűncselekmény elkövetése esetén a javítóintézeti nevelés határozatlan tartamban, büntetést pótló eszközként volt alkalmazható, ez 21. életévéig terjedhetett. Bár a 12 éven aluli gyermek bűnvád alá nem volt vonható, az illetékes hatóságok intézkedhettek javító nevelése iránt. A

kiadott alapszabályok határozták meg¹¹.

Az intézeti alapszabályok 20.§-a kimondja, hogy a javítóintézet nem büntetés végrehajtására rendelt hely, s ennél fogva az ifjak nem bűnhődés, hanem elhanyagolt vagy megromlott erkölcsök megjavítása és fejlesztése végett vannak az intézetben. Ezért nem foglyoknak, hanem növendékeknek nevezetnek, s a föltétlen szigor helyett oktató rábeszéléssel és jóindulatú tanácsadással vezéreltetnek a rend- és munkaszeretetre, engedelmesség - és jóviseletre.”¹²

Az első szemléletbeli változás a századfordulón érte a javítóintézeteket. Míg 1900 előtt a hangsúly az erkölcsi nevelésen és a tanításon volt, csakhamar utat tört magának az a meggyőződés, hogy a kriminalitás túlnyomó oka a társadalmi tényezőkben rejlik, s a neveléstől csak akkor várható eredmény, ha a fiatalok megélhetését szabadulás után biztosítjuk. A nagyobb intézményeket (Kassa, Aszód) ipari iskolai jogosultsággal ruházták fel, és a növendékek a tanfolyam befejezésével mint iparos segédek hagyhatták el az intézetet. A családok beosztása – a korábbi kor és romlottsági fok szerinti csoportosítás helyett – munkanemek szerint történt.¹³

Bár a jogi gondolkodásban intenzíven jelen voltak a javítóintézetek, részletes törvényi szabályozásuk még mindig hiányzott. Az áttörést az 1908. évi XXXVI. törvénycikk, az első Büntetőnovella (Bn.) jelentette. A 12 éves kort megőrizte a büntethetőség alsó korhatárának, az ez alatti gyermekek vonatkozásában a gyámhatóságot jogosította fel javító nevelés iránti

kihágásokról szóló 1879. évi XL. tc. 19.§-a alapján a 20. életévüket meg nem haladott elzárásra ítélték, a 65-66.§ alapján a 16 év alatti csavargó, kolduló gyermekek is ide kerülhettek be. (Btk. [1878] 83-84.§)

¹¹ A javítóintézetekbe befogadtattak „gyámhatósági ajánlat alapján oly, erkölcsi romlásnak indult, vagyontalan és életkoruk 18. évét még túl nem haladott kora egyének, akiknek szülei elhaltak, vagy hosszabb szabadságvesztés-büntetést szenvednek, vagy akik erkölcstelen életmódot folytató szülők vagy rokonok alatt állván, ezek által erkölcsökre nézve elhanyagoltatnak”, valamint „a lehetőségekhez képest befogadtatnak akár az atyai hatalmat gyakorlók, akár pedig már illetékes egyének vagy kormányhatóságilag engedélyezett társulatok kérelmére oly, életkoruk 18-ik évét még túl nem haladott korú egyének is, akiknek rossz erkölcsökre való hajlandósága a javítóintézetben való neveltetést kívánatosná teszi”. (Börtönügy a magyar királyi országos fegyintézetekben. Az 1885. évi Budapesti Országos Általános Kiállítás alkalmából.

http://mtdaportal.extra.hu/books/oktatas_a_magyar_kiralyi_orzasgos_fegyintezetekben.pdf

[Letöltve: 2014.04.10.] 31-33.o.)

¹² Börtönügy a magyar királyi országos fegyintézetekben. Az 1885. évi Budapesti Országos Általános Kiállítás alkalmából. http://mtdaportal.extra.hu/books/oktatas_a_magyar_kiralyi_orzasgos_fegyintezetekben.pdf

[Letöltve: 2014.04.10.] 33.o.

¹³ Vámbéry Rusztem: Nevelő és biztonsági intézmények (In: Kriminológiai Közlemények 10., 1986) 45.o

intézkedésre¹⁴. A fiatalkorúságot 12-18 év között határozta meg. Módosított a javítóintézetbe kerülés feltételein is.¹⁵ Javítóintézeti nevelésre határozatlan tartamban, a fiatalkorú 21. évének betöltéséig állami és magánintézetekben kerülhetett sor.¹⁶ A Büntetőnovella egészét áthatja, hogy nem a megtorlás, hanem a megmentés és a nevelés szempontjait kell érvényre juttatni.¹⁷

Míg 1905-ben összesen 940 növendék volt az intézetekben elhelyezhető, addig a háború előtti időkre az intézetek összbefogadási képessége 3125 főre nőtt, s csupán a háború átmeneti kényszere következtében (1917) csökkent 2535-re. Mivel a beutalások száma a Bn. életbelépte óta évente átlag 966 volt, s a javítónevelés átlagos tartalma 3 év, intézeteink terjedelme a háború előtt kielégítőnek mutatkozott.¹⁸

Az I. világháború miatt a fejlődés megtorpant. A bizonytalan időkben a nevelőszemélyzet hiánya folytán egy családban 80-120 növendék is volt. A második világháború után a javítóintézetek elzárkóztak a külvilágtól.¹⁹

A fiatalkorúakra vonatkozó büntetőjogi szabályozás az 1960-as évekig alig változott. A fiatalkorúakra vonatkozó büntetőjogi és büntető eljárásjogi rendelkezésekről szóló 1951. évi 34. tvr. lényegében átvette a Büntetőnovellában is megtalálható intézkedéseket, köztük a javítóintézeti nevelést. Ugyanakkor a büntetőpolitika szigorodott: a 12-14 évesekkel szemben csak nevelő jellegű intézkedésekről rendelkezett, ezzel szemben a 14-18 éves fiatalokra főszabályként büntetés kiszabását írta elő. A szocialista büntetőjog megszüntette a fiatalkorúak önálló büntető igazságszolgáltatását, a fiatalkori bűnözést a bűnözés egy szakaszaként értékelve. A fiatalkorúak büntetőjoga és a gyermekvédelem szétválasztásával a büntetőjogi beavatkozás nem épült rá a gyermekvédelmi intézkedésekre, a rendszer egyes elemei csökevényes formában éltek tovább.²⁰

A Büntető Törvénykönyvről szóló 1961. évi V. törvény (Btk.) ismét változást hozott.

¹⁴ Bn. 15.§ (3) bek.

¹⁵ Azon fiatalkorúaknál, akik a büntethetőséghez szükséges értelmi és erkölcsi fejlettséggel nem rendelkeztek, ugyanakkor eddigi környezetükben erkölcsi romlásnak voltak kitéve vagy züllésnek indultak, lehetővé tette javító nevelés elrendelését ([Bn. 16.§ (3) bek.]. A belátási képességgel rendelkező fiatalkorúakra a 17. § alapján lehetett javító nevelést kiszabni. Újdonság volt, hogy a bíróság elrendelhetette a fogházbüntetés kiállítását követően is, ha attól a fiatalkorú gyökeres erkölcsi átalakítása remélhető volt. (Bn. 28.§)

¹⁶ Bn. 24.§ (2)-(3) bek.

¹⁷ B. Aczél Anna: Rákospalotai körkép (In: Család, Gyermek, Ifjúság 2000/2) 33.o.

¹⁸ Vámbéry Rusztem: Nevelő és biztonsági intézmények (In: Kriminológiai Közlemények 10., 1986) 44.o.

¹⁹ Pál Tibor: Javítóintézeti anziks (In: Háló, 2009), 17.o.

²⁰ Ligeti Katalin: A fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatásának reformja hazánkban (In: Rendészeti Szemle 56. évf. 2008 7-8. szám) 9-11.o.

87. §-ának (1) bekezdése kimondta, hogy fiatalokkal szemben rendszerint nevelő intézkedést kell alkalmazni. A fiatalkorúság alsó határát azonban felemelte 14 évre²¹, az intézetből elbocsátást pedig a 18. életévhez kötötte.²² A javítóintézeti nevelés mint nevelő intézkedés elrendelésének feltételévé tette, hogy a fiatalok eredményes nevelése csak intézeti elhelyezéssel legyen biztosítható.²³ Tartamát a bíróság nem határozta meg, de legkevesebb egy évig tartott²⁴. Azt, aki már legalább egy évet javítóintézetben töltött, és ezalatt megjavulásának jelét adta, az intézeti tanács egy évre az intézetből elbocsáthatta. Annak eredményes elteltével az elbocsátás véglegessé vált.²⁵

A büntethetőségi korhatár felemelése és az intézetből történő elbocsátás 21 évről 18-ra történő leszállítása szükségessé tette a javítóintézeti nevelés szemléletének, módszereinek felülvizsgálatát. Szabó András felismerése szerint a bűnös emberi viselkedés nem más, mint konfliktusmegoldó, szükségletkielégítő emberi magatartás.²⁶ Amit hibás személyiségfejlődésnek nevezünk, az a társadalmi-erkölcsi éretlenség és edzettség hiánya. A nevelő intézkedések programja is ehhez igazodik: kiegészítő szociális nevelésnek kell lennie, amely hiányokat pótol, de nem kell az egész személyiséget alapjaiban megváltoztatnia.²⁷

A 3104/1964 sz. kormányhatározat előírta, hogy a javítóintézeti nevelés irányelveit és módszereit, az intézetek végleges rendtartását a korszerű pedagógiai követelményeknek megfelelően kell kidolgozni. A nevelés alapjává a munkára való nevelést tette, célként meghatározva, hogy a fiatalok szakmai képzettséget szerezzenek. Rendelkezett a javítóintézetek differenciált típusainak létrehozásáról.²⁸

A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény (Btk.) ismét változást hozott, 19 évben határozta meg azt a kort, amikor a fiatalokat a javítóintézetből el kell bocsátani.²⁹ Már a kodifikációs viták során felmerült, hogy a javítóintézeti nevelés határozatlan időtartama nagy bizonytalanságot okozott a 14-15 éves elkövetők körében, és gyakran újabb

²¹ Btk. [1961] 85. § (1) bek.

²² Btk. [1961] 91.§ (4) bek.

²³ Btk. [1961] 91. § (1) bek.

²⁴ Btk. [1961] 91.§ (2) bek.

²⁵ Btk. [1961] 91. § (3) bek.

²⁶ Tauber István: Kultúra - társadalmi változások - bűnözés (In: Kriminológiai Közlemények 47, 1993) 55.o.

²⁷ Szabó András: A nevelő- átnevelő és büntető szankciók (In: Jogtudományi Közlöny 1966, 21. évf. 11. sz.) 572.o.

²⁸ Sárdi László: A javítóintézeti nevelés helyzete és hatékonysága (In: Belügyi Szemle 1964, 2. évfolyam 9. szám) 83.o.

²⁹ Btk. [1978] 118. § (4) bek.

bűncselekményekhez vezetett. A kodifikációs bizottság olyan javaslatot fogadott el, hogy az intézeti tanács helyett a jövőben a bíróság vizsgálja felül az intézkedés további fenntartásának kérdését.³⁰ Az ideiglenes elbocsátást is kivette az intézeti tanács jogköréből, a bírósághoz telepítve azt.³¹ Érdekes megfigyelni, hogy az 1961-es „megjavulásának jelét adta” szófordulatot „a javulás útjára tért” kifejezés váltotta fel; a társadalmi elvárás oldódása, amely az intézetektől maximális javítást és eredményességet várt, a szóhasználatban is megjelent.

Egy évvel később megszületett a büntetések végrehajtását szabályozó 1979. évi 11. törvényerejű rendelet (a továbbiakban Bvtvr.), amelynek 105.§-a kimondta, hogy a javítóintézeti nevelés végrehajtásának feladata a fiatalok nevelése, oktatása és szakmai képzése által annak elősegítése, hogy helyes irányban fejlődjenek és a társadalom hasznos tagjává váljanak. Keretszabályainak kitöltését az intézeti rendtartásra bízta.

Az 1980-as években a hazai büntetőjogi szabályozás azonban nem illeszkedett a nemzetközi követelményekhez, nem érvényesült a szabadságelvönással járó szankciók ultima ratio jellege. A Btk. 108. §-a kimondta, hogy a büntetés vagy intézkedés célja a fiatal helyes irányú fejlődésének, társadalmi beilleszkedésének elősegítése, s mivel a javítóintézeti nevelés szabadságelvönással járó intézkedés, alkalmazni csak akkor lehet, ha célja más módon nem érhető el. Ennek ellenére a javítóintézeti nevelés megelőzte a büntetési formákat és nem kapott kellő hangsúlyt szabadságelvönással járó jellege. Időtartamának határozatlansága az elkövetett cselekményhez való arányosságot semmilyen módon nem tükrözte, az intézkedés tartama gyakorlatilag a végrehajtás sikerességétől függött.³² Ezenkívül hiányzott az alternatív büntetések rendszere, a büntetőeljárás jogban nem voltak intézmények a differenciált elbírálásra, hiányzott a reszocializációt segítő intézményi háttér, a fiatalok büntetés-végrehajtási intézetei a felnőttek intézetének enyhébb formáiként működtek, hiányzott a speciális képzés és a megfelelő szakemberek sora.³³ És bár a 80-as, 90-es évek elejére a javítóintézetek alapvetően módosították pedagógiai szerkezetüket (a nevelés színtere a 80-as évekre az ún. otthoncsoportokra tevődött át, a 90-es évek óta a terápiás szemlélet az uralkodó³⁴), korszerűsítették programjaikat, változtattak szemléletükön, a javítóintézeti

³⁰ Kacziba Antal: Az aszódi javítóintézet - bűnüldözési szempontból (In: Belügyi Szemle 1981, 19. évf. 11. sz.) 85.o.

³¹ Btk. [1978] 118. § (3) bek.

³² Hatvani Erzsébet - Papházi Tibor: Deviancia és szociális fogyatékoság. A javítóintézetből elbocsátottak utánkövetéses vizsgálatának lehetőségei, tapasztalatai I. (In: Társadalomkutatás 2003, 21. köt. 1. sz.) 114.o.

³³ Kerezi Klára: Büntetve gondozni? (In: Esély 2007. évf. 3. sz.) 41.o.

³⁴ Negrea Vidia: Ki kit nevel? Egy felmérés tapasztalatai az Aszódi Fiúnevelő Intézetben (In: Család, Gyermek,

nevelésre utalt fiatalok száma az 1980-as évek végén, az 1990-es évek elején jelentős csökkenést mutatott, ami az igazságszolgáltatás bizalom-megvonását jelezte.³⁵ A javítóintézetbe helyezett fiatalok számának alakulását ábrázoló táblázatot 1. számú mellékletként csatoltam.

1.2. Az 1995-ös vita

A csökkenés okát keresve tíz éven keresztül folytak szakmai viták az előzetesek javítóintézetbe helyezéséről. A törvénykezés aggodalmát fejezte ki, vajon megoldható-e a biztonságos őrzés, a szökésmentesség, lehetséges-e a bűntársak szeparálása, a kihallgatásokon, tárgyalásokon való részvétel biztosítása.³⁶ Végül megszületett a törvényjavaslat, amely lehetővé tette a módosítást.

Az 1995. évi XLI. törvényként hatályba lépő jogszabály főbb változtatásai az alábbiakban foglalhatóak össze:

- deklarálta, hogy szabadságelvonással járó büntetést vagy intézkedést csak végső esetben lehet alkalmazni, így a felfüggesztett szabadságvesztés enyhébb jogkövetkezmény, mint a javítóintézeti nevelés,³⁷
- a javítóintézeti nevelés határozott tartamúvá vált, tartamát 1-3 évben határozták meg,³⁸
- ezáltal lehetőség nyílt az előzetes letartóztatás beszámítására,³⁹
- az előzetes letartóztatás végrehajtásának helyszínei közé – a büntetés-végrehajtási intézet és a rendőrségi fogda mellé – beemelte a javítóintézetet.⁴⁰

A törvényjavaslat parlamenti vitája során a felszólalók szinte egyöntetűen támogatták a módosítást,⁴¹ számos érvet sorakoztattak fel mellette. Többen megemlékeztek a javítóintézeti

Ifjúság 2000/1) 50.o.

³⁵ Hatvani Erzsébet - Papházi Tibor: Deviancia és szociális fogyatékoság. A javítóintézetből elbocsátottak utánkövetéses vizsgálatának lehetőségei, tapasztalatai I. (In: Társadalomkutatás 2003, 21. köt. 1. sz.) 114.o.

³⁶ B.Aczél Anna: Előzetes letartóztatás javítóintézeti körülmények között (In: Kriminológiai Közlemények 58., 2000) 20.o.

³⁷ 1995. évi XLI. tv. 1. §, 1978. évi Btk. 108. § (3)

³⁸ 1995. évi XLI. tv. 3. § (2) bek., 1978. évi Btk. 118. § (2)

³⁹ 1995. évi XLI. tv. 7. §, 1978. évi Btk. 120/B. §

⁴⁰ 1995. évi XLI. tv. 13. §, 1973. évi I. tv (Be.) 302. § (1)

⁴¹ T/466. sz. törvényjavaslat a büntető jogszabályok módosításáról.

<http://www.parlament.hu/iromany/00466ir.htm>

nevelés alkalmazásának csökkenését. Ennek okát az intézkedés határozatlan tartamában, és ezáltal az előzetes letartóztatás idejének beszámíthatóságának hiányában látták. A hatályos szabályozás nyomán ugyanis a nevelési céllal ellentétes intézkedési gyakorlat alakult ki: az előzetes letartóztatásban levő fiatalkorút inkább szabadságvesztésre ítélték, csak hogy az előzetes fogva tartásban letöltött ideje el ne vesszen.

Az elkülönítés problémáját is felvetették néhányan. A hatályos szabályozásban az előzetes letartóztatás végrehajtása során a büntetés-végrehajtási intézetekben és főleg a rendőrségi fogdáknak a fiatalkorút nem mindig különítik el a felnőttektől, ugyanakkor az előzetes letartóztatás javítóintézeti végrehajtásával ez megvalósulna.

A büntetés-végrehajtási intézetekben és rendőrségi fogdáknak végrehajtott előzetes letartóztatást további kritikákkal illették. Kitértek a zárkák túlszűfoltóságára, valamint arra, hogy a fiatalkorúak életkori sajátosságainak megfelelő ellátás, nevelés nem mindig biztosított. A módosítással a büntetés-végrehajtási intézetekben, rendőrségi fogdáknak csökkenni fog az előzetes letartóztatásban lévő fiatalkorúak száma, így ezekben az intézményekben is betarthatók lesznek a törvényi előírások.

Az érvek másik köre pedagógiai jellegű volt. A javítóintézetek a fiatalkorúak jelentős hányadát hosszabb-rövidebb előzetes letartóztatásból fogadják be, ahol 3-6 hónapot, szélsőséges esetben akár 13-15 hónapot töltenek el. A fiatal bűnelkövető a börtönrezsimbe szocializálódik, börtönártalmakkal (izoláció, depriváció, prizonizáció, stigmatizáció⁴²) sújtva érkezik. A javítóintézetben töltött előzetes letartóztatás ideje alatt a pedagógusok közvetlen hatást gyakorolhatnak a gyerekekre, akik tanulhatnak, befejezhetik a nyolc általánost, szakmunkásvizsgát tehetnek. Ezáltal nem sérül a jogalkotói szándék és a fiatalkorú személyisége sem.

A javaslat további előnye, hogy így a javító-nevelő intézetek a meglévő üres kapacitásokat ki tudják használni. Jelenleg ugyanis nem érik el az 50 százalékos kihasználtságot sem.

Akadtak ugyanakkor szkeptikusok is. Többen pénzügyi aggályokat vetettek fel, figyelmeztettek, hogy a törvényjavaslat költségkihatásai igen súlyosak. Ahhoz, hogy végre lehessen hajtani az előzetes letartóztatást, a javítóintézeteket át kell alakítani. Ehhez forrásokra van szükség, ugyanakkor az 1995-ös költségvetésben javítóintézetek felújítására nincs fedezet.

⁴² Vókó György: Büntetés-végrehajtási jog (Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2008, 2010) 76.o.

Volt, aki szerint a fiatalok előzetes letartóztatásának javítóintézetben történő végrehajtása felesleges és célszerűtlen is. Az erre szánt pénz elégséges lenne arra, hogy rendőrségi fogdákat, büntetés-végrehajtási intézeteket úgy alakítsanak át, hogy biztosítható legyen az elkülönített fogvatartás, ennek anyagi, személyi, technikai feltételei. Ezáltal megtakaríthatók lennének a rendőri kísérések gépkocsiköltségei.

A felszólaló utalt rá, hogy a fiataloknak a családdal, a hozzátartozókkal, a védővel való kapcsolattartása is megnehezedne, ha például egy kecskeméti fiatalot budapesti vagy más javítóintézetbe kell vinni. A hátrányosabb anyagi helyzetű családok nem tudnák anyagilag vállalni a kéthetente történő látogatás utazási költségét.

További félelme, hogy a fogvatartás helyéről való bírói döntést rendőri, ügyészi nyomás befolyásolná, és nem zárható ki, hogy az erre vonatkozó rendőri előterjesztés azon alapulna, hogy ha a fiatal gyanúsított beismer, akkor nem szállítják el, és így kedvezőbb a látogatások biztosítása. Ellenkező esetben javítóintézeti fogvatartását szorgalmazzák és ezzel a számára kedvezőbb körülményektől esik el.

Végül ellenérvként említette a nyomozás elhúzódását: amíg nincs legalább minden megyeszékhelyen javítóintézet, addig az a veszély is fennáll, hogy az eddig is lassú nyomozás határideje tovább nő.

A pénzügyi aggályokra dr. Csiha Judit, igazságügyi minisztériumi államtitkár reagált. Egyrészt a jövőben nem várható a letartóztatottak számának jelentős növekedése, másrészt a törvénymódosítás elmaradása esetén is pénzt kellett volna fordítani a fiatalokkal szemben végrehajtott előzetes letartóztatás körülményeinek javítására. Idézte a javaslat indokolását, miszerint „A meglévő férőhelyek 1996. január 1-jén az előzetes letartóztatására vonatkozó rendelkezések hatálybalépésekor elegendőek lesznek, de fokozatosan el kell kezdeni új intézmények létesítését, illetve a jelenlegi intézmények bővítését. (Előreláthatólag három 60 férőhelyes új intézményre lesz szükség, vagy a meglévő intézményeket kell 3 x 60 férőhellyel bővíteni.)”

A szakma számára egyértelmű megnyugvást jelent, amikor az előzetes letartóztatást javítóintézetben hajtják végre. „Különösen segíti a bíró munkáját az alkalmazandó jogkövetkezmény megválasztásánál az a gondos jellemzés, amelyet az intézet készít a fiatalokról. Szinte kivétel nélkül beilleszkedésről, pozitív változásról adnak számot.”⁴³ Szarka Attila, az Aszódi Javítóintézet igazgatója elmondta, hogy Aszódon pontosan megfigyelhető az

⁴³ Frech Ágnes: A fiatalok bűnelkövetési tendenciái és az ítélezési gyakorlat alakulása az 1995. évi XLI. törvény hatálybalépése óta (In: Család, Gyermek, Ifjúság 2000/1) 6.o.

egyres intézmények működése, mivel a bent lévő fiúknak körülbelül felét helyezték korábban előzetes letartóztatásba. Közülük is nagyobb az aránya azoknak, akik javítóintézetből kerülnek át, mint akik az előzetes letartóztatásukat büntetés-végrehajtási intézetben töltötték. A fiatalokat a javítóintézetbe történő befogadásuk során pszichológus is vizsgálja, aki szerint a különbség jelentős, attól függően, hogy büntetés-végrehajtási intézetből, vagy javítóintézetből kerültek be az intézménybe.⁴⁴

Ugyanakkor támadások is érték a módosítást: „Azzal, hogy a törvényalkotó határozott tartamúvá tette a javítóintézeti nevelést, a szabadságelvonás egy másik formáját teremtette meg, amely csak helyszínében, az őrzöttség fokában és a fiatalokkal való foglalkozás bizonyos formáiban különbözik a fiatalokúak börtönétől, és elszakad attól a funkciótól, hogy a fiatalokú nevelése addig tart, amíg az eredmény nem mutatkozik, tehát nem a bíróság határozza meg az intézkedés tartamát, hanem a végrehajtás sikere dönti el a szabadulás időpontját.”⁴⁵ A másik kritika a súlyosabb bűncselekményt elkövető előzetesek javítóintézetben történő elhelyezését illette. Mert bár igaz, hogy az előzetes letartóztatás nem előrehozott büntetés, azonban az olyan terheltek esetén, ahol várható a végrehajtandó szabadságvesztés büntetés, a kisebb súlyú cselekmények elkövetőinek védelme érdekében is elkerülendő a javítóintézetbe utalás. A Legfőbb Ügyészség hasonlóan hibás döntésnek tartja azt is, „amikor több hónapos büntetés-végrehajtási intézetben töltött letartóztatást követően - mintegy jutalomjátékként - a fiatalokú áthelyezésére kerüljön sor a javítóintézetbe.”⁴⁶

1.3. 1995 után

1.3.1 1995-től a Kódexig

Az 1995-ös változások az 1996. évtől kezdődően a neveltek számát jelentősen megnövelték. A kezdeti bizonytalanságok után kiegyensúlyozottnak tűnik a végrehajtás helyszínének meghatározása, amelynél a következő körülményeket indokolt mérlegelni:

- nagyon fiatal életkor,

⁴⁴ Both Emőke: Beszámoló a "Fiatalokúakkal szemben alkalmazott kényszerintézkedések végrehajtási tapasztalatai" című kerekasztal-beszélgetésről (In: Kriminológiai Közlemények 66, 2010) 91-92.o.

⁴⁵ Frech Ágnes: A fiatalokúak bűnelkövetési tendenciái és az ítélkezési gyakorlat alakulása az 1995. évi XLI. törvény hatálybalépése óta (In: Család, Gyermek, Ifjúság 2000/1) 5.o.

⁴⁶ Laczkovics Mária: A fiatalokúakkal szemben alkalmazott kényszerintézkedések tapasztalatairól (In: Kriminológiai Közlemények 66, 2010) 112.o.

- megítélhető, hogy intézkedés alkalmazása várható,
- viszonylag jelentősebb súlyú cselekmény,
- hosszabb ideig tarthat a kényszerintézkedés.

Ezekben az esetekben indokolt a javítóintézet kijelölése.⁴⁷ Az igazságszolgáltatás élt és él a lehetőséggel és használja az előzetes letartóztatás végrehajtási helyéül a bv. intézetek helyett a javítóintézeteket. Olyannyira, hogy 1999 és 2003 között az aszódi intézetnek növendék-elhelyezési gondjai jelentkeztek. Az intézet 2000-ig jelentős számban biztosított utógondozást, valamint nagy arányban járult hozzá azoknak a növendékeinek kéréséhez, akik megfeleltek elbocsáthatóságuk kritériumainak, de ennek ellenére szerettek volna továbbra is az intézetben maradni. Az ezt követő három évben aligha vállalhatott ilyen feladatot: a jogerős ítélettel beutaltak megtöltötték az intézetet.⁴⁸

A javítóintézetek mindinkább nyitottabbá váltak, hangsúlyozva különbözőségüket a büntetés-végrehajtástól.⁴⁹ A nevelőközösség 1995-2005 között lényegében kicserélődött.⁵⁰ Az 1995-ös módosítások sajátosan rendezték át a pedagógiai módszereket és motivációs bázisokat.⁵¹ „Növendékeinkkel szemben a büntető igazságszolgáltatás az ítélet meghozatalával egyidejűleg befejezte a küldetését. Rendeltetésünk nem a fiatal megbüntetése. A növendék befogadásával fejlesztő, korrekciós nevelés veszi kezdetét. A javítóintézet nem büntető intézet. Személyzete nem a büntetés-végrehajtás személyzete, ezért módszertanában és a feladat ellátásához való viszonyulásában sem válhat hasonlatossá a büntetés-végrehajtáshoz. Személyzetünk közös célja: a növendék személyiségfejlődésének támogatása.” – áll az Aszódi Javítóintézet „Sárga falak” című szakmai programjában.⁵² Az intézkedés részletszabályait 2015. január 17-ig a 30/1997. (X.11.) NM rendelet, a Javítóintézeti Rendtartás tartalmazta.

Azonban a javítóintézeteknek 2013. júliusától újabb kihívással kellett szembenéznük:

⁴⁷ Frech Ágnes: A fiatalok bűnelkövetési tendenciái az 1990-es évek második felében (In: Kriminológiai Közlemények 58., 2000) 10.o.

⁴⁸ Szarka Attila: Változó javítóintézet - javítóintézeti változások Reflexiók a javítóintézetből (In: Kriminológiai Közlemények 64., 2007) 55.o.

⁴⁹ B. Aczél Anna: Rákospalotai körkép (In: Család, Gyermek, Ifjúság 2000/2) 33.o.

⁵⁰ Aszódi Javítóintézet „Sárga falak” szakmai program 2005 (www.aszod-afi.hu/pdf/sargafalak.pdf) (Letöltve 2014.05.08.) 23.o.

⁵¹ Intézményi és jogi dilemmák a speciális gyermekvédelemben (vitaindító) (In: Kriminológiai Közlemények 52., 1995) 90.o.

⁵² Aszódi Javítóintézet „Sárga falak” szakmai program 2005 (www.aszod-afi.hu/pdf/sargafalak.pdf) (Letöltve 2014.05.08.) 24.o.

a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (a továbbiakban Btk.) a legsúlyosabb erőszakos bűncselekmények tekintetében leszállította a büntethetőségi korhatárt 12 évre, így az intézeteknek fel kellett készülniük a 12-14 év közötti korosztály befogadására is. A jogszabályváltozások szükségessé tették az intézetben folyó nevelés célját, alapelveit, módszereit tartalmazó szakmai program módosítását.⁵³ A Rendtartás új követelményeinek megfelelően a Budapesti Javítóintézetben létrehoztak két szeparált csoportot a 16 éven aluliak ellátására, valamint megkezdte működését egy speciális és egy reszocializációs csoport.⁵⁴

1.3.2. A Kódex újításai

A változások azonban itt nem értek véget. Hosszas előkészületek és szakmai viták után megszületett a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény, a Bv-kódex. A Bvtvr. az előzetes letartóztatás javítóintézeti végrehajtására nem tartalmazott speciális szabályokat, a javítóintézeti nevelést is rendkívül szűkszavúan szabályozta, a részletek szabályozását a Javítóintézeti Rendtartásra bízva. A Kódex XXVII. Fejezete szinte változatlan formában beemelte a Rendtartás javítóintézeti nevelésre vonatkozó előírásait, a befogadástól kezdve, az egyéni nevelési terven át a jutalmazásokra és büntetésekre vonatkozó szabályok is törvényerőre emelkedtek. Az előzetes letartóztatást szabályozó XXIX. Fejezeten belül pedig külön alcímben részletezi a javítóintézetben végrehajtott kényszerintézkedést. Az Országgyűlés a benyújtott törvényjavaslat idevágó részét változatlan formában fogadta el.⁵⁵ A szabályozás módosulását összefoglaló táblázatban, a 2. számú mellékletben szemléltetem.

A nevelési cél hangsúlyosabbá válását jelzi annak megfogalmazásbeli különbsége. A Bvtvr. 105. § (1) bekezdése így rendelkezett: „A javítóintézeti nevelés végrehajtásának feladata a fiatalkorú nevelése, oktatása és szakmai képzése által annak elősegítése, hogy helyes irányban fejlődjen és a társadalom hasznos tagjává váljon.” A kényszernevelésre hajtató ’feladat’ megjelölést a Kódex 344.§-ában a hivatástudatot jelző ’nevelési cél’ megfogalmazás váltotta fel: „A javítóintézetben folyó nevelés célja a fiatalkorú társadalmi beilleszkedésének elősegítése, ennek érdekében beilleszkedési zavarai enyhítése, pszichés állapota rendezése, iskolázottsága, szakmai képzettsége fejlesztése, az alapvető erkölcsi

⁵³ Emberi Erőforrások Minisztériuma Budapesti Javítóintézete Szakmai Beszámoló 2013., 6.o.

⁵⁴ Emberi Erőforrások Minisztériuma Budapesti Javítóintézete Szakmai Program 2013. július, 11.o.

⁵⁵ T/13096 iromány. <http://www.parlament.hu/irom39/13096/13096.pdf>

normák elfogadtatása, az egészséges életmódra való felkészítése.” Ezt jelzi továbbá az is, hogy a javítóintézeti nevelés célja alcím a fejezet elején, közvetlenül az általános rendelkezések után kerül szabályozásra, ellentétben a Rendtartással, amely ezt II. fejezetében szabályozta, a szervezeti-működési rendelkezések mögött.

A Kódex különös hangsúlyt helyez a különböző területek kooperációjára. Ennek egyik megnyilvánulása a 343. § (5) bekezdése, amely a Bvtvr.-ben is megtalálható: ez a fiatalokkal foglalkozó kezelőrendszer intézményeit, a gyámhatóságot, a pártfogó felügyeletet, a társadalomba beilleszkedés segítésére szakosodott szociális, karitatív és öntevékeny szervezeteket, a szülőket, gyámot és hozzátartozókat szólítja fel közreműködésre. Másik idevágó törvényhely a 345. § (2) bekezdése, amely a büntetés-végrehajtási intézetek szakmai tapasztalatainak felhasználásával, azokkal együttműködve rendeli kialakítani a javítóintézet házirendjét, biztonsági követelményeit.

A családdal való együttműködés különösen nagy hangsúlyt kapott. Ez jelenik meg a 343.§ (3)-(4) bekezdésben, amely kölcsönös együttműködést, tájékoztatást ír elő a törvényes képviselők és a szülők részére. A javítóintézet kapcsolattartást érintő feladatainál a hozzátartozókkal való kapcsolattartás szorgalmazása mellé azok fejlesztése is kodifikálásra került.⁵⁶ A kapcsolattartás formái – párhuzamosan a fiatalok szabadságvesztésére vonatkozó szabályozással⁵⁷ – egy teljesen új elemmel bővültek: lehetővé vált a családi konzultáció.⁵⁸ Ez egy a javítóintézetben megvalósuló kötetlen kapcsolattartási forma, amelyen igazgatói engedéllyel háromhavonta vehet részt a fiatal, a szülő, valamint egyéb, a Polgári Törvénykönyv szerint kapcsolattartásra jogosultak. Az újítástól a családi kapcsolatok erősödését várják, azok közvetlenségének és meghittségének biztosításán keresztül. – áll a törvény indoklásában.⁵⁹ A Kódex még egy hasonló lehetőséget vezet be, a családterápiát, amelyre szintén a fiatal vagy a törvényes képviselő kérelmére, igazgatói engedéllyel kerülhet sor. Ezek sajátossága, hogy fiatalok között is engedélyezhető, és nem minősül látogatófogadásnak.⁶⁰ A látogatás szabályozása is módosult, gyakoribb találkozást lehetővé téve. A Rendtartás által biztosított havonta legalább egy látogatást⁶¹ a Kódex kéthetente egy

⁵⁶ Kódex 357.§ (2)

⁵⁷ Kódex 194.§

⁵⁸ Kódex 357. § (7) h)

⁵⁹ T/13096 iromány. <http://www.parlament.hu/irom39/13096/13096.pdf>

⁶⁰ Kódex 365.§

⁶¹ Rendtartás 50.§ (1)

alkalomra emelte, amelyet legalább 30 perc és legfeljebb 2 óra időtartamban kell biztosítani.⁶²

Ugyanakkor számos szigorítást is tartalmaz az új törvény. A javítóintézeti nevelésre ítélték kapcsolattartása körében lehetővé teszi a levelezés biztonsági szempontból történő szűrőpróbaszerű ellenőrzését, amelyre a Rendtartás szerint csak az előzetes letartóztatottak körében volt lehetőség, a Bvtvr. pedig csak a szabadságvesztés végrehajtásánál tartalmazott ilyen rendelkezést. A telefonálásra vonatkozó előírások is módosultak: a Rendtartás a távbeszélő használatának szabályozását az intézetek házirendjére bízta.⁶³ A Kódex hetente két telefonálási lehetőséget biztosít, legalább tíz perc időtartamban, amely beszélgetés ellenőrizhető, és biztonsági okból félbeszakítható.⁶⁴ Ilyen ellenőrzésre a Rendtartás csak az előzeteseknél adott lehetőséget.⁶⁵

Legszembeötlőbb változás a kényszerítő eszközök alkalmazásának és a biztonsági intézkedéseknek a szabályozása. A fiatalkorúval szemben alkalmazható kényszerítő eszközök körében a Kódex testi kényszer, azon belül megfogás, lefogás, ellökés, elvezetés és önvédelmi fogás alkalmazását teszi lehetővé (a tizennegyedik életévét be nem töltött fiatalkorúval szemben csak az első kettőt), amelyet előzetesen letartóztatottakkal szemben kizárólag rendész alkalmazhat. Garanciául az érintett előzetes figyelmeztetését írja elő, illetve igazgatói vagy távollétében ügyeletes vezetői rendelkezéshez köti alkalmazását, amelyet az igazgatónak haladéktalanul jelenteni kell. Az igazgató az alkalmazás jogszerűségét megvizsgálja, jogszerűtlennek minősített kényszerítő eszköz használatáról a büntetés-végrehajtás törvényességi felügyeletét ellátó ügyészt köteles értesíteni.⁶⁶

A biztonsági intézkedések szabályozása is a szabadságvesztés végrehajtásához való közeledést mutat.⁶⁷ A Kódex lehetővé teszi biztonsági ellenőrzés, vizsgálat és szemle tartását, a személyes használati tárgyak, a ruházat és csomag átvizsgálását, valamint elektronikus megfigyelési eszköz alkalmazását. Emellett átemelte a Rendtartásból a biztonsági elkülönítés intézményét is.⁶⁸

Az új törvényt az 1/2015. (I. 14.) EMMI rendelet, az új Javítóintézeti Rendtartás egészíti ki, amely 2015. január 17-én lépett hatályba. Változtatásaira dolgozatomban nem

⁶² Kódex 361. § (1)

⁶³ Rendtartás 49. § (3)

⁶⁴ Kódex 359.§

⁶⁵ Rendtartás 67.§ (8)

⁶⁶ Kódex 368.§

⁶⁷ Kódex 145.§

⁶⁸ Rendtartás 20.§, Kódex 369. § (1) b), (2)-(5)

térek ki, mivel az intézetek alapidokumentumai az 1997-es Rendtartásra épülnek, módosításuk határideje 2015. március 31.⁶⁹

2. A javítóintézeti nevelés hatályos gyakorlata

A jogszabályi kereteket az intézetek alapidokumentumai töltik ki részletszabályokkal: az intézet működését a Szervezeti és Működési Szabályzat, az intézmény belső életének mindennapjait, a különböző intézményi rendezvényeket, programokat a Házi rend szabályozza, a nevelési célokat és feladatokat a Szakmai Program bontja ki. A továbbiakban a Budapesti Javítóintézet 2014-ben hatályos alapidokumentumainak rendelkezéseit vetem össze az intézetek működésére vonatkozó szakmai állásfoglalásokkal és az általam végzett kutatások eredményével, hiszen a szakmabeliek tapasztalatai és a jogi szabályozás kölcsönösen hatnak egymásra.

Elsősorban a két tisztaprofilú intézményt vizsgálom: a Budapesti Javítóintézetet, ahol kizárólag előzetesen letartóztatott fiúk vannak, és az Aszódi Javítóintézetet, ahol jogerős javítóintézeti nevelésüket töltik a fiatalok. A javítóintézeti nevelés elméletének minél teljesebb bemutatása érdekében ugyanakkor a két vegyes profilú (előzetes, jogerős és utógondozó) intézetet, a leányok befogadására szolgáló Rákospalotai Javítóintézet és Speciális Gyermekeket, illetve a Debreceni Javítóintézetet is érintem.

2.1. A nevelés eredményességét befolyásoló tényezők

A Budapesti Javítóintézet tíz nevelőjével készített interjú kérdőívét az előzőleg olvasott szakirodalom és szakmai gyakorlatom tapasztalatai alapján állítottam össze. Egyik kérdésem a nevelés eredményességét befolyásoló tényezőkre vonatkozott. A felsorolt faktorokat 1-5-ig terjedő skálán kellett a megkérdezetteknek értékelniük, az 1-essel értékelt szempont nagyon befolyásolja a nevelést, az 5-össel értékelt pedig egyáltalán nincs hatással az eredményességre. Az válaszokat elemezve a következő rangsort kapjuk:

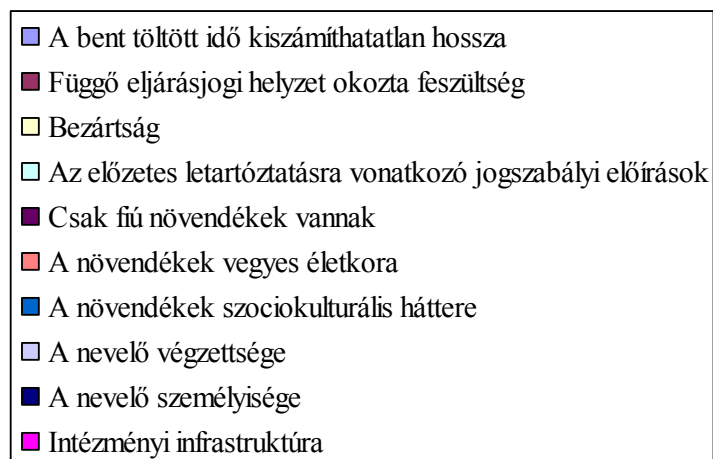
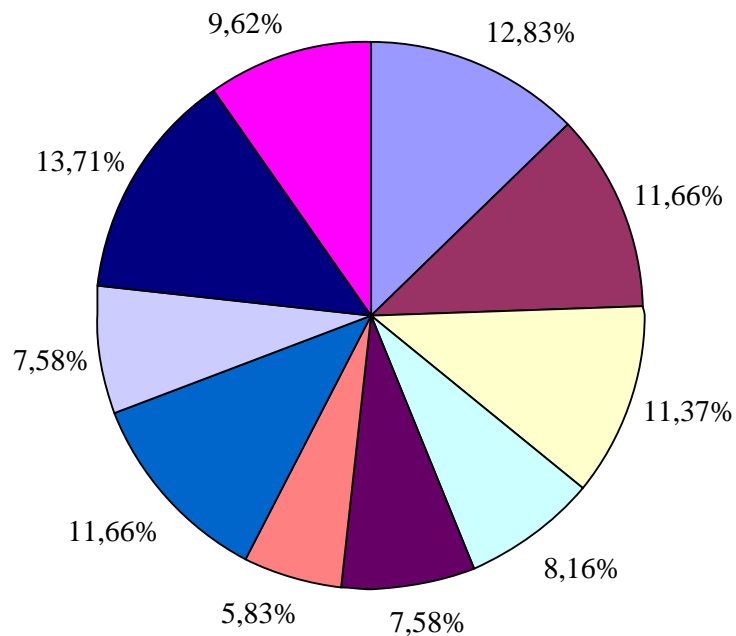
1. Nevelő személyisége (1,3)
2. A bent töltött idő kiszámíthatatlan hossza (1,6)
3. Független eljárásjogi helyzet okozta feszültség (2,0)
4. A növendékek szociokulturális háttéré (2,0)

⁶⁹ 1/2015. (I. 14.) EMMI rendelet 68.§

5. Bezártság (2,1)
6. Intézményi infrastruktúra (2,7)
7. Az előzetes letartóztatásra vonatkozó jogszabályi előírások (3,2)
8. Csak fiú növendékek vannak (3,4)
9. Nevelő végzettsége (3,4)
10. A növendékek vegyes életkora (4,0)

A kapott adatokat százalékos értékekké konvertálva az alábbi diagramon szemléltetem:

A nevelés eredményességét befolyásoló tényezők

A nevelés eredményességére ható faktorokat négy nagy csoportba sorolhatjuk. Első csoportba a büntetőeljárásból fakadó feltételek, második csoportba a nevelőkkel kapcsolatos szempontok sorolhatók, a harmadik halmazt a növendékekben rejlő tényezők, a negyediket pedig az intézményi körülmények alkotják. Mivel a nevelői kérdőívekben az előzetes letartóztatásból eredő tényezők (a bent töltött idő kiszámíthatatlan hossza, a függő eljárásjogi helyzet okozta feszültség, a bezártság és az előzetes letartóztatásra vonatkozó jogszabályi előírások) kapták együttesen a legmagasabb értéket aszerint, hogy mennyiben befolyásolják a nevelés eredményességét, először ezeket tekintem át.

2.1.1. Az előzetes letartóztatásból eredő tényezők

A Budapesti Javítóintézet Szakmai Programja az intézet szervezeti működésének alapjait és a vonatkozó jogszabályok ismertetését követően „A javítóintézetben végrehajtandó előzetes letartóztatás általános célja” címszóval folytatódik. Első alcíme, a „Szempontok a fiatalkorúak büntetőeljárásában” a bűnelkövetésre adott reakcióval foglalkozik, amellyel kapcsolatban kettős elvárás érvényesül: egyfelől szolgálnia kell a fiatalok egészséges fejlődését és nevelkedését, másfelől a bűnelkövetők megbüntetésére irányuló társadalmi elvárásnak is meg kell felelnie. Ezt követően a tett súlyával arányos büntetés kiszabásának szükségességét taglalja. Majd áttér a fiatalkorúak előzetes letartóztatásának speciális törvényi feltételére, a különös tárgyi súlyú bűncselekményre. A szakaszt a fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatásának rövid összefoglalása zárja, miszerint az a büntetőeljárás megindításától a jogerős ítélet meghozataláig tartó folyamatot öleli fel, ám tágabb értelemben a büntetések, intézkedések végrehajtásának befejezéséig terjedő időszak is ide értendő.

A megszövegezésben fogalmi zavart érzek. „A javítóintézetben végrehajtott előzetes letartóztatás speciális helyzetet teremt, mivel magában foglalja a hagyományos büntetés-végrehajtási igényeknek (feltételek, kötelezettségek, tilalmak) történő megfelelést, ugyanakkor érvényesülnie kell a gyermekvédelmi kívánalmaknak is.” – áll az intézet 2013. évi Szakmai Beszámolójának⁷⁰ bevezető részében. Elismerem, hogy fontos átfogó képet adni a fiatalkorúak igazságszolgáltatásáról, fontos lefektetni a javítóintézetben végrehajtott előzetes letartóztatás közelségét a jogerősen kiszabott javítóintézeti nevelés intézkedéshez, mégpedig annak nevelés-módszertani azonossága vagy nagyfokú hasonlósága és a közel egységes jogi szabályozás okán. Ugyanakkor tudva, hogy a Szakmai Programot a

⁷⁰ Dolgozatom elkészítésekor a 2014. évre vonatkozó Szakmai Beszámoló még nem álltak rendelkezésre

nevelőtestület fogadja el, a szemlélet ellentmondásmentessége szempontjából szükséges kihangsúlyozni, hogy nem büntetés-végrehajtásról, hanem eljárási kényszerintézkedésről beszélünk. Erre pedig a büntetőeljárás szigorú keretei, korlátai vonatkoznak, az átlagosan 96,7%-os váderedményesség ellenére⁷¹ nem tekinthetünk el az ártatlanság vélelmétől.

Míg a javítóintézeti nevelésre utaltaknál az intézetben tartózkodás ideje kiszámítható, a zárt kapuk megnyithatók, az előzetes fogvatartásban lévő fiatalokkal való foglalkozás tartalmát a bezártság és az idő bizonytalansága határozza meg. Ez a különbség eltérő pedagógiai megoldásokat eredményez, de a pedagógiai munka tartalma ugyanaz kell, hogy legyen.⁷² A javítóintézetek előzetes letartóztatás végrehajtási helyéül kijelölése óta fokozatosan épültek ki a szigorú keretek, amelyek sokkal nagyobb figyelmet és fegyelmet követelnek felnőttől, gyerektől. „Az évek során megtanultuk, másképp mérhető az idő az előzetesek között, hogy nagyot vét, aki találgatni próbálja a lehetséges büntetés vagy az itt töltendő idő tartamát, hogy az előzetesben megfogalmazott fogadalmak nagy része a bezártságnak tudható be.” Ugyanakkor fontos kihasználni ezt az időt élethelyzetek, kapcsolatok újragondolására, be lehet pótolni az elvesztett iskolai éveket, szocializációs hiányokat. A bezártság – hátrányai mellett – nagyon intenzív belső élettel jár együtt, ami a pszichológus és a nevelők együttes munkájának eredménye.⁷³

Az általam végzett felmérésben a bent töltött idő kiszámíthatatlan hosszát a második helyen értékelték a nevelők. Az ittlét egy kicsit misztikus, lehet váratlanul nagyon rövid, vagy ugyanolyan váratlanul nagyon hosszú. Az előzetes letartóztatott éppen ezért az első hónapokban úgy érzi, ideiglenesen van itt, készen arra, hogy bármelyik percben elmenjen. A fiatalok gyakran tekintenek bizonyosságként a lehetőségre, a bent tartózkodás 30, 60 stb. napos hosszabbításainak megértéséhez mindig szükség van a nevelő segítségére. A hosszabbításos tárgyalásokat sokaknál ugyanolyan izgalom előzi meg, mint az ügy érdemében tartott tárgyalást. Utóbbi azért különösen bizonytalan időszak, mert egy-egy tanú, szakértő hiánya váratlanul újra meg újra napolást idézhet elő, ami a fiatal számára újabb több hónapos várakozást, készenléletet jelenthet.⁷⁴ A legkritikusabb időszak a tárgyalás előtti néhány nap,

⁷¹ Statisztikai Évkönyv „A vádlottak száma a jogerősen befejezett büntetőperekben” táblája alapján. Vizsgált időszak: 2010-2013

⁷² Módszertani füzet – 120 éves a Rákospalotai Javítóintézet (2010) 10.o.

⁷³ Módszertani füzet – 120 éves a Rákospalotai Javítóintézet (2010) 23.o.

⁷⁴ Módszertani füzet – 120 éves a Rákospalotai Javítóintézet (2010) 25.o.

illetve a sikertelen, elnapolt tárgyalás utáni idő.⁷⁵ Az intézetben töltött idő hosszát a 3/1. számú melléklet jelzi.

Az intézet az ellátotti létszám tekintetében nem tud előre tervezni, mert a bent töltött időszak hossza mellett kiszámíthatatlan a befogadásra előállítottak száma és érkezésük üteme is.⁷⁶ Az elmúlt években is előfordult, hogy a növendéklétszám 80 fő alá süllyedt, de 2014 őszén a korábbi évekhez képest szokatlanul alacsony, tartósan 80 fő alatti volt. A nevelőkkel felvett interjúk során mindegyik interjúalanyom hangsúlyozta, hogy az intézeti növendéklétszámot most tartja megfelelőnek. Két nevelő a jelenlegi 11-12 fős csoportlétszámot sokallotta, 9-10 főt tartva optimálisnak. Más a 16 főt kritikus határértékként jelölte meg. Párhuzamként említhető, hogy a Rákospalotai Javítóintézet korábbi igazgatója is a kis csoportlétszám mellett foglalt állást: „...tényleg tudunk egyénre szabottan dolgozni, mást tudunk, mint a fiúintézetek.” A fiúintézeti nagyobb létszám előnye, hogy könnyebb az együttmozgatás, a szakmatanulás, de nehezebb az egyéniesítés.⁷⁷ A növendéklétszám változását dolgozatom 3/2. számú mellékletében szemléltetem.

Ezen bizonytalan tényezők mellett nincs lehetőség OKJ-s képzést indítani, ezért a javítóintézet például olyan munkaterületeket biztosít a növendékek részére, amelyek megalapozhatják a későbbi szakirányú képzésben való eredményes részvételüket. Ennek keretében működik a számítástechnikai labor, a kisállatsimogató, a szövőműhely, a kertészet és a műhely-karbantartás. 2012-ben a tantermek parkettázásában, 2014-ben a konditerem felújításában, a gépek összehegesztésében is részt vettek a növendékek.

A külvilággal, szülőkkel való kapcsolattartás, az elkülönítés a jogszabályi előírásoknak megfelelően történik, de a szakmai munka kialakítása során alapvetően a javítóintézeti életrendet tartották szem előtt, számolva azzal, hogy a legfontosabb motiváló erő - a kimenők, szabadság - hiánya következtében sokkal feszültebbek a növendékek.⁷⁸ „A szorongás ugyan oldódik már az első napokban, de azzal még sokáig nehéz megbirkózni,

⁷⁵ B.Aczél Anna: Előzetes letartóztatás javítóintézeti körülmények között (In: Kriminológiai Közlemények 58., 2000) 24.o.

⁷⁶ Emberi Erőforrások Minisztériuma Budapesti Javítóintézete Szakmai Beszámoló 2013., 64.o.

⁷⁷ Lénárd Krisztina - Rácz Andrea: A javítóintézeti nevelés mint támogató intézmény dezintegrációs hatásai (Társadalmi befogadás 2002: az Egészségügyi, Szociális és Családügyi Minisztérium által pályázati úton támogatott kutatási program zárótanulmányai. Kapocs könyvek 5., Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet, Budapest, 2004) 209.o.

⁷⁸ B.Aczél Anna: Előzetes letartóztatás javítóintézeti körülmények között (In: Kriminológiai Közlemények 58., 2000) 22.o.

hogy itt nem örök vannak, és hogy nem egy jó rab viselkedését várjuk.” – fogalmazott a Rákospalotai Javítóintézet korábbi igazgatója.⁷⁹ Előzetesben az ösztönzés is nehezebb, hiszen az intézetnek nincs ráhatása arra, hogy mikor mehet ki, kivel tarthat kapcsolatot a fiatalok, ugyanakkor külön munkával ki lehet egészíteni a havi keresményt, illetve a bíróságon sokat nyom a latba a nevelői vélemény.⁸⁰

A kényszerintézkedések javítóintézeti körülmények közötti végrehajtásának sajátos feltételrendszere rendkívül bonyolult feladatok megoldását követeli meg, amelynek csak szigorúan szervezett napirend szerinti élet kialakításával és annak következetes végrehajtásával lehet megfelelni. Bármilyen furcsa, volt olyan növendék, aki a jogerős javítóintézetből visszavágyott a zártabb előzetesbe, megijedt az első kimenőtől, a szabadabb élettől. Úgy fogalmazott, hogy „az előzetesben biztonságban voltam, kint félek, hogy minden szokatlan lesz, és újrakezdem.”⁸¹ Alapvetően bizonytalanság határozza meg a hangulatukat, mentális állapotukat. Félve várják az ítéletüket, csoporttársaik gyakrabban cserélődnek, mivel szabadulnak vagy más intézménybe kerülnek át. A társak elvesztése, az újak befogadása az – eleve ambivalens kötődési mintázattal rendelkező – fiataloknak folyamatos feszültséget okoz, bár meglepően rugalmasan kezelik ezeket a helyzeteket.⁸² Ha a külső kapcsolatok intenzívek, sokkal könnyebb elviselni a bezártságból adódó pszichikai és fizikai nehézségeket, elkerülni ezek prizonizációs hatásait.

A zártság jegyeit az intézetek kívül-belül magukon viselik. A Szőlő utcai intézetben kamerarendszer és beléptető-kártya rendszer működik, az intézetet gyengeáramú NATO-drót veszi körbe. A két bejáratú főkapu 2013-ban került felújításra, átépítésre, egyben megerősítették az intézetet határoló kerítéseket, rácsokat.⁸³ A kamerarendszer bővítésére 2014-ben került sor, a korábban be nem kamerázott munkaterületek is megfigyelés alá kerültek, illetve az udvarról mindkét épületbe a rendészet által irányított, kamerás beléptetést vezettek be. A debreceni intézet biztonsági rendszerének kialakítása biztonságtechnikai

⁷⁹ B.Aczél Anna: Előzetes letartóztatás javítóintézeti körülmények között (In: Kriminológiai Közlemények 58., 2000) 24.o.

⁸⁰ B.Aczél Anna: Előzetes letartóztatás javítóintézeti körülmények között (In: Kriminológiai Közlemények 58., 2000) 26.o.

⁸¹ B.Aczél Anna: Előzetes letartóztatás javítóintézeti körülmények között (In: Kriminológiai Közlemények 58., 2000) 26.o.

⁸² Lépés-váltás: Fiatalok bűnelkövetők reintegrációs programja (TAMOP 5.6.1.A.-11/3-2011-0004.) 2013. 87-88.o.

⁸³ Emberi Erőforrások Minisztériuma Budapesti Javítóintézete Szakmai Beszámoló 2013., 11.o.

szakértő bevonásával történt, zoomoló kamerákat szereltek fel, beléptető-kártya rendszer segíti az intézetből történő szökés megakadályozását,⁸⁴ a Rákospalotai Javítóintézet is kamerákat működtet. Ugyanakkor Aszódon nincsenek kamerák,⁸⁵ az intézet felépítése nem az őrzés-védelemre koncentrál. Rácsok, zárok ugyan vannak, de biztonságtechnikai rendszere, őrszemélyzete, rendészeti személyzete az épületnek nincs, amit a szakemberek számával és jelenlétével kompenzálnak.⁸⁶

A Budapesti Javítóintézet növendékeivel folytatott beszélgetéseim során egy fiú hasonlította az intézetet a bezártság miatt börtönhöz, hárman zárt, kényszeres kollégiumként tekintenek rá, egy idősebb növendék a fiatal korosztály nagy száma miatt flegmán óvodaként titulálta, egy gyerekotthonos fiú pedig a sport, a foglalkozások és a társaság miatt gyerektáborként értékelte. Hozzáállásukra jellemző, hogy inkább vannak itt, mint Tökölön, örülnek a benapolásnak, annál kevesebb lesz a szabadságvesztés. Egyikük így fogalmazott: „Rossz, hogy be vagyok zárva, de el kell viselni és kihozni belőle a legjobbat.” A házi őrizettel összehasonlítva is inkább választanák a javítóintézetet, szintén a beszámítás kedvezőbb arányaiban gondolkodva. Ugyanakkor korábbi látogatásaim során találkoztam olyan növendékekkel, akik Tökölre vágytak. Egyikük a testvéreihez szeretett volna közelebb kerülni, a másik arra hivatkozott, hogy ott többet dohányozhat.

Érdekes a bezártság megítélése: az aszódi interjúk során az egyik családból érkező fiú szerint az előzetesben az volt a legrosszabb, hogy be volt zárva és mindenhol rácsokat látott, két másik, kiskoruk óta gyerekotthonban nevelkedő interjúalanyom viszont úgy nyilatkozott, hogy egyáltalán nem zavarták a rácsok, de persze ők is örülnek az aszódi kimenőknek. Ugyanakkor egyöntetűen úgy fogalmaztak, hogy az állandó megfigyelést, a kamerákat nem lehetett megszokni.

2.1.2. A növendékekhez kapcsolódó körülmények

⁸⁴ Lénárd Krisztina - Rácz Andrea: A javítóintézeti nevelés mint támogató intézmény dezintegrációs hatásai (Társadalmi befogadás 2002: az Egészségügyi, Szociális és Családügyi Minisztérium által pályázati úton támogatott kutatási program zárótanulmányai. Kapocs könyvek 5., Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet, Budapest, 2004) 214.o.

⁸⁵ Az alapvető jogok biztosának jelentése az AJB-6373/2012. számú ügyben.

⁸⁶ Lénárd Krisztina - Rácz Andrea: A javítóintézeti nevelés mint támogató intézmény dezintegrációs hatásai (Társadalmi befogadás 2002: az Egészségügyi, Szociális és Családügyi Minisztérium által pályázati úton támogatott kutatási program zárótanulmányai. Kapocs könyvek 5., Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet, Budapest, 2004) 212.o.

Szintén rendkívüli jelentőséggel bírnak a nevelés eredményessége szempontjából a növendékekhez köthető tényezők: a növendékek vegyes életkora, intellektusa és eltérő szocio-kulturális háttere is hatással van a neveléssel elérhető sikerekre.

A javítóintézeti előzetes letartóztatás nem csupán a kis tárgyi súlyú bűncselekményekre jelent adekvát megoldást. A büntetőeljárásról szóló törvény rendelkezései szerint fiatalkorú előzetes letartóztatásának a törvényben felsorolt okok esetében is csak akkor van helye, ha az a bűncselekmény különös tárgyi súlya folytán szükséges.⁸⁷ A fővárosban régi gyakorlat, hogy csak a kiemelkedő súlyú élet elleni bűncselekményt, a csoportos vagy egyéb okból súlyosabban minősülő rablást, a durva erőszakos nemi erkölcs elleni bűncselekményt vagy a sorozat-bűncselekményt elkövető fiatalkorú esetében indítványozza az ügyészség az előzetes letartóztatás elrendelését. A bíróság az esetek döntő többségében azonosul az indítvánnyal és elrendeli az előzetes letartóztatást.⁸⁸ 2013-ban a vagyon elleni bűncselekmények aránya az előzetesek körében 81%, a jogerős javítósok körében viszont lényegesen kevesebb, 64%. Az előzetes letartóztatásban lévők túlnyomórészt, több mint 80%-ban vagyon elleni, 11%-ban pedig házasság, család, ifjúság vagy nemi erkölcs elleni bűncselekmények elkövetői, a jogerősök által elkövetett bűncselekmények között legnagyobb arányban vagyon, személy és közrend elleni bűncselekmények fordulnak elő.⁸⁹ Az elkövetett bűncselekményeket a 3/3. számú mellékletben ábrázolom. Látható tehát, hogy az elkövetett bűncselekmény szerint is jelentős különbség van az intézetek növendék-állományában.

A Budapesti Javítóintézet növendékeinek többsége először kerül összeütközésbe a törvénnyel, mindemellett kb. egyharmaduk büntetett előéletű.⁹⁰ A fiatalok kb. 60%-a 16 és 17 éves. 2013-ban a legfiatalabb 14 éves, a legidősebb 18 éves volt,⁹¹ 2014-ben 13 éves növendék is érkezett, ő 5 hónapot töltött az intézetben, ahonnan Aszódra került. A 18 éves és annál idősebb korosztály átlagosan 10%-kal képviselteti magát, ami meglepő, tekintve, hogy korábban 19, a 2013-as jogszabálmódosítás⁹² óta 21 éves koráig élhet a

⁸⁷ Be. 454.§ (1)

⁸⁸ Berkes Károlyné: A fiatalkorúak előzetes letartóztatása témához (In: Kriminológiai Közlemények 58., 2000) 18-19.o.

⁸⁹ Statisztikai tükör 2014/99 (<http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/stattukor/javitointezet.pdf> Letöltve. 2014.11.15.)

⁹⁰ Emberi Erőforrások Minisztériuma Budapesti Javítóintézete Szakmai Beszámoló 2013., 9.o.

⁹¹ Emberi Erőforrások Minisztériuma Budapesti Javítóintézete Szakmai Beszámoló 2013., 25.o.

⁹² 2012. évi CCXXXIII. törvény 88.§ (1) bek. t) pontja módosította a Bvtvr. 112. § (3) bekezdését, amelynek nyomán módosult a Rendtartás 1.§ (4) bekezdése is.

fiatalkorú javítóintézetben. A növendékek kor szerinti megoszlását dolgozatom 3/4. számú mellékletében szemléltetem. Aszódon és Debrecenben egyaránt a 16-17 éves korosztály a meghatározó.⁹³ Ebben a tekintetben figyelemmel kell lenni arra, hogy a fiatal felnőttekkel való pedagógiai, pszichológiai foglalkozás szignifikánsan különbözik a gyermekkorhoz közelebb állókéttől, de a szociális kontextus és a szükségletek vonatkozásában is lényegesen eltérőek a korosztályok igényei.

A javítóintézeti nevelés szemléletét alapvetően meghatározza a több nevelő által hangoztatott mondat: „Bűnelkövetőnek tartom őket, és nem bűnözőknek.”⁹⁴ A befogadott fiatalkorúak nem bűnözők, hanem olyan gyermekek, akiket szocializációs folyamatuk nehézségei és/vagy személyiségfejlődési zavarai a bűnelkövetés útjára vezettek.⁹⁵ Személyiségükben egyszerre képviselik a bűnelkövetőt és az áldozatot. Karakterüket és cselekedeteiket a környezet, a család formálta, ahol nevelkedtek és ahol gyakran kriminalizálódtak is.⁹⁶ Eddigi életútjukra jellemzők a konfliktusok nem megfelelő kezelése, a kommunikációs problémák. Ezek fejlesztése, konfliktusmegoldó technikáik bővítése a javítóintézeti munka fő feladata.⁹⁷

A megfosztott fiatal képét némileg árnyalja, hogy a növendékekre a macho viselkedésminta jellemző, a hátrányos helyzet elemeit a keménység fogalmaiban értelmezik. A deprivált fiatal férfiaknak nincs valós társadalmi hatalmuk, hiszen képzetlenek és munkanélküliek.⁹⁸ A generációváltás a fiatalkorú bűnelkövetőkön is érzékelhető. Személyiségük problématerképe is lényegesen eltérő sérüléseket mutat. „Az újabb generáció nem hírből ismeri a kábítószer, a hajléktalanság, a munkanélküliség, a szervezett bűnözés, a menekülttábor, a nemzetközi prostitúció fogalmait, drog- és kriminális karrierjük 7-8 éves korban már elkezdődött.”⁹⁹ Az elmúlt 20 évben ötszörösére nőtt azoknak a száma, akik bűncselekményüket kábítószer hatása

⁹³ Lénárd Krisztina - Rácz Andrea: A javítóintézeti nevelés mint támogató intézmény dezintegrációs hatásai (Társadalmi befogadás 2002: az Egészségügyi, Szociális és Családügyi Minisztérium által pályázati úton támogatott kutatási program zárótanulmányai. Kapocs könyvek 5., Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet, Budapest, 2004) 213-214.o.

⁹⁴ TAMOP 5.6.1.A.11/3-2011/004. számú bűnmegelőzés projekt keretében készült Lépés-Váltás c. film

⁹⁵ Pál Tibor: Javítóintézeti anziksz (In: Háló 2009) 16.o.

⁹⁶ Hegedűs Judit (szerk.): A javítóintézet világa (Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 2010) 45.o.

⁹⁷ Módszertani füzet – 120 éves a Rákospalotai Javítóintézet (2010) 11.o.

⁹⁸ Kerezi Klára: Büntetve gondolni? (In: Esély 2007/3) 49.o.

⁹⁹ Szarka Attila: Változó javítóintézet - javítóintézeti változások Reflexiók a javítóintézetből (In: Kriminológiai Közlemények 64., 2007) 56.o.

alatt követték el.¹⁰⁰ Az elfogyasztott szerek miatt gyakran skizoid állapotban kerülnek be az intézetbe, 70%-uk drogfogyasztó:¹⁰¹ rendszeresen használtak hallucinogén szereket, cannabis származékokat, különböző nyugtatókat és designer drogokat intézetbe kerülésüket megelőzően,¹⁰² többségük érintett a túlzott alkoholfogyasztásban is.

Nagyon sokan elhanyagolt egészségügyi állapotban érkeznek az intézetbe. Jellemzőek például a soha nem kezelt fogászati problémák, évek óta műtetre szoruló szembetegség, halláskárosodás, elhanyagolt bőrbetegség, nagyon sok esetben alultápláltsággal találkoznak a szakemberek.¹⁰³ Jellemző a fogyatékoság, retardáció és a különböző pszichés problémák. Nagyon sok a magatartási zavarokkal befogadott növendék, gyakori az agresszió, amely irányulhat egyrészt a nevelt saját maga felé, másrészt a társak vagy akár a nevelők felé. Az önmaga felé irányuló agresszió – ami intézetbe való bekerülésük előtt is jellemző volt – igen gyakran vezet falcoláshoz. Az autoagresszív tipikus esete, amikor belevernek a falba kézzel vagy fejjel.¹⁰⁴

Mégsem ők okozzák a legtöbb fejtörést az intézetek dolgozóinak. A legkevésbé azokkal a fiatalokkal lehet haladni, akik látszólag mindent elfogadnak, jól alkalmazkodnak, de nem hagyják magukat megérinteni. A bent töltött időt mintegy hibernálva vészeli át. „A jószemű pedagógus sokkal jobban örül a bizalmatlan, mindent ellenőrző, sokat vitatkozó növendékének, mint a mindig alkalmazkodónak.”¹⁰⁵

Az intézetbe befogadott növendékek döntő többsége a társadalom legszegényebb rétegeiből kerül ki, családjuk hátrányos illetve halmozottan hátrányos társadalmi helyzetű. A család megtartó, integrációs ereje gyenge, illetve többségében nem az általánosan elfogadott normákat követi. Családi háttérüket tekintve a gyermekvédelmi intézményekből bekerülők aránya az elmúlt években lecsökkent és ma már egyértelműen a családból bekerülők aránya a domináns,¹⁰⁶ nőtt a saját családban, élettárssal élők száma is.¹⁰⁷ „Néha magunk is

¹⁰⁰ Ügyészségi Statisztikai Tájékoztató 2012. Büntetőjogi szakterület. (Legfőbb Ügyészség Informatikai Főosztály, 2012)

¹⁰¹ Hegedűs Judit: Gyermeksorsok, életutak a javítóintézeti világból (Gondolat Kiadó, Budapest, 2010) 160.o.

¹⁰² Az alapvető jogok biztosának jelentése az AJB-6373/2012. számú ügyben.

¹⁰³ Emberi Erőforrások Minisztériuma Budapesti Javítóintézete Szakmai Beszámoló 2013., 59.o.

¹⁰⁴ Az alapvető jogok biztosának jelentése az AJB-6373/2012. számú ügyben

¹⁰⁵ B. Aczél Anna: Ha szükséges a javítóintézet, akkor miért is nem? (In: Kriminológiai Közlemények 64., 2007) 70.o.

¹⁰⁶ Lénárd Krisztina - Rácz Andrea: A javítóintézeti nevelés mint támogató intézmény dezintegrációs hatásai (Társadalmi befogadás 2002: az Egészségügyi, Szociális és Családügyi Minisztérium által pályázati úton támogatott kutatási program zárótanulmányai. Kapocs könyvek 5., Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet,

meglepődünk, amikor az alig 16 éves fiatalról kiderül, hogy évek óta nincs a szüleivel kapcsolata, és a vele egy ügyben lévő barátján kívül senki sincs, akit érdekelne, hol van, mit csinál.”¹⁰⁸ A növendékek családi helyzetét dolgozatomban 3/5. számú mellékletében ábrázolom. (Érdekes összevetni a hátrányos családi helyzetűek arányát a jogerősen elítéltek és az előzetesen letartóztatottak között: a jogerősen elítéltek 41%-a, az előzetesek 18%-a volt átmeneti vagy tartós nevelésbe vett a 2013-ban bekerülők közül.¹⁰⁹)

A neveltek családi helyzetét tekintve nagyon eltérő életutakkal találkozhatunk. A Rákospalotai intézet vezetője szerint az alábbi 5 típus különíthető el:

- Nagyon erős család: a gyermeket támogatja és visszavárja
- Erős család: a gyermek intézetbe kerülése intő jelként szolgált a család számára, elfogadják az intézet segítségét, a család bevonódik az intézeti életbe, a nevelési munkát támogatja.
- Elrontott nevelőszülői, örökbefogadó szülői kapcsolat: cél a viszonyok rendezése
- Széteső család: a szülőkre rendezetlen életmód jellemző, az intézet célja, hogy találjon a családban olyan személyt, akiben a gyermek megbízhat, akitől segítséget kaphat
- Intézeti gyermek: ha korábbi nevelőivel, társaival jó volt a kapcsolata, ennek erősítésére törekszik az intézet¹¹⁰

A fiatal korábbi életútjában a másik jelentős mikrokörnyezeti hatás színtere az iskola. Bekerüléskor az intézeti szakértői team az első napokban felméri, hol kell kezdeni az iskolai munkát. A hozott bizonyítvány, ha egyáltalán fellelhető, gyakran még orientációs pontnak is kevés. A fiatalok szinte minden esetben hosszas iskolai hiányzás után érkeznek.¹¹¹ Gyakran egy, esetenként több éves kihagyás után kerülnek újra iskolapadba. Tudásuk lényegesen eltér a bizonyítványukban dokumentált évfolyam minimum követelményeitől, a Budapesti

Budapest, 2004) 215.o.

¹⁰⁷ B.Aczél Anna: Előzetes letartóztatás javítóintézeti körülmények között (In: Kriminológiai Közlemények 58., 2000) 22.o.

¹⁰⁸ B.Aczél Anna: Előzetes letartóztatás javítóintézeti körülmények között (In: Kriminológiai Közlemények 58., 2000) 23.o.

¹⁰⁹ Statisztikai tükör 2014/99 (<http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/stattukor/javitointezet.pdf> Letöltve. 2014.11.15.)

¹¹⁰ Lénárd Krisztina - Rácz Andrea: A javítóintézeti nevelés mint támogató intézmény dezintegrációs hatásai (Társadalmi befogadás 2002: az Egészségügyi, Szociális és Családügyi Minisztérium által pályázati úton támogatott kutatási program zárótanulmányai. Kapocs könyvek 5., Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet, Budapest, 2004) 210.o.

¹¹¹ B.Aczél Anna: Előzetes letartóztatás javítóintézeti körülmények között (In: Kriminológiai Közlemények 58., 2000) 23.o.

Javítóintézetbe 2013-ban befogadott növendéke 65%-ának tudása elmaradt a bizonyítványuk szerint elvárhatótól.¹¹² Iskolai előmenetelüket kudarcok sorozata jellemezte, ezáltal a tanulás iránti motiváltságuk alacsony. Sorozatos évfolyamismétlők, rendszertelen iskolába járók. A bekerült fiatalok átlagosan kétharmad része nem fejezte be általános iskolai tanulmányait.¹¹³ Egyre nagyobb számban vannak jelen a speciális módszerekkel oktató-nevelő iskolák volt tanulói, magántanulói. Az alapműveletekkel (írás, olvasás, számolás) is sokan küzdenek. Az intézetek mérései szerint a túlkorosság mértéke általában 2,7 év,¹¹⁴ az általam megkérdezett tíz növendék egyike életkorának megfelelően haladt, hárman 1-1 év csúszásban voltak, öt fő 2-3 évvel tartott hátrébb az elvártnál, egy közepesúlyos fogyatékos fiúnál találkoztam 5 év elmaradással.

Érdekes összevetni speciális nevelési igényű növendékek számát a jogerős javítóintézeti neveltek és az előzetesek között. 2013-ban a jogerős javítósok 22%-a, az előzetesek 10%-a volt SNI-s. Tanulmányi sikerességi mutatójukat vizsgálva viszont azt láthatjuk, hogy a jogerős SNI-sek 47%-a, az előzetes SNI-sek 10%-a esetében volt sikeres a tanévzárás,¹¹⁵ mindez szintén eltérő módszertant indokol az intézetek között.

A családnak és az iskolának nem csak a bekerülés előtti személyiségformálásban van szerepe. Nem szabad elfelejteni, hogy kikerülés után a fiatal régi környezetébe kerül vissza. Ezért nagyon fontos a családdal való kommunikáció, a befogadó közeg felkészítése a fiatal érkezésére. „Ha a fiatalot kiemeljük környezetéből és önmagában kíséreljük meg nevelését a környezettel való interakció nélkül, valamint ha a környezetet nem készítjük fel a visszafogadásra, akkor a gyermekvédelem tapasztalatait alapul véve nem számíthatunk komoly sikerre.”¹¹⁶

2.1.3. Az intézmény adottságai

A javítóintézetekben összesen 180 férőhely van az előzetesen letartóztatottak számára, Debrecen 60 férőhelyen, Budapest 100 férőhelyen, Rákospalota 20 férőhelyen biztosítja

¹¹² Emberi Erőforrások Minisztériuma Budapesti Javítóintézete Szakmai Beszámoló 2013., 25.o.

¹¹³ Módszertani füzet – 120 éves a Rákospalotai Javítóintézet (2010) 17.o.

¹¹⁴ B.Aczél Anna: Előzetes letartóztatás javítóintézeti körülmények között (In: Kriminológiai Közlemények 58., 2000) 23.o.

¹¹⁵ Statisztikai tükör 2014/99 (<http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/stattukor/javitointezet.pdf> Letöltve. 2014.11.15.)

¹¹⁶ Herczog Mária: Javítóintézeti nevelés és család (In: Kriminológiai és kriminalisztikai évkönyv 1994, 31. köt.) 31.o.

ellátásukat.¹¹⁷ Debrecenben 6 csoportban, 6 ágyas szobákkal, a Szőlő utcában 8 csoportban, 4 ágyas szobákkal, Rákospalotán 2 csoportban, 2 ágyas szobákkal valósul meg az ellátás.

Az elsődleges szociális, szocializációs színteret a nevelési szakmai egység biztosítja. Ezen belül működnek a nevelőotthoni csoportok, amelyekben legfeljebb 12 fő helyezhető el.¹¹⁸ A Budapesti Javítóintézet SZMSZ-e szerint az 1., 2. és a 3. számú csoportba az általános nevelési igényű fiatalokat helyezik, a 4. számú pszichopedagógiai és a 2013-ban létrehozott 5. számú reszocializációs csoport a speciális nevelési igényű növendékek elhelyezésére szolgál. A 3. számú csoportot a nevelőhiány és a viszonylag alacsony növendéklétszám miatt 2013. októberében átmenetileg megszüntették, 2013. decemberében újraindult,¹¹⁹ 2014 tavasza óta ismét üres. Hét csoport a főépületben, szintenként 2-2 csoport elosztásban, a 16 éven aluliak egyik csoportja külön épületben helyezkedik el.

Az oktatás-nevelés színterei közé tíz tanterem, egy számítógépterem, a könyvtár és egy terápiás szoba tartozik, a sportfoglalkozások céljára tornaterem, kézilabda- és kosárpálya, atlétikapálya és konditerem szolgál. A parkban a nyári időszakban – a növendékek körében nagyon kedvelt – kis medence is működik. Az intézeti rendezvények, előadások helyszíne a színpaddal ellátott díszterem. Az intézet 2013-ban a kondicionáló-terem felújítását tudta megvalósítani, de szükség lenne a tornaterem és a sportudvar felújítására, a pályák burkolatának cseréjére, korszerűsítésére, a tornaszerek kibővítésére. A tantermekben biztonsági kamerák nincsenek elhelyezve, ez jelentős kockázati tényezőt jelent.¹²⁰

Az általam megkérdezett nevelők az intézmény felszereltségét megfelelőnek minősítették, hozzátéve, hogy sporteszközök hiányoznak leginkább.¹²¹

2.1.4. Az intézet állománya, különös tekintettel a nevelőkre

A csoportösszevonások és csoportmegszüntetés háttérében a hatalmas nevelői fluktuáció áll, amelyet dolgozatomban 4/1. számú mellékletében szemléltetek. Az interjúk során ketten említették, hogy több nevelőre és így új csoportokra lenne szükség, hogy tudjanak párban dolgozni, és több idő jusson egy-egy gyerekre; ha szükséges, el lehessen vele

¹¹⁷ <http://kozlonyok.hu/kozlonyok/Kozlonyok/12/PDF/2011/24.pdf>

¹¹⁸ Rendtartás 19. § (1)

¹¹⁹ Emberi Erőforrások Minisztériuma Budapesti Javítóintézete Szakmai Beszámoló 2013., 41.o.

¹²⁰ Emberi Erőforrások Minisztériuma Budapesti Javítóintézete Szakmai Beszámoló 2013., 23.o.

¹²¹ „Az intézményi infrastruktúra” feltétel egy 1-5-ig terjedő skálán – ahol az 1-es a megfelelő, az 5-ös az egyáltalán nem megfelelő értéket képviselte – 2,2-es értéket kapott a nevelés hatékonysága szempontjából.

beszélgetni négy szemközt. Hiszen „sokkal többet formál rajtuk, ha meghallgatják őket, mint ha csak mondjuk, mondjuk, hogy mi a dolguk.”¹²² Így azonban túl sokat vannak egyedül a csoporttal. A nevelés eredményességét befolyásoló szempontok között hárman említették az állandóság hiányát, a nagy fluktuációt. A tanári, oktatói munkakörben nagyobb a stabilitás, hiszen ott rövidebb a növendékekkel töltött idő, alacsonyabbak a kötelező óraszámok, konkrétabb a tennivaló.¹²³ (Érdekességként jegyzem meg, hogy a 2012-es ombudsmani jelentés szerint Aszódon a fluktuáció nem jellemző,¹²⁴ 2014 őszén, látogatásom alkalmával én is ezt a választ kaptam.)

A 2013. évi Szakmai Beszámoló szerint a munkaviszony megszűnésének magas száma mögött munkáltatói döntés, a munkavállaló egyéni elhatározása, illetőleg a 2013. évben bekövetkezett, a foglalkoztatást érintő jogszabályi változások álltak.¹²⁵ Egy korábbi kutatás során az anyagi-erkölcsi elismertség hiányát is említették, sérelmezve, hogy a társadalom azonosítja a nevelőket is a devianciával.¹²⁶ Az anyagi-erkölcsi megbecsültséget az általam felvett interjúk során is többen hiányolták: volt, aki a nevelés eredményességére ható tényezők között említette, más az anyagi megbecsültség növelésével változtatna a jelenlegi gyakorlaton.

A fluktuáció nagyságára tekintettel szinte folyamatosan jelentettek meg álláshirdetéseket. Az intézet igazgatójával beszélgetve megtudtam, hogy egy nevelői álláshirdetésre 80-100 önéletrajz érkezik, gyerekefelügyelőire 200-250. Rendészi posztra például augusztusban adtak fel hirdetést, akkor 10 fő jelentkezett, majd ugyanarra a kiírásra ősszel újabb 70-80. Általános tapasztalat, hogy a pályázók nem tudják, mire vállalkoznak. „Olykor 19 éves baby-sitter lányok jelentkeznek gyerekefelügyelőnek.” – említi az igazgató.

Az intézet speciális jellegéből és funkciójából adódóan az újonnan belépő kollégáknak hosszabb időre van szüksége a szabályok elsajátításához, az intézeti életbe illeszkedéshez. Ez a vezetők és a régebbi munkatársak részéről nagyobb odafigyelést, többletmunkát, időnként a szabadnapok és szabadságok kivételének akadályozottságát jelentette. „Többször arra kényszerültünk, hogy a nevelőket, gyerekefelügyelőket más-más csoportba osszuk be, ahol általuk kevésbé ismert kollégákkal, gyerekekkel kellett teljesíteni a feladataikat, ami nagy

¹²² TAMOP 5.6.1.A.11/3-2011/004. számú bűnmegelőzés projekt keretében készült Lépés-Váltás c. film, egy rákospalotai nevelő véleménye

¹²³ Hegedűs Judit (szerk.): A javítóintézet világa (Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 2010) 104.o.

¹²⁴ Az alapvető jogok biztosának jelentése az AJB-6373/2012. számú ügyben.

¹²⁵ Emberi Erőforrások Minisztériuma Budapesti Javítóintézete Szakmai Beszámoló 2013., 2013. 12.o.

¹²⁶ Hegedűs Judit (szerk.): A javítóintézet világa (Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 2010) 93.o.

erőfeszítést és elkötelezettséget igényelt a kollégák részéről. A változások természetes módon terhelték meg az előzetesen letartóztatott fiataljainkat is, mivel a korábbi nevelőkkel kialakult érzelmi kötődések szakadtak meg, nőtt a bizonytalanság érzése, az új iránti félelmük.” Amennyiben az állásra jelentkezőt végzettsége, szakmai gyakorlata és meghallgatása alapján alkalmasnak ítélik a foglalkoztatásra, úgy a lehetőségekhez mérten úgynevezett „nyitott” napot engedélyeznek számára, megismertetik az intézettel és leendő munkaterületén beosztják egy tapasztaltabb kolléga mellé. Ezzel, valamint a négy hónapos próbaidő kikötésével segítik elő a munkáltató és a munkavállaló felelős döntésének meghozatalát.¹²⁷

A munkatársakat Rákospalotán több vezető választja ki, esetenként a pszichológust bevonva, a Budapesti Javítóintézetben a vezető, a helyettese és a pszichológus dönt. Aszódon és Debrecenben felvételi bizottság működik.¹²⁸ Hogy milyen szempontokra helyeznek hangsúlyt a nevelők kiválasztásánál, arról több forrásból is tájékozódhatunk. „Napjainkra már követelménnyé fejlődött, hogy az ilyen intézetekben dolgozó nevelőknek, oktatóknak jó toleranciával, s nagy kudarctűrő képességgel kell rendelkezniük. S az sem baj, ha hisznek a megváltoztathatatlanok vélt tények megváltoztathatóságában.”¹²⁹ A nevelő itt nem hatalmi pozíciót gyakorol, hanem segítő, gondozó feladatot lát el.¹³⁰ (Ennek tükrében különösen meglepő az aszódi intézet nevelői körében végzett felmérés eredménye, amely megállapította, hogy a domináns magatartásforma, a büntetéssel operáló attitűd, a mássággal szembeni intolerancia beletartozik a nevelők által elfogadott, normakövető értékrendbe. Felmerül a kérdés: a szerepazonosulás következtében az intézet formálja az én-ideált, vagy a speciális rendeltetés vonz bizonyos pszichikai-személyiségbeli kondíciókkal rendelkező nevelőket?)¹³¹ Ugyanakkor az elfogadó-segítő attitűddel dolgozó olykor képtelenségnek érzi a tőle elvárt büntetőszankció alkalmazását.¹³²

Nehéz dolga van annak is, aki más oktatási területről jön, szinte egyáltalán nem építhet az előző években megszerzett rutinra.¹³³ Ezért vizsgáltam nevelői interjúim során, ki

¹²⁷ Emberi Erőforrások Minisztériuma Budapesti Javítóintézete Szakmai Beszámoló 2013., 2013. 12.o.

¹²⁸ Az alapvető jogok biztosának jelentése az AJB-2614/2012. számú ügyben.

¹²⁹ Czár Margit hozzászólása Volentics Anna: Antiszociális fejlődésirányú fiatalok oktatásának kérdései c. előadásához (Kriminológiai Közlemények 40-41, 1991) 123.o.

¹³⁰ Szarka Attila hozzászólása a Munkáltatás, képzés, szakképzés a büntetés-végrehajtás alatt és az utógondozás során témához (In: Kriminológiai Közlemények 46., 1992) 46.o.

¹³¹ Negrea Vidia: Ki kit nevel? Egy felmérés tapasztalatai az Aszódi Fiúnevelő Intézetben (In: Család, Gyermek, Ifjúság 2000/1) 53.o.

¹³² Hegedűs Judit (szerk.): A javítóintézet világa (Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 2010) 13.o.

¹³³ Hegedűs Judit (szerk.): A javítóintézet világa (Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 2010) 99.o.

honnan érkezett a javítóintézetbe, miért választotta ezt a pályát. Volt, aki egyszerűen izgalmasnak találta, másnak már egyetemistaként is ez volt az életcélja, megint más utógondozóként vagy éppenséggel katonai pályáról került ide. Ketten a büntetés-végrehajtásból érkeztek. Többek családjában gyakori a pedagógus végzettség, egy interjúalanyom említette, hogy szülei börtönben dolgoztak. Egy fő a munkaidő-beosztás miatt választotta ezt a pályát, egy fő a zártintézet előnyeként a fix kereteket említette, így nem eshet abba a hibába, hogy munkamániássá váljon. Többségében hosszú évek óta gyerekekkel foglalkozó (általános iskolai/középiskolai tanár, utánpótlás edző, lakóotthoni, internátusi nevelő) szakemberekkel találkoztam, akik a fiatakorúak segítségét tüzték ki célul, a szükséges tulajdonságok között az empátiát, a segítőkészséget, az elhivatottságot említve.

Érdeemes kitérni a női nevelők helyzetére. Aszódon az utóbbi 20 évben jelentek meg női nevelők, akiknek a beilleszkedése egyáltalán nem volt könnyű feladat: „ki kellett vívniuk helyüket az intézetben nemcsak a fiúk, de a férfi kollégák között.” Az elmúlt években született meg a felismerés, hogy szükség van rájuk, hiszen gyakran ők testesítik meg a fiúknak az anyai gondoskodást.¹³⁴ Az alapvető jogok biztosának 2012-es jelentése szerint Aszódon 162 főből 55 dolgozó nő.¹³⁵ Rákospalotán úgy próbálják a dolgozókat beosztani, hogy egy csoportban egy férfi és egy nő dolgozzon, az egészséges anya-apa családmódel megismertetésével. Az ideális beosztás ott is nehezen kivitelezhető a magas fluktuáció miatt.¹³⁶ Felmérésem idején a Budapesti Javítóintézetben pedig mindössze két nevelőnő dolgozott, akik szintén kezdeti elutasító magatartásról számoltak be a nevelői állomány részéről. Az oktatási egységen belül (iskola, kézműves, mosoda-varroda) már több női dolgozóval találkozhatunk, a mentálhigiéné, az egészségügy, a növendékügy és a titkárság pedig szinte kizárólag női foglalkoztatottakból áll.

A különböző munkakörök betöltéséhez szükséges végzettségre vonatkozó előírások és a személyzeti létszámkeretek a Javítóintézeti rendtartásban találhatóak. Az előírt és a tényleges létszámot táblázatba foglalva dolgozatom 4/2. számú és 4/3. számú melléklete tartalmazza. A nevelőállományt tekintve a 80-as évekhez képest változás az, hogy csak

¹³⁴ Hegedűs Judit (szerk.): A javítóintézet világa (Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 2010) 68.o.

¹³⁵ Az alapvető jogok biztosának jelentése az AJB-6373/2012. számú ügyben.

¹³⁶ Lénárd Krisztina - Rácz Andrea: A javítóintézeti nevelés mint támogató intézmény dezintegrációs hatásai (Társadalmi befogadás 2002: az Egészségügyi, Szociális és Családügyi Minisztérium által pályázati úton támogatott kutatási program zárótanulmányai. Kapocs könyvek 5., Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet, Budapest, 2004) 209.o.

képesített pedagógus dolgozik az intézetben,¹³⁷ és az adatokat vizsgálva láthatjuk, hogy a jogszabályi előírásokhoz képest többen dolgoznak a mentálhigiénés részlegen, illetve a növendékügy és a rendészet megemelt létszámmal működik. 2013-ban az intézet vezetése a rendészeti állomány további bővítésére kért engedélyt.¹³⁸ Mindezt az előzetes letartóztatás speciális előírásai teszik szükségessé.

A nevelőkkel folytatott beszélgetések még két fontos tényezőre világítottak rá. A kollégák közti kommunikációt és a továbbképzéseket többen kritikával illették. Általában elmondható, hogy a továbbképzések minőségével elégedett az állomány, ugyanakkor örülnének több, elsősorban specifikus képzésnek.¹³⁹ Továbbképzések szervezése az igazgató feladata, ebben az általános igazgatóhelyettes segíti.¹⁴⁰ Vannak tranzakcióanalízisek, esetcsoportok, az új munkatársak és az érdeklők minden év elején belső továbbképzés keretében ismerkedhetnek meg a gyermekvédelmi rendszer alapjaival, az intézet helyével, szerepével, az előzetes letartóztatás végrehajtásának büntetőjogi oldalával, az intézet szakmai egységeinek tevékenységével.¹⁴¹ 2013-ban a TAMOP-5.6.1.A-11/3-2011-0004. Lépés-Váltás pályázat során 11 munkatárs krízisintervenciós képzésben részesült, 7 munkatárs vezetői készségfejlesztő tréningen vehetett részt.¹⁴² Az intézet dolgozói rendszeres résztvevői a Magyar Kriminológiai Társaság, a tököli Fiatalokorúak Büntetés-végrehajtási Intézete által szervezett konferenciáknak, a különböző gyermekotthonok által lebonyolított szakmai napokon is képviseltetik magukat.

A nevelők mégis hiányolnak egyes specifikus képzéseket: konfliktuselkerülési, konfliktuskezelési tréningnek, mediációs és a korábbihoz hasonló mentálhigiénés képzésnek, pszichés betegségekről, gyógypedagógiai fogalmakról szóló előadásoknak örülnének. Hárman összetettebb képzési rendszert vezetnének be, különösen a biztonsági vonalon dolgozók

¹³⁷ Lénárd Krisztina - Rácz Andrea: A javítóintézeti nevelés mint támogató intézmény dezintegrációs hatásai (Társadalmi befogadás 2002: az Egészségügyi, Szociális és Családügyi Minisztérium által pályázati úton támogatott kutatási program zárótanulmányai. Kapocs könyvek 5., Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet, Budapest, 2004) 210.o.

¹³⁸ Emberi Erőforrások Minisztériuma Budapesti Javítóintézete Szakmai Beszámoló 2013., 11.o.

¹³⁹ „A továbbképzések gyakorisága” szempont egy 1-5-ig terjedő skálán – ahol az 1-es a megfelelő, az 5-ös az egyáltalán nem megfelelő értéket képviselte – 2,6-os, „A továbbképzések minősége” szempont 1,9-es értéket kapott.

¹⁴⁰ Emberi Erőforrások Minisztériuma Budapesti Javítóintézete Szervezeti és Működési Szabályzat 2014. 13.o., 16.o.

¹⁴¹ Emberi Erőforrások Minisztériuma Budapesti Javítóintézete Szakmai Beszámoló 2013., 16.o.

¹⁴² Emberi Erőforrások Minisztériuma Budapesti Javítóintézete Szakmai Beszámoló 2013., 16.o.

számára nélkülözhetetlen egy 2-3 hetes oktatás, felkészítés, de a biztonsági rendszabályok pontosabb kidolgozására és elsajátítására az intézet minden dolgozójának szüksége lenne. Fontos, hogy a felelősség, hatáskör jól legyen leosztva, és azt a személyzet minden tagja ismerje is, különben nem lehet együttműködni.

Többen csapatépítő tréningeket hiányoltak. A kollégák közti kommunikációval a nevelők többsége elégedetlen,¹⁴³ hiányosnak találják a délelőtti és délutáni állomány, a nevelők és a vezetőség, valamint a különböző csoportok nevelői közötti kapcsolatot is. A kommunikáció színterei a reggeli, déli és az esti szemle, amely a nevelési csoportokhoz különböző napszakban beosztott munkatársak mindennapi információcseréjét biztosítja. A déli szemle előtt a nevelési szakmai vezető eligazítást tart a délutános nevelőknek, átadja a többi egységtől begyűjtött információkat, ismerteti az aktualitásokat, a délutános kollégák is jelzik észrevételeiket. Csoport team megbeszélésekre a tanév rendjéhez igazodóan, negyedévente kerül sor. Ennek keretében az adott csoporthoz beosztott délelőtti, délutános és éjszakai munkatársak ülnek össze és értékelik a növendékek magatartását, tanulását, munkavégzését. A szervezeti egységek havonta tartanak értekezletet, a rendészeti szolgálat 2013-ban két értekezletet tartott. Összmunkatársi értekezletre 2013-ban egyszer került sor. További egyeztető fórum a vezetői és a kibővített vezetői értekezlet.¹⁴⁴

A horizontális és vertikális értekezletekre azért van szükség, mert az intézet térbeli és a napirend időbeli széttagoltságából, az eltérő beosztásokból eredően a növendékekkel foglalkozó szakemberek rendszeres találkozója csak így biztosítható. A csoportnevelők számos feladata nem teszi lehetővé, hogy a többi csoport életébe is belelássanak, ezért van szükség egy külön, közvetlenül az igazgató alá rendelt módszertani részlegre, akik az egész intézményt átlátják, tapasztalataikkal minden dolgozót segítve. Az intézet szervezeti egységeinek kapcsolatát ábrázoló ágrajzot 5. számú mellékletként csatoltam.

2.1.5. Egyéb tényezők

Az általam felvett szempontokon túl magában a nevelésben rejlő tényezőket is említettek a nevelők: a nevelés következetességét, egységességét is meghatározónak tartják az eredményesség szempontjából.

¹⁴³ A „kollégák közötti kommunikációval elégedett vagyok” állítás egy 1-5-ig terjedő skálán – ahol az 1-es az igaz, az 5-ös az egyáltalán nem igaz értéket képviselte – 3,2-es értéket kapott.

¹⁴⁴ Emberi Erőforrások Minisztériuma Budapesti Javítóintézete Szakmai Beszámoló 2013., 14-15.o.

Az egységes szemlélet alapköveit a Szakmai Program fekteti le, a csoporton belüli egységes szabályok és elvek mentén történő feladatellátást a csoportvezető nevelők koordinálják.¹⁴⁵ Az intézeti nevelés célját kompenzáló, korrigáló nevelésben és gondozásban határozzák meg, amely a fiatalok személyiségfejlesztése, oktatása, képzése révén társadalmi beilleszkedésüket segíti elő. Az intézet kiemelt nevelési-gondozási feladatai:

- a kulturáltsági és igényességi szint emelése
- a tanulási elmaradások pótlása
- a szocializációs folyamat hiányosságainak pótlása ill. korrigálása
- a munkavégzéshez szükséges készségek, képességek fejlesztése
- a viselkedés formálása
- az érzelmi élet fejlesztése, a családi életre nevelés
- az erkölcsi fejlődés elősegítése, a felelősségvállalás erősítése az elkövetett bűncselekménnyel kapcsolatban
- az ismételt elkövetés esélyét csökkentő bűnmegelőzés
- a testi és az egészséges életmódra nevelés, a szenvedélybetegségek megelőzése, kezelése¹⁴⁶

A megkérdezett nevelők fele legfőbb feladatát a szocializációban, a társadalomba beilleszkedés segítésében látja, ugyanennyien a példamutatást, új minta és értékrend adását említették. Válaszaikban megjelent még a személyiségformálás, az alkalmazkodás és a konfliktuskezelés elősegítése. Kettőn említették, hogy tudatosítani kell a gyerekekben, hogy mindig van visszaút és nem feltétlenül bűnöző.

Hasonlóan egységesen vélekednek a nevelőotthoni csoport mint forma fő feladatáról, amelyet a közösségi életre tanításban, együttélés, együttműködés fejlesztésében, a társak elfogadásában látnak. Érdekes módon kettőn is megemlítették még egy szempontot, mégpedig a csoport család pótló szerepét, amelynek feladata, hogy kötődést alakítson ki a társakkal és a felnőttekkel szemben, erősítve a valahova tartozás érzését, csökkentve az elsődleges szociális környezet okozta deprivációt.

Ebben a körben érdemes kitérni arra, hogy mi az éppen elégséges távolságtartás. Ami ahhoz elég közeli, hogy a gyerek elhiggye, elfogadja, érdemes dolgozni, tanulni, változni, ugyanakkor ne keltsen hiú illúziókat,¹⁴⁷ ne tegye lehetetlenné a későbbi elszakadást. Egyik

¹⁴⁵ Emberi Erőforrások Minisztériuma Budapesti Javítóintézete Szakmai Program 2013. július, 10.o.

¹⁴⁶ Emberi Erőforrások Minisztériuma Budapesti Javítóintézete Szakmai Program 2013. július, 8-9. o.

¹⁴⁷ Hegedűs Judit (szerk.): A javítóintézet világa (Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 2010) 102.o.

volt növendék pozitívként említette, hogy „[a nevelők] nem tartották a távolságot, hanem partnerként viszonyultak a növendékekhez. De ez nem volt minden nevelőre jellemző...”¹⁴⁸ Az általam megkérdezettek döntő többsége személyes kapcsolat kiépítésére törekszik növendékeivel.¹⁴⁹

Szintén egységes a szemlélet abban a tekintetben, hogy az előzetes letartóztatás milyen speciális pedagógiai törekvéseket indokol. Két kivétellel a jogkövető magatartás elérését, a normakövetés elfogadását és elsajátítását fogalmazták meg valamilyen formában, az általános rend, a szabályok ismeretét, a keretek kijelölését és a felelősségvállalást hangsúlyozva. Mindez a nevelő részéről is alaposabb jogi ismereteket és felkészültséget indokol. Megjelent még az eljárás bizonytalan kimenetelével, a bezártsággal kapcsolatos türelemre tanítás, ami a másik oldalról is fokozott türelmet igényel.

Ugyanakkor abban a kérdésben, hogy a hangsúlyosnak minősített normakövetés elsajátítása hogyan valósul meg, már színesebb válaszokat kaptam. Négyen a személyes példamutatást, a személyes élmények megosztását tartják célravezetőnek. Öten oktatásos rendszerben a legalapvetőbb normák, a házirend megismertetését, felmondását, folyamatos, kontroll melletti betartását és betartatását alkalmazzák. Bekerüléskor a fiatal sokkolóan sok szabállyal szembesül, ezért fontos a normakövetés fokozatos felépítése: először a csoportnormákra, aztán az intézeti, végül a közösségi normákra helyeződik a hangsúly. Ezek a folyamatos felügyelet melletti gyakoroltatással válhatnak belső, önszántukból követett értéké. Kettő a beszélgetésben, esetmegbeszélésben látják a normakövetés elsajátításának kulcsát, egy fő említette még a szituációs játékokat és filmeket, amelyeket minden esetben közösen elemeznek.

A viharos családi helyzetből ideérkezők a kiszámítható napirend és a felállított szabályok által megkapják azt a rendszert és kereteket, amit eddigi életükben nélkülöztek.¹⁵⁰ A következetes bánásmód, a kiszámíthatóság, az intézeti élet átláthatósága teremti meg a fiatalok számára azt a biztonságot, amelyben elkezdődhet a közös munka.¹⁵¹

Az utóbbi években az elkövetett cselekménnyel való foglalkozás is a nevelés-oktatás részévé vált.¹⁵² A felelősségvállalás, a következményekkel való szembenézés azoknak a

¹⁴⁸ Hatvani Erzsébet - Papházi Tibor: A javítóintézet utáni életutak (In: Kapocs 2003, 2. évf. 5. sz.) 34.o.

¹⁴⁹ A „Növendékeimmel személyes kapcsolat kiépítésére töreksem” állítás egy 1-5-ig terjedő skálán, – ahol az 1-es az igaz, az 5-ös az egyáltalán nem igaz értéket képviselte – 1,8-as értéket kapott.

¹⁵⁰ Módszertani füzet – 120 éves a Rákospalotai Javítóintézet (2010) 33-34.o.

¹⁵¹ Módszertani füzet – 120 éves a Rákospalotai Javítóintézet (2010) 11.o.

¹⁵² B. Aczél Anna: Ha szükséges a javítóintézet, akkor miért is nem? (In: Kriminológiai Közlemények 64., 2007)

hatásoknak a tudatosítását is jelenti, amelyek magát a fiatalkorút érik az általa elkövetett bűncselekmény következtében: a stigmatizációt, a kirekesztettség erősödését, az életút-lehetőségek további korlátozódását.¹⁵³ Fel kell készíteni tehát arra, hogy ha ezekkel kikerülése után szembesül, miként tudja kezelni a nehézségeket. Ugyanakkor az intézet csak alternatívákat tud mutatni, olyan értékekkel, eszközökkel és módszerekkel ismerteti meg a fiatalt, amik eddig nem voltak életének részei, de nem dönthet helyette, hogy a továbbiakban melyik utat választja.¹⁵⁴

Mivel az előzetesen letartóztatott fiatalkorúak közül sokan vallják magukat kisebbségi származásúnak, nagy hangsúlyt kap a kultúraközi különbségek nevelő célzatú felhasználása. A más kultúrát bemutató rendezvények, az eltérő viselkedés okát feltáró foglalkozások is megjelennek az intézet programjában.¹⁵⁵ A rákospalotai Roma Nap a cigányság történetének, kultúrájának megismertetését tűzte ki célul, irodalmi műveken keresztül, zenével és tánccal mutatják be a sokoldalú kultúrát.

Az interjúk során ugyanakkor az egyik nevelő problémaként fogalmazta meg, hogy a délelőtti és délután foglalkozások szemlélete markánsan szétválasztódik. Nem ért egyet azzal, hogy az átadást követően a délutános nevelő adja ki a büntetést a délelőtti folyamán törtétekért, kvázi a délelőtti nevelő miatt/helyett. Javaslatként fogalmazta meg a napirend egységesebb beosztását, a nappalt és az éjszakát kezelve külön egységként.

A szemlélet egységessége által biztosított kereteken belül ugyanakkor egyéniesített foglalkozásra van szükség, amely az egyéni nevelési tervben ölt testet. Az egyéni nevelési tervet a befogadást követő két hónapon belül készíti el a csoport vezetőnevelője, a változásokat háromhavonta rögzíti.¹⁵⁶ A terv tartalmazza a rövid és hosszú távú célok eléréséhez szükséges teendőket, a nevelés végrehajtásának folyamatát. A fiatal egyedi sajátosságait, személyiségét, együttműködési készségét, életviszonyait, fejlettségi szintjét figyelembe véve meghatározza, hogy milyen testi, egészségügyi, viselkedésbeli, mentális változás érhető el, ezeknek milyen eszközei lehetnek, kinek a közreműködése szükséges elérésükhöz. Az iskolai véleményre alapozva meghatározza, hogy az oktatás, képzés területén milyen előrelépésekre van lehetőség és szükség. A módszerek, fejlesztési célok lefektetésére kihathat az elkövetett bűncselekmény jellege is. Az egyéni nevelési tervek segítik azt is, hogy

72.o.

¹⁵³ Kerecsi Klára: Büntetve gondozni? (In: Esély 2007/3) 52.o.

¹⁵⁴ Pál Tibor: Javítóintézeti anizs (In: Háló 2009) 18.o.

¹⁵⁵ Az alapvető jogok biztosának jelentése az AJB-2614/2012. számú ügyben.

¹⁵⁶ Emberi Erőforrások Minisztériuma Budapesti Javítóintézete Szervezeti és Működési Szabályzat 2014. 29.o.

a csoportban állandó jelleggel dolgozó munkatársaknak azonos ismerettel rendelkezzenek a fiatalról, illetve egy esetleges nevelői változás vagy csoportváltás esetén az addigi tapasztalatok ne vesszenek el.¹⁵⁷

2.2. Élet az intézetben

A javítóintézet a gyermek- és ifjúságvédelem rendszerében működik,¹⁵⁸ a gyermekvédelem és igazságügy metszéspontjában áll.¹⁵⁹ Maga az igazságszolgáltatási rendszer is a szervezeti alrendszerek által követett, sokszor egymásnak ellentmondó célok következtében konfliktusos rendszer.¹⁶⁰ „A Büntető Törvénykönyv célja kettős: védő és nevelő jellegű. E kettős cél nem különül el egymástól, hanem a büntető jogalkotás és jogalkalmazás két oldalát jelöli meg. Kifejezésre juttatja, hogy a büntetés nem öncélú, a társadalom védelmét szolgálja.”¹⁶¹ A jogerős javítóintézeti nevelés személyi szabadságot korlátozó intézkedés, az előzetesen letartóztatott fiatalok pedig kényszerintézkedés hatálya alatt állnak. Szarka Attila, az Aszódi Javítóintézet igazgatója szerint a nevelési és büntetési cél kettőssége jól megfér egymással, hiszen a szakmai háttér jól szervezett, a jogszabályi keretek pedig kellően megalapozottan biztosítják mind a szociális, mind a büntetőjogi feladat elláthatóságát.¹⁶² A javítóintézeti nevelés során három követelményt kell egyszerre érvényesíteni:

1. A garanciális szabályok érvényesítését
2. A fiatalkorúak jogainak biztosítását
3. Figyelembe kell venni, hogy pszicho-szociális szempontból „átmeneti” állapotban vannak, fejlődésük nem befejezett

„A javítóintézet „megfosztottság-megjavítás” keretben értelmezi a bűnelkövetést. Nem büntetni, hanem javítani akar, részben azért, hogy megadja a vétkesnek mindazt,

¹⁵⁷ Emberi Erőforrások Minisztériuma Budapesti Javítóintézete Szakmai Beszámoló 2013., 49-50.o.

¹⁵⁸ Aszódi Javítóintézet "Sárga falak" szakmai program 2005 (www.aszod-afi.hu/pdf/sargafalak.pdf (Letöltve 2014.05.08.) 4.o.

¹⁵⁹ Medveczky Rita: Helyzetkép a javítóintézetekben folyó utógondozás gyakorlatáról I. (In: Kapocs, 2008, 7. évf. 38. sz.) 48.o.

¹⁶⁰ Farkas Ákos: A büntető igazságszolgáltatási rendszer hatékonyságának alapkérdései, avagy hatékonyvá tehető-e a büntető igazságszolgáltatás? (In: Kriminológiai Közlemények 49., 1994.) 42-43.o.

¹⁶¹ A büntetés-végrehajtási nevelés fejlesztési koncepciója (In: Kriminológiai Közlemények 4., 1984) 4.o.

¹⁶² Szarka Attila: Gondolatok a Ferenczi György Nevelőintézeti Tudományos Napok VI. aszódi rendezvényéről (In: Család, Gyermek, Ifjúság 2000/2) 27.o.

amitől meg van fosztva, például a szeretetet és a fegyelmet.”¹⁶³ A büntetés is akkor éri el célját, ha differenciált pedagógiai tartalommal bír.¹⁶⁴

Az Aszódi Javítóintézet Sárga falak című szakmai programja az intézet alapfeladatát a befogadott fiatalok reszocializációjában jelöli meg, amely a növendékekkel szembeni társadalmi kirekesztődés megszüntetésének és a társadalomba való visszavezetésének kettős folyamatát jelenti. Ez egy komplex és speciális fejlesztési folyamat, amelynek célja a bűnelkövető fiatal speciális szükségleteinek (szociális, érzelmi, nevelési-oktatási, mentálhigiénés, egészségügyi) optimális kielégítése által szocializációs szintjük javítása. A javítóintézet büntető jellegének folyamatos háttérbe szorításával egyidejűleg a terápiás szemlélet előtérbe helyezésével kívánunk hatni a fiatal személyiségére.

De e magasztos reszocializációs cél alaposabb vizsgálata során újabb ellentmondásba ütközünk. Miközben az intézmények elsődleges funkciója éppen az, hogy a fiatalot eltávolítsa a deviáns szubkultúrától, ezzel reszocializálva őt, ugyanakkor az intézményben csak deviáns kortárssal találkozhat. „Nehéz feladatot vállal az intézet, amikor reszocializációs munkájában egy belső zárt rendszeren keresztül akarja megtanítani a fiatalot a külső világban való boldogulásra.”¹⁶⁵ B. Aczél Anna rendhagyó megfogalmazása szerint az intézetek se nem reszocializálnak, se nem javítanak. A rendelkezésre álló keretek között szocializálnak, nevelnek. „Szocializálnak az esetek legnagyobb hányadában, hiszen a bekerülő fiataloknak csak egy egészen kis százaléka az, akinél arra gondolunk, hogy némi idő után vissza szeretnénk illeszteni oda, ahonnan bekerült, vissza egy olyan társadalmi közegbe, amelyik ide bocsátotta.” Egyet tudok érteni fejtegetésével, miszerint reszocializáció az, amikor az egyént (például egy hosszú tartamú fogvatartás után) megtanítják az elvesztett társadalmi szokások újra elsajátítására.¹⁶⁶ Az Aszódi Javítóintézet honlapján a következő felirat fogadja a látogatót: „Esélyt adunk, utat mutatunk.”¹⁶⁷ Az intézet perspektívát, választási lehetőségeket mutat, és próbál eszközt adni a választáshoz. A feladat a kiesett szocializációs utak pótlása lehet.¹⁶⁸

¹⁶³ Kerecsi Klára: Büntetve gondolni? (In: Esély 2007/3) 48.o.

¹⁶⁴ B. Aczél Anna: Rákospalotai körkép (In: Család, Gyermekek, Ifjúság 2000/2) 33.o.

¹⁶⁵ B. Aczél Anna: Rákospalotai körkép (In: Család, Gyermekek, Ifjúság 2000/2) 37.o.

¹⁶⁶ B. Aczél Anna: Ha szükséges a javítóintézet, akkor miért is nem? (In: Kriminológiai Közlemények 64., 2007) 65.o.

¹⁶⁷ www.aszod-afi.hu nyitólap

¹⁶⁸ B. Aczél Anna: Ha szükséges a javítóintézet, akkor miért is nem? (In: Kriminológiai Közlemények 64., 2007) 65.o.

A fogalmi zavart egy másik tanulmány az „utó-szocializáció” formulával kívánta érzékeltetni,¹⁶⁹ véleményem szerint a biszocializáció kifejezés lenne helytálló. Kettős szocializációra van ugyanis szükség. A növendékeknek fontos elsajátítaniuk, amit a legtöbb fiatal készség szinten tud: társas kapcsolataikban, kommunikációjuk során mikor, milyen kódot kell használni. Mikor kell tisztelettudóan viselkedni, mikor kell jó modort magukra erőltetni, mikor engedhetik el magukat. A kettős szocializáció e kódváltás szükségességének felismerése, tudatosítása, kontrollja, amelynek segítségével a fiatal korábbi közegével és a társadalom egyéb szereplőivel is megtalálja a közös hangot, önkifejezésének meglegeli a szituáció-konform módját. Ezzel elkerülhető a B. Aczél Anna által említett vákuum-szituáció, amivel a kikerülő fiatal találkozik: a szülői ház már felnőttként kezeli, korábbi kapcsolatai szétestek, vagy ő érzi úgy, hogy nem alacsonyodhat le hozzájuk.¹⁷⁰

2.2.1. A szocializációs út állomásai

2.2.1.1. A befogadás és a Befogadó csoport

Az első állomás a fiatakorú befogadása, akit egy egészségügyi alkalmazott, rendész, növendékügyi előadó és az úgynevezett felszerelő fogad. A felszerelő egy – általában régóta bent lévő – növendék, ő nyírja le az újonc haját, közreműködik fertőtlenítésénél és az ő segítségével veszik leltárba a magával hozott tárgyait, ruháit. A fiúk szemében a felszerelői poszt előkelő helyet foglal el, a rendészek bizalmát tükrözi. Az egészségügyi vizsgálaton mérlik fel, található-e a befogadottnon külsérelmi nyom, tetoválás, vizsgálják betegségeit. Törzskönyvi számot kap, a növendékügyi iratok kitöltése, ismertetése után fénykép készül róla, ezzel lesz aktája teljes. Tájékoztatják az előzetes letartóztatás javítóintézeti végrehajtásának rendjéről, jogairól és azok gyakorlásának módjáról, valamint kötelezettségeiről és az intézet házirendjének fontosabb pontjairól.¹⁷¹

Ezt követően a növendék átveszi az intézetben szükséges felszerelését, majd a Befogadó csoportba kerül,¹⁷² ahol a végleges csoportba helyezésről döntő szakértői team

¹⁶⁹ Kerecsi Klára – Kó József – Gosztorny Géza: A fiatakorúak büntető igazságszolgáltatásának hatékonysága: a fiatakorú elítéltek utánkövetéses visszaesési vizsgálata (Budapesti Szociális Forrásközpont, Budapest, 2007) 60.o.

¹⁷⁰ Hatvani Erzsébet - Papházi Tibor: A javítóintézet utáni életutak (In: Kapocs 2003, 2. évf. 5. sz.) 35.o.

¹⁷¹ Emberi Erőforrások Minisztériuma Budapesti Javítóintézete Házirend 2012. augusztus 01., 9.o.

¹⁷² Emberi Erőforrások Minisztériuma Budapesti Javítóintézete Házirend 2012. augusztus 01., 9.o.

döntése meghozataláig, legfeljebb azonban egy hónapig tartózkodik. Ezalatt az idő alatt megismeri az intézet Háziarendjének szabályait és szokásrendjét, megtörténik az előzményi iratok (egészségügyi, iskolai, gyermekvédelmi, pártfogói) beszerzése, a Szakértői Bizottság vizsgálata és annak kihelyezési javaslatban való összegzése.¹⁷³ A végleges csoportba helyezésről az igazgató dönt.¹⁷⁴

A befogadási időszak másik kiemelt feladata a fiatalok felmérése, megelőző életvitelének feltérképezése, agressziószintjének behatárolása, tanulási képességeinek monitorozása. A vizsgálatokat az intézet szakértő csoportja végzi, amelyet pszichológus, gyógypedagógus és orvos alkot.¹⁷⁵

A Befogadó csoport a többi csoporthoz képest kisebb létszámmal (kb. 8 fő) működik, egyrészt, hogy mindig legyen helye az újonnan érkezőknek, másrészt a feszültség, frusztráció kezdetben a legmagasabb, amit így könnyebb kezelni. Az újonc első feladata az úgynevezett „9 pont” megtanulása. Ez az intézeti élet alapvető normáit tartalmazza, pl. tudatosítja, hogy előzetes letartóztatását tölti, tiltja az erőszakot, a társak sanyargatását, előírja egymás segítségét. A növendékek egymást gyakran azzal mérik le, hogy ki mennyi idő alatt tudja megtanulni a szöveget. Érdekes íratlan szabály, hogy a 9 pont felmondása előtt csak faszékre ülhet az újonc, s csak azt követően kap helyet a fotelokban. Ekkor sajátítja el az alapállást (leengedett kéz, egyenes ujjak, zárt láb...), a vonulást és az egyéb alaki szabályokat, megtanulja, hogy utasítást csak a nevelőtől fogadhat el. A Befogadó csoport tanmenete is speciális, ők ugyanis még nincsenek osztályokba sorolva, közös, egyfajta ismerettárgító foglalkozáson (különböző témakörökből vegyes – lexikális és gyakorlati – ismeretek játékos elsajátítása, pl. olimpia, ünnepek) vesznek részt. Gyakori a csoportmunka, a kohéziót erősítendő. Délelőtti órarendjükben több sport, jogi ismeretek óra kerül beiktatásra.¹⁷⁶ A mentálhigiénés részleg dolgozói tartanak nekik foglalkozásokat, a közös filmnézés és a látottak megbeszélése mindennapos. Nagy hangsúlyt helyeznek a helyesírásra (Szőlő utca, Budapest helyesírása, levél megcímzése), ami a későbbi kapcsolattartást megkönnyíti. Mivel a növendékek munkaterületi foglalkozáson sem vesznek még részt, így a nevelők a kisállat-simogató és a kézműves változatosságát a csoport saját háziállatával – Lakatos Lajossal, a közösen elnevezett és gondozott teknőssel – és külön kézműves foglalkozásokkal (rajz, origami...) igyekeznek helyettesíteni.

¹⁷³ Emberi Erőforrások Minisztériuma Budapesti Javítóintézete Szervezeti és Működési Szabályzat 2014., 29.o.

¹⁷⁴ Emberi Erőforrások Minisztériuma Budapesti Javítóintézete Háziarend 2012. augusztus 01., 10.o.

¹⁷⁵ Emberi Erőforrások Minisztériuma Budapesti Javítóintézete Háziarend 2012. augusztus 01., 13.o.

¹⁷⁶ Emberi Erőforrások Minisztériuma Budapesti Javítóintézete Szakmai Program 2013. július, 12-13.o.

Ugyanakkor – éppen szigorú szabályai miatt – a Befogadó csoport egyfajta büntetésül is szolgál azok számára, akikkel végleges csoportba helyezésüket követően fegyelmi problémák voltak. Mivel az ebédlőt mindig a Befogadó takarítja, így „a szintekről” lekerülni szégyen.

Egy 2013-as jogszabálmódosítás¹⁷⁷ miatt a 16 éven aluliak számára létrehoztak két elkülönített csoportot (6. és 7.sz.), amelyből a 7. számú a 16 éven aluliak számára szolgált befogadónak. Ezt az elkülönítést ősszel megszüntették. Minden csoportban van csoportfelelős, akit a bent eltöltött idő és karakter alapján a nevelő választ ki. Ő áll az alakzat elején, kétsoros vonalnál segíti őt a másik vonal elején álló és a sort záró növendék. Fontos, hogy hallgassanak rá a társai, hiszen ő vezényli le a köszöntéseket (elköszönés, megköszönés), ő jelent a délelőtti és délutáni műszak közötti átadásnál („Gond, probléma történt / nem történt.” Ha történt, az érintett beszámol a rendészeti vezetőnek.). Kisebb egység vezéralakja a hálófelelős. A 7. csoport növendékei szerint egyik sem hálás feladat, mert őt veszik elő bármely csoporttag rendbontásáért, csoporton belül is konfliktusos pozíció, gyakoriak a lázadások. (Interjúalanyaim között két csoportfelelős és egy hálófelelős volt, mind azt vallották, hogy nagyon nehéz megszokni, hogy mindenre sokkal jobban kell figyelni, mint a többieknek.)

A szinteken a jó vezetőt elismeri, kedveli a csoport, tisztelettel vegyes félelemmel tekintenek rá. „Ha nem lenne csoportfelelős, szétesnénk, eldurvulna a játék. A csoportfelelős egyben tartja a csoportot, tartanak tőle, mert régóta van itt.”– összegezte az egyik növendék a beszélgetés során. Éppen a korkülönbség hiánya és a fiatal életkor miatt a 16 éven aluliaknál nem alakult ki ilyen elfogadás, nem hallgattak kortársukra. Ezért döntött a vezetőség – élve a jogszabály biztosította lehetőséggel – a korosztály szerinti ilyen elkülönítés megszüntetése mellett, a csoportokba idősebb, határozottabb vezéralakokat vegyítve. (Érdekességként említtem, hogy Aszódon nincs se hálófelelős, se csoportfelelős.)

2.2.1.2. Élet a csoportban: napirend, délelőtti és délutáni foglalkozások

Így most minden csoport vegyes korosztályú növendékekből áll. A Befogadón kívül a Reszocializációs csoport (5. sz.) is különleges helyet foglal el, szintén kisebb létszámmal és szigorúbb napirend szerint működik.¹⁷⁸ Súlyosabb disszociális tünetek, gyakran antiszociális,

¹⁷⁷ 49/2013. (VII. 10.) EMMI rendelet 26.§-a a Rendtartás 3. § (3) bekezdését iktatta be

¹⁷⁸ Emberi Erőforrások Minisztériuma Budapesti Javítóintézete Szakmai Program 2013. július, 11.o.

agresszív viselkedés miatt kerülnek ide a fiúk, és ahogy az igazgató fogalmazott, nagyon igyekeznek jónak lenni, hogy kikerüljenek. A többi csoport átlag 10-16 fővel működik.¹⁷⁹

Csoportok közötti áthelyezésre több okból sor kerülhet. A fegyelmi problémákon kívül ilyen a nevelői létszámihiány okozta csoportösszevonás, egy büntárs érkezése, akire az elkülönítési szabályok vonatkoznak, de előfordul, hogy a növendék kéri az áthelyezést. Emögött is több tényező húzódnak meg: csoporton belüli konfliktus, vagy így próbál egy barátjához kerülni. Előfordul, hogy „kiátkozás” miatt kérelmezik a csoportváltást. Mélyen babonás gyerekekről lévén szó, sokan hisznek benne, hogy ha társuk szitkozódás közben megátkozza őket vagy családjukat, az átkot csak úgy törhetik meg, ha bosszút állnak a kiátkozón. Ezt elkerülendő kérik, hogy válasszák szét őket. Az áthelyezéseknél elv, hogy oda, ahova kéri, nem rakják a növendéket, de egyébként figyelembe veszik az érveit.

Az intézeti élet részleteiben szabályozott napirend szerint zajlik. Szerepe, hogy kiszámíthatóvá tegye a mindennapokat a növendék számára és nyugodt, kiegyensúlyozott környezetet biztosítson. A rendszeresség és az állandóan ismétlődő dolgok növelik a növendékek biztonságérzetét.¹⁸⁰ Az életmód ilyen megszervezése a szabad mozgást korlátozza ugyan, de egyébként nem bénítja meg a személyiség autonómiáját.¹⁸¹

A napok hétfőtől szombatig 6.30-tól 21.30-ig, vasárnap és munkaszüneti napokon 7.30-tól 21.30-ig vannak beosztva.¹⁸² A délelőtt az iskolában, illetve a munkafoglalkozáson telik. Az oktatás heti négy, a munkafoglalkoztatás heti két nap, naponta 5 órában valósul meg.¹⁸³ A tanulókat az oktatási szakmai vezető sorolja tanulócsoporthoz.¹⁸⁴ A tanulócsoporthoz évfolyamonként összevontan szervezettek, 2013-ban 11 tanulócsoporthoz működött. Az intézet a Montessori Erzsébetvárosi Gimnáziummal működik együtt.¹⁸⁵ Ebben a körben olykor problémaként merül fel, hogy a korábbi iskolájában magántanulói státuszú növendék iskolája nem fogadja el a Montessori Gimnázium bizonyítványát.

Újítás, hogy nyáron is előre meghatározott órarend szerint foglalkoztatják a növendékeket, 2014 nyarán az 1-5. osztályt integrálva felzárkóztató csoportot hoztak létre,

¹⁷⁹ Emberi Erőforrások Minisztériuma Budapesti Javítóintézete Szakmai Beszámoló 2013., 37.o.

¹⁸⁰ Emberi Erőforrások Minisztériuma Budapesti Javítóintézete Házirend 2012. augusztus 01., 19.o

¹⁸¹ Szabó András: A nevelő- átnevelő és büntető szankciók (In: Jogtudományi Közlöny 1966, 21. évf. 11. sz.) 573.o.

¹⁸² Emberi Erőforrások Minisztériuma Budapesti Javítóintézete Házirend 2012. augusztus 01., 19-21.o.

¹⁸³ Emberi Erőforrások Minisztériuma Budapesti Javítóintézete Házirend 2012. augusztus 01., 28.o.

¹⁸⁴ Emberi Erőforrások Minisztériuma Budapesti Javítóintézete Szervezeti és Működési Szabályzat 2014. 31.o.

¹⁸⁵ Emberi Erőforrások Minisztériuma Budapesti Javítóintézete Szakmai Beszámoló 2013., 26.o.

személyre szabott feladatokkal, játékos fejlesztő módszerekkel készítve fel őket a következő tanévre. Gyakorlatom idején a másik különleges helyzetű tanulócsoporthoz az érettségiző osztály volt. 2014-ben 7 fő készült tehetséggondozás keretében érettségire, mindegyikük sikeres vizsgát tett. Minden növendék minimum heti egy tematikus pszicho-pedagógiai csoportfoglalkozáson is részt vesz.¹⁸⁶

A tanulmányi előrehaladás függvényében lehetőség van évente két alkalommal osztályozó vizsgát tenni, így egy év alatt két osztály elvégezhető.¹⁸⁷ A növendékekkel felvett interjúim során ezt emelték ki a legtöbben az intézet előnyeként, hozzátéve ugyanakkor, hogy nem érzik, hogy valódi tudás lenne az osztályuk mögött. „Érettségizni nem mernék vele.” – fogalmazott egyikük.

Tanítási órákon kívüli rendezvényeken is részt vehetnek a növendékek. Az ünnepek, ünnepélyek, megemlékezések műsora élménypedagógiai szemlélettel készül, helyi és országos szintű tanulmányi versenyek is színesítik a palettát. Az évente négyszer megrendezett iskolanap és sportnap szintén változatos programot kínál, amelyet a fiatalok és a pedagógusok közösen alakítanak ki. A tanítási folyamatba iktatott, szünetekhez igazodó Iskola Másképp program kiegészítő ismereteket nyújt játékos, interaktív formában, elősegítve a fiatalok nyitottabbá válását a hagyományos iskolai munkára.¹⁸⁸ Különleges kezdeményezés, hogy válogatott futballista lányokat és sakkozó lányokat hívtak meg azzal a céllal, hogy a fiatalok más nőképpel is találkozzanak, mint korábbi környezetükben. A Pázmány Péter Katolikus Egyetem lelkésze és joghallgatói pedig rendszeresen tartanak foglalkozásokat a jogról és a vallásról.

Délután a nevelőotthoni órarend lép életbe, amely napi négy 40 perces órával kezdődik. (Nevelőotthoni órarendre példát dolgozatom 6. számú melléklete tartalmaz.) Mivel a fiatal ideje legnagyobb részét csoportjában tölti, különösen fontos a jól strukturált, lehetőség szerint egyéniesített nevelési-gondozási program. Ennek feltétele a már említett egyéni nevelési terv. A nevelőotthoni programok fő típusai:

- sport programok (futball, röplabda, kosár- és kézilabda, sakk, asztalitenisz és csocsó): különösen fontos nevelési eszköz, a testmozgáson, energialevezetésen kívül előnye, hogy növeli a csoportkohéziót, tanítható vele a szabálykövetés, a küzdés egy közös célért, a jogos vereség elfogadása¹⁸⁹

¹⁸⁶ Emberi Erőforrások Minisztériuma Budapesti Javítóintézete Szakmai Beszámoló 2013., 27-28.o.

¹⁸⁷ Emberi Erőforrások Minisztériuma Budapesti Javítóintézete Szervezeti és Működési Szabályzat 2014. 31.o.

¹⁸⁸ Emberi Erőforrások Minisztériuma Budapesti Javítóintézete Szakmai Beszámoló 2013., 29-30.o.

¹⁸⁹ Emberi Erőforrások Minisztériuma Budapesti Javítóintézete Házirend 2012. augusztus 01., 24.o.

- tanulás, tanulásegítés: a délelőtti tanmenethez igazodó korrepetálás, házi feladat írás
- nevelési óra: a szocializációs hiányok közvetlen pótlása témablokkokban, mint pl. a helyes és helytelen fogalma, felelősségvállalás, büntetés és jutalmazás, hogyan tovább?
- konfliktuskezelés: agresszió-helyettesítő módszerek elsajátítása, toleranciát, szabálykövetést fejlesztő szituációs játékok
- kommunikáció: praktikus ismeretek a mindennapi élet különböző területein, mint álláskeresés, magán- és hivatalos levél megírása, ügyintézés, önéletrajzírás
- családpedagógia: a család szerepe, költségtervezés, felelősségvállalás, gondoskodás, házasság, párkapcsolat témakörök feldolgozása
- ismeretterjesztő foglalkozások: érdekességek a világ minden tájáról, az oktatásban kevésbé jelenlévő témák megismertetése
- kreatív foglalkozások: alapvető kézműves technikákkal való megismerkedés, kreativitás, kézügyesség, fantázia, koncentrációs készség fejlesztése
- kulturális foglalkozások: zene, tánc, színjátszás, vers és prózamondás, ünnepekre, évfordulókra felkészítés és előadások tartása. Mivel az intézet elhagyására nincs lehetőség, így fokozott a szerepe a falakon belüli színes kulturális életnek.
- könyvtári foglalkozás: a délutáni órarend része heti egy alkalommal. A növendékeknek lehetőségük van kölcsönzésre, ismeretterjesztő kiadványok böngészésére
- hitéleti foglalkozások: bibliatörténeti foglalkozás heti rendszerességgel, szintenként. A hitélet gyakorlására az intézetben ún. Csendes szoba működik.¹⁹⁰
Étkezésre naponta ötször az intézet éttermében kerül sor.¹⁹¹

Az intézet nevelői szerint legfontosabb a heti értékelés és a sport, de a korrepetálást és az ismeretterjesztést is többen említették az interjúk során. A foglalkozásokra a megkérdezett nevelők fele készül otthon is (jogszabályváltozások áttekintése, a 12 hetes tanmenethez igazodó óravázlat, speciálisabb témákban szakirodalom, fénymásolatok)¹⁹², a többiek az aktualitásokhoz igazodnak a témákat, játékokat illetően. „A gyerekek terhelhetőségét mindig

¹⁹⁰ Emberi Erőforrások Minisztériuma Budapesti Javítóintézete Szakmai Program 2013. július, 14-18.o.

¹⁹¹ Emberi Erőforrások Minisztériuma Budapesti Javítóintézete Házirend 2012. augusztus 01., 11.o.

¹⁹² Egy ellenőrző kérdésnél ugyanakkor „A foglalkozásokra előzőleg készülök” állítás egy 1-5-ig terjedő skálán – ahol az 1-es az igaz, az 5-ös az egyáltalán nem igaz értéket képviselte – 1,7-es értéket kapott.

figyelembe kell venni, a holtpontra átlendítéshez spontaneitás szükséges.” – nyilatkozta egyikük.

A növendékek intézeten belüli mozgására, kommunikációjára szigorú szabályok vonatkoznak. A csoportot csak engedéllyel és felügyelettel hagyhatják el,¹⁹³ mozgásuk alakzatban történik,¹⁹⁴ felügyelet nélkül sem a hálóban, sem a társalgóban nem tartózkodhatnak.¹⁹⁵ Az étterembe utasításra léphetnek be, ezt követően székük mögött megállnak, vagy a kiadóablaknál felsorakoznak. Az étkezést egyszerre kezdik meg, a nevelő vezényletével.¹⁹⁶ A zuhanyozás is közvetlen felügyelet mellett, csoportosan, egymást bevárva történik. Szemle során reggel a hálókat, a hajtogatási rendet, este az egyéni tisztaságot ellenőrzik.¹⁹⁷

Némely rendelkezés és gyakorlat számomra túlzónak tűnt, így például az, hogy az evőeszközöket a csoporthoz beosztott munkatárs adja ki és leadáskor darabszám szerint ellenőrzi,¹⁹⁸ vagy amikor az egyik fiú a kézművesről egy celluxot magával vitt, hogy fényképeit kiragassza, bár másnap visszaadta, szigorú büntetést kapott. A vonatkozó szabály, miszerint a növendék eszközt nem tarthat magánál,¹⁹⁹ nem alaptalan elővigyázatosságot tükröz. Gyakorlatom alatt is nemegyszer előfordult, hogy egy fiú öngyilkossági szándékkal két gombostűt vett magához a kézműves foglalkoztatóból, vagy tanórán dühükben egy ceruzával egymás torkának estek. Ahogy az ugyancsak eltúlzottnak tűnő rendelkezés, miszerint a székek mozgása azt belülről megfogva történik,²⁰⁰ étkezés befejeztével kéz az asztalon, tenyérrel lefelé egymás mellett, hüvelykujjak érintkeznek,²⁰¹ illetve a növendék azon kötelessége, hogy tevékenység végrehajtásához, kérdés feltevéséhez, áthaladáshoz engedélyt kér, szintén nem öncélú alakosság: lényege, hogy a növendék mozgása kiszámítható legyen.²⁰²

Az alaki szabályok²⁰³ körében szabályozott a testtartás; a vonulás, a köszönés, megköszönés mind vezényszóra történik. („Elköszönünk három és...”) Az alapállás helyes

¹⁹³ Emberi Erőforrások Minisztériuma Budapesti Javítóintézete Házirend 2012. augusztus 01., 7.o.

¹⁹⁴ Emberi Erőforrások Minisztériuma Budapesti Javítóintézete Házirend 2012. augusztus 01., 18.o.

¹⁹⁵ Emberi Erőforrások Minisztériuma Budapesti Javítóintézete Házirend 2012. augusztus 01., 23.o.

¹⁹⁶ Emberi Erőforrások Minisztériuma Budapesti Javítóintézete Házirend 2012. augusztus 01., 11.o.

¹⁹⁷ Emberi Erőforrások Minisztériuma Budapesti Javítóintézete Házirend 2012. augusztus 01., 15.o., 23.o., 26.o.

¹⁹⁸ Emberi Erőforrások Minisztériuma Budapesti Javítóintézete Házirend 2012. augusztus 01., 11.o.

¹⁹⁹ Emberi Erőforrások Minisztériuma Budapesti Javítóintézete Házirend 2012. augusztus 01., 30.o.

²⁰⁰ Emberi Erőforrások Minisztériuma Budapesti Javítóintézete Házirend 2012. augusztus 01., 11.o.

²⁰¹ Emberi Erőforrások Minisztériuma Budapesti Javítóintézete Házirend 2012. augusztus 01., 26.o.

²⁰² Emberi Erőforrások Minisztériuma Budapesti Javítóintézete Házirend 2012. augusztus 01., 25.o.

²⁰³ Emberi Erőforrások Minisztériuma Budapesti Javítóintézete Házirend 2012. augusztus 01., 25-26.o.

testtartásra, fegyelemre és figyelemre nevel. A vezényszóra történő fordulatok, az igazodás, a dobbantás a csoport együttmozgását és átláthatóságát könnyíti, egyben szabálykövetésre, a társadalmi hierarchia elfogadására, pontos feladat-végrehajtásra tanít. Ugyanakkor tagadhatatlanul katonai vonásokat tükröznek, ahogy azt a növendékekkel felvett interjúim során többen is kritizálták. Az alaki szabályok körében az engedélykérést szokták meg a legnehezebben, ezt négy fiú is említette. Volt, akinek az alapállás, másnak az egyszerre lépés, egyszerre köszönés és az okozott nehézséget, hogy mindent gyorsan kell csinálni. Összességében az utasításokkal egyetértenek, ketten kifejezetten hasznosnak tartják őket. „Minket is védenek a szabályok, így a biztos.” – tette hozzá egyikük.

A nevelők többsége az alaki szabályokkal egyetért, szükségesnek ítélik azokat,²⁰⁴ egyikük szerint viszont ebben a formában az egész szemfényvesztés; meg kellene indokolni, miért van rájuk szükség. Egy másik megkérdezett a vezényszóra köszöntést tartja fölöslegesnek. „Jobban esik az embernek, ha mind magától köszön.” – magyarázta. (Érdekességként említem, hogy Aszódon az egyedüli alaki szabály a „csík”: ebédlőbe lépés előtt és este egysoros vonalba kell felsorakozni.)

A Házirend szerint a növendék saját ruháját használhatja,²⁰⁵ azonban erre is számos korlátozás vonatkozik. A délelőtt folyamán ugyanis a 2013 derekán bevezetett szürke póló, illetve munkaterületen a kiosztott munkaruha a kötelező öltözet.²⁰⁶ Az egységesség és átláthatóság érdekében a civil ruha is szürke illetve fekete ruhadarabokból állhat, elsősorban a sportfoglalkozások során van lehetőség viselésére.²⁰⁷ Minden növendék csak a neki kiadott ruhát viselheti,²⁰⁸ ezzel elejét véve a szándékos károkozásnak, cserélgetéseknek.

Hasonló célt szolgál az a rendelkezés, miszerint ételt növendékek között átadni csak nevelői engedéllyel és kizárólag csoporton belül szabad.²⁰⁹ Mivel a beküldött élelmiszer-csomagokat a csoportban – lehetőség szerint egyenlő arányban – szétosztják, ha teret engednének a cserélgetésnek, követhetetlen lenne egy-egy értékes csokoládétábla vagy Nutella útja, és ellenőrizhetetlenek az érte adott „szolgáltatások”.

²⁰⁴ „Az alaki szabályok szükségesek” állítás egy 1-5-ig terjedő skálán – ahol az 1-es az igaz, az 5-ös az egyáltalán nem igaz értéket képviselte – 2,0-ás értéket kapott.

²⁰⁵ Emberi Erőforrások Minisztériuma Budapesti Javítóintézete Házirend 2012. augusztus 01., 9.o.

²⁰⁶ Emberi Erőforrások Minisztériuma Budapesti Javítóintézete Házirend 2012. augusztus 01., 12.o.

²⁰⁷ Emberi Erőforrások Minisztériuma Budapesti Javítóintézete Házirend 2012. augusztus 01., 12.o.

²⁰⁸ Emberi Erőforrások Minisztériuma Budapesti Javítóintézete Házirend 2012. augusztus 01., 12.o.

²⁰⁹ Emberi Erőforrások Minisztériuma Budapesti Javítóintézete Házirend 2012. augusztus 01., 11.o.

Tiltott csere-berére mégis sor kerül olyakor. Leggyakoribb a „törés”, amikor a dohányzó csoportoktól a nem dohányzók (16 éven aluliak, illetve akik befogadáskor úgy nyilatkoztak, hogy nem, vagy kevesebb mint 1 éve dohányoznak²¹⁰) a cigaretta végéből törnek, majd titokban elszívják. Erre a „rovancs”, a váratlan ellenőrzés és motozás során szokott fény derülni, ahogy a nem megengedett helyre ragasztott fényképek, a kintről vagy másik szintről az ablakon keresztül „felliftezett” kincsek és a házi tetováló eszközök is itt buknak meg. A büntetés pedig szigorú, és a következetesség jegyében nem is marad el.

2.2.2. A nevelés eszközei

2.2.2.1. Értékelés

A fiatalok gondolkodására jellemző a cselekményt követő azonnali, vagy közeli reagálás, értékelés igénye, ami a nevelés alapelvevé is vált.²¹¹ A kiforratlan személyiség számára rendkívüli jelentőséggel bír a külvilág által tartott tükör. Az értékelés visszajelzés a növendék számára arról, hogy fejlődése, magatartása megfelel-e az elvárásoknak, milyen a viszony a nevelőihez, társaihoz, valamint kötelezettségeihez, ezzel egyidejűleg tájékoztatás a növendékekkel foglalkozók számára a reszocializációs út folyamatáról, irányáról.²¹²

A növendékek magatartása, tanuláshoz, munkához való viszonya és egyéb tevékenysége naponta, hetenként és egész hónapra kiterjedően értékelésre kerül. Ezen alapul, milyen kedvezményeket, jutalmazásokat vagy büntetéseket kap.²¹³ Az értékelést naponta az oktatási és munkacsoportokban, intézeti szinten a déli csoportátadásoknál, hetente az otthoncsoportokban a fiatalok jelenlétében, őket bevonva kell megtenni. Értékelni kell a fejlődést a háromhavonkénti esetelemzésekben is.²¹⁴

A nevelési szakmai egység vezetője, valamint a nevelési csoportok vezetői és munkatársai a fiatalok otthonban tanúsított magatartását, teljesítményét

²¹⁰ Emberi Erőforrások Minisztériuma Budapesti Javítóintézete Házirend 2012. augusztus 01., 3. számú melléklet

²¹¹ B. Aczél Anna: Ha szükséges a javítóintézet, akkor miért is nem? (In: Kriminológiai Közlemények 64., 2007) 72.o.

²¹² Emberi Erőforrások Minisztériuma Budapesti Javítóintézete Házirend 2012. augusztus 01., 40.o.

²¹³ Emberi Erőforrások Minisztériuma Budapesti Javítóintézete Házirend 2012. augusztus 01., 18.o.

²¹⁴ Emberi Erőforrások Minisztériuma Budapesti Javítóintézete Házirend 2012. augusztus 01., 40.o.

értékelik.²¹⁵ Ennek során a változásokat folyamatosan, havonta értékelő táblázatban rögzítik. Figyelembe veendő szempontok a fiatalok magatartása, társas kapcsolatai jellemzői, környezethez kapcsolódó viszonya, környezettel való törődése, érzelmi, kapcsolati, indulati jellemzői, a hétköznapi rutinok betartása és tantárgyi ismeretei, készségei, képességei.²¹⁶

A nevelőotthoni órarend egyik sarkalatos pontja a heti értékelés, amelyet a megkérdezett nevelők közül négyen a legfontosabb órának tartanak. Ilyenkor a vezető nevelő a csoporthoz beosztott felnőtt munkatársak észrevételeit összegzi az egyének és a csoport vonatkozásában. Sor kerül a következő időszakra vonatkozó feladat meghatározására, a fejlesztési irány kitűzésére vagy megerősítésére. A fiatalok maguk is beszámolnak heti teljesítményükről és értékelik azt a csoport közössége előtt, ami erősítheti önképüket, önismeretüket, de javítja kommunikációs készségüket is. A nevelői visszajelzés, a pozitív megerősítés segíti a „jó és rossz” kategóriák behatárolását és azok rögzítését.²¹⁷

A fiatalok iskolában és a munkafoglalkoztatási helyeken tanúsított magatartásának, teljesítményének értékelése az oktatási szakmai egység vezetőjének, a nevelők és a munkafoglalkoztatást vezető munkatársak feladata.²¹⁸ A tanulók magatartását, szorgalmát, tanulmányi előmenetelét a tanárok havonta értékelik.²¹⁹ A munkafoglalkoztatást vezetők rendszeresen figyelemmel kísérik a fiatalok egyéni előrehaladását, fejlődését, személyre szólóan értékelik a tanműhelyekben lévő fiatalok munkavégzését felkészültségükhöz, személyiségükhöz igazodóan.²²⁰ A munkanaplóban naponta értékelik az egyes fiatalok magatartását, szorgalmát, munkateljesítményét. Az értékelő lapot havonta, növendékeként összesítik. Ehhez igazodik a fiatal munkajutalma.²²¹

A nevelés egységessége érdekében fontos a különböző területeken dolgozók közötti információcsere. A tanárok és nevelők napi kapcsolatban tájékoztatják egymást a tanuló tanulmányi munkájáról, előmeneteléről, szorgalmáról, magatartásáról, vagy a fiatalot érintő egyéb lényeges információkról.²²² A reggeli, déli és esti szemle a nevelési csoportokhoz különböző napszakban beosztott munkatársak mindennapi információcseréjének legbiztosabb

²¹⁵ Emberi Erőforrások Minisztériuma Budapesti Javítóintézete Szervezeti és Működési Szabályzat 2014. 30.o.

²¹⁶ Emberi Erőforrások Minisztériuma Budapesti Javítóintézete Szakmai Program 2013. július, 13.o.

²¹⁷ Emberi Erőforrások Minisztériuma Budapesti Javítóintézete Szakmai Beszámoló 2013., 43.o.

²¹⁸ Emberi Erőforrások Minisztériuma Budapesti Javítóintézete Szervezeti és Működési Szabályzat 2014. 32.o.

²¹⁹ Emberi Erőforrások Minisztériuma Budapesti Javítóintézete Szakmai Program 2013. július, 26.o.

²²⁰ Emberi Erőforrások Minisztériuma Budapesti Javítóintézete Házi rend 2012. augusztus 01., 28-29.o.

²²¹ Emberi Erőforrások Minisztériuma Budapesti Javítóintézete Házi rend 2012. augusztus 01., 31.o.

²²² Emberi Erőforrások Minisztériuma Budapesti Javítóintézete Szakmai Program 2013. július, 26.o.

pontja, amelyek keretében lehetőség van a fiatalok napi tevékenységének közösség előtti vagy négy szemközti, közvetlen értékelésére is.²²³ A közösségi rendezvények, ünnepélyek, tanulmányi versenyek, értékelések színhelye a díszterem.²²⁴

2.2.2.2. Büntetés

Az elmarasztalásokról és a jutalmazásokról mint az irányítás jellegű fegyelmezés eszközeiről a Házirend külön fejezete rendelkezik. Mindkettő területén a fokozatosság elve érvényesül.²²⁵ Az elmarasztalás a nevelés és a fegyelmezés egyik eszköze, célja az intézeti szabályok, a Házirend szabályainak betartatása. Alapelvei, hogy nem lehet megalázó, az eljárás során figyelembe kell venni a fiatalok személyiségállapotát, a szocializáció szintjét, mérlegelni kell a nevelésben kifejtett várható hatását, valamint fontos szempont, hogy szerepe legyen a fegyelmi vétség megelőzésében, megakadályozásában. Törekedni kell a helyreállító jellegű büntetések alkalmazására.²²⁶

A Budapesti Javítóintézet nevelői szerint a legtöbb konfliktus a növendékek között a bezártságból, a hierarchiából vagy annak hiányából, keménykedésből, az intimszféra megsértéséből és az unalomból, monotonitásból ered. A más-más szociális környezet és az etnikai különbségek okozta konfliktus is gyakori, amely gyakran tettlegességig fajul.

A Házirend megsértésének tipikus esetköreit példálózó felsorolás rögzíti. Egyik esetkör a növendék külső megjelenését érinti: ilyenek például, ha nem engedélyezett ruházatot, kiegészítőket hord, öltözetét nem az előírásoknak megfelelően viseli, rajzol, vagy tetovál testére, nem az előírásoknak megfelelő a hajviselete, elhanyagolja a borotválkozást. Másik csoportja a munkavégzésre, a feladatok végrehajtására irányul: elmarasztalásban részesül a fiatalok, ha munkavégzésében, tanulásában hanyag, gyakran kilép a megkezdett munka és tanulási feladatból, készületlenül megy iskolába, megtagadja a felnőttek utasításait, vagy azok végrehajtásában vonakodó, engedély nélkül kilép a csoportból, alakzatból. A harmadik esetkör a növendék kifogásolható viselkedését bünteti, így az elemi udvariasság szabályainak megsértése, az udvariatlan hangnemű, sértő mozdulatokkal kísért véleménynyilvánítás, a társak ugratása, heccelése, a szóban és tettben durva és kulturálatlan viselkedés, növendéktársainak kihasználása, valótlan dolgok híresztelése, terjesztése, a közös

²²³ Emberi Erőforrások Minisztériuma Budapesti Javítóintézete Szakmai Beszámoló 2013., 14.o.

²²⁴ Emberi Erőforrások Minisztériuma Budapesti Javítóintézete Szakmai Beszámoló 2013., 24.o.

²²⁵ Emberi Erőforrások Minisztériuma Budapesti Javítóintézete Házirend 2012. augusztus 01., 40.o.

²²⁶ Emberi Erőforrások Minisztériuma Budapesti Javítóintézete Házirend 2012. augusztus 01., 42-43.o.

tevékenység beszéddel, zajjal történő megzavarása is elmarasztalást von maga után. Szintúgy, ha a növendék játék közben önkontrollját elveszti, az ágyon meg nem engedett időszakban fekszik, cserélget, üzletel társaival, vagy jelentési kötelezettségének nem tesz eleget.²²⁷

Akinél tiltott tárgyat találnak, figyelemmel az ügy súlyára, szintén elmarasztalásban részesül.²²⁸ Az előzetes letartóztatásra vonatkozó szigorú elkülönítési szabályok megszegése is elmarasztalást von maga után, csakúgy, mint a nevelői utasítások figyelmen kívül hagyása, látszat végrehajtása.²²⁹ Fontos szabály, hogy tilos tartósan a nyílászárók közelében tartózkodni, az előírt területet (munkaterület, osztályterem, iskola, nevelési csoport...) engedély nélkül elhagyni tilos, ez ugyanis fogolyszökésnek minősül, illetve annak kísérlete feltételezhető.²³⁰ Ezt már befogadáskor tudatosítják a fiatakorúban. Ennek fényében a szigorú alaki szabályok is értelmet nyernek, hiszen jogerős javítóintézeti nevelés alatt a szökés mindössze fegyelmi vétségnek minősül és fegyelmi eljárást von maga után.²³¹

A büntetések palettája széles, lehetővé téve az egyéniesítést és az arányosítást. A kisebb, alkalmi fegyelmeztelenségekre pedagógiai választ adnak, ezeket az 1. szintű eszközökkel, nevelői figyelmeztetéssel vagy megrovással kezelik. A házirendet enyhébb fokban sértő magatartás szankcionálására a 2. szinten elhelyezkedő igazgatóhelyettesi figyelmeztetés és megrovás, a tantestületi megrovás és a szakmai vezetői figyelmeztetés és megrovás szolgál. Büntetésként kedvezmények megvonása, jutalomlátogatás, látogatási idő meghosszabbításának megvonása, sportjátékból, közösségi programokból kizárás, illetve többletfeladatok előírása alkalmazható. Látható, hogy csak a törvényi minimumhoz képest többletként juttatott lehetőségektől foszthatóak meg a fegyelemsértők. A súlyos kötelezettségzegéseket (lopás, testi sértés, pszichoaktív szerek, alkohol fogyasztása, munka megtagadása, a Házirend szabályainak rendszeres megsértése stb.) háromtagú fegyelmi bizottság által lefolytatott fegyelmi eljárásban bírálják el, amelynek során fegyelmi büntetés – igazgatói megrovás, egyes közös programokból meghatározott időre való kizárás, jutalom, kedvezmény megvonása – szabható ki.

²²⁷ Emberi Erőforrások Minisztériuma Budapesti Javítóintézete Házirend 2012. augusztus 01., 43.o.

²²⁸ A Emberi Erőforrások Minisztériuma Budapesti Javítóintézete Házirendje nem következetes, ugyanis a munkafoglalkoztatásnál lehetőségként, az iskolai oktatásnál kötelező jelleggel írja elő az elmarasztalást. („elmarasztalásban részesülhet” 30.o. / „elmarasztalásban részesül” 34.o.)

²²⁹ Emberi Erőforrások Minisztériuma Budapesti Javítóintézete Házirend 2012. augusztus 01., 31.o., 34.o.

²³⁰ Emberi Erőforrások Minisztériuma Budapesti Javítóintézete Házirend 2012. augusztus 01., 31.o., 34.o.

²³¹ Rendtartás 41-42.§

Ha a fiatalok tartósan szembeszegül a javítóintézet rendjével, vagy társai, illetve az intézet dolgozóinak testi épségét, az intézet biztonságát súlyosan veszélyeztető magatartást tanúsít, az intézet igazgatója erről értesíti a rendelkezési jogkör gyakorlóját, és kéri az előzetes letartóztatás végrehajtási helye megváltoztatásának indítványozását.²³²

2013-ban 29 esetben került sor fegyelmi eljárás lefolytatására, amelyek kapcsán 52 fiatalok volt eljárás alá vonva. Ezek közül 41 fővel szemben igazgatói megrovást alkalmaztak, 15 főt emellett meghatározott időre a társas szórakozásból is kizártak. A végrehajtási hely megváltoztatását 7 fegyelmi ügy kapcsán, 14 fiatalok esetében kérték. A fegyelmi helyzet ezzel együtt is jónak mondható.²³³

Az intézet megkérdezett nevelőinek többsége szóbeli feddést alkalmaz leggyakrabban, hárman említették emellett valamilyen többletfeladat kiosztását (pl. takarítás körletkibővítés). Egy főnél leggyakoribb büntetés a naplóban rögzítés, egy főnél a jutalomelvonás (pl. nem nézhet tévét, nincs játék a sportfoglalkozáson, helyette irányított testnevelés). Érdekes ugyanakkor, hogy legeredményesebb büntetésnek csak ketten tartják a szóbeli megrovást és megbeszélést. Két főnél jelent meg a személyes kontaktus elhagyása mint a leghatékonyabb, de csak kirívó esetekben alkalmazott büntetés. Egyik interjúalanyom rezignáltan fogalmazott, szerinte egyik elmarasztalási forma sem eredményes, mert nincs értékük; de mindegyikük hangsúlyozta, hogy egyénfüggő az elérhető eredmény. Egyéb, Házirendben fel nem sorolt szankcióként ketten – megszegyenítő jellege miatt – a sarokba állítást alkalmazzák (egyikük ezt tartja a legeredményesebbnek), más a csomagot osztja ki később, volt, aki verstanulást és a megsértett szabály többszöri leírását említette, hozzátéve, hogy a csoport egészét sose bünteti.

A Szőlő utcai növendékek közül legtöbben kettéválasztották a büntetőeljárásból fakadó korlátozásokat és az intézeten belüli szankciókat. Előbbiből a bezártságot, a családtól való elszeparálást viselik legnehezebben, a kapcsolattartás korlátozását is volt, aki büntetésként élte meg. A falakon belül is ehhez igazodik a rangsor, legsúlyosabbnak a szeretteikhez kapcsolódó büntetéseket érzik, például ha a jutalombeszélőt elveszik, a nevelők a levelüket egy héttel később küldik ki, vagy meghatározott időre beszedik a családi fényképeket. Említették még a rovancsot, volt, aki a hálóbontást, a csoportbontást is büntetésnek érezte, mert elkerült a barátjától. Hárman megemlézték, hogy büntetésnek

²³² Emberi Erőforrások Minisztériuma Budapesti Javítóintézete Házirend 2012. augusztus 01., 46.o., összhangban a Rendtartás 68.§ (1) bekezdésével

²³³ Emberi Erőforrások Minisztériuma Budapesti Javítóintézete Szakmai Beszámoló 2013., 51.o.

számít az irányított testnevelés is, de egyikük sem érzi annak, örülnek, ha sport van. Mindannyian a fegyelmet tartják a legigazságosabb büntetésnek, mert bizottság dönt, a növendékeket is meghallgatják, a betartandó szabályok pedig le vannak írva.

Érdekes, hogy korlátozás és büntetés között két fiú érzékelt csak különbséget, mind a ketten a cigarettával kapcsolatban tudták ezt szemléltetni. Büntetés, amikor elveszik a cigi, korlátozás, amikor a napi 5 szálra 4 szálra szállították le. Korlátozás még, hogy zenét hallgatni csak vacsora után szabad, meg van szabva, hogy mikor nézhetnek tévét, egyikük szerint kevés a foci is.

Az aszódi fiatalok közül ismét meglepetést okozott számomra egyik gyerekotthonból bekerült interjúalanyom. Szerinte a büntetéseknek egyik helyen sincs súlya, magára nézve úgy fogalmazott, hogy „aki 12 éve intézetis, azt nem lehet büntetni. A cigielvétel csak fegyelmezési eszköz.” Mindhárom megkérdezett növendék megemlítette, hogy kisebb vétségekért Aszódon is élnek a takarítás büntetesként alkalmazásával, „a pirosfolyosózás”, amikor a központi helyen lévő, hosszú folyosót kell felmosni hasznos, de megalázó feladat. Nagyobb szabályszegésért zártintézeti részlegbe helyezés jár. Egyikük szerint a látogatás elvétele sem ér semmit, hiszen gyakori a kapcsolat. Különösen augusztus és október között nincs mivel megfogni a növendékeket, olyankor ugyanis nincs jelentősége az eltávozás elvételének. A cigaretta elvételével sem ért egyet, bár elismeri, van, aki motiválható vele. A verstanulást, a takarítást nem érzi büntetésnek, hiszen ő lesz tőle több és körülötte lesz rend. „Szerintem az a jó büntetés, aminek van tartalma, tanít valamit és nem kikerülhető.” Megfogalmazásában figyelemre méltóan megjelent az a klasszikus kriminológiai igazság, miszerint a büntetésnek nem a súlya, hanem elkerülhetetlensége bír visszatartó erővel.

2.2.2.3. Jutalmazás

A Házirend úgy rendelkezik, hogy az intézet minden alkalmazottja a növendékek tevékenységével kapcsolatban megdicsérheti azt, ami jó és helyes. A délelőtti munkafoglalkozást vezető naponta személyre szabottan értékeli a napi munkavégzést, magatartást, rendszeresen figyelemmel kíséri a fiatalok egyéni előrehaladását, fejlődését.²³⁴ Az értékelés egyik típusa a munkavégzés díjazása²³⁵ is, amelynek során a ténylegesen értékelhető, megfelelő színvonalú és intenzitású munkavégzése vehető figyelembe.

²³⁴ Emberi Erőforrások Minisztériuma Budapesti Javítóintézete Házirend 2012. augusztus 01., 29.o.

²³⁵ Rendtartás 33.§

A jutalmazás célja a fiatalok magatartásának, tanulmányi előmenetelének, munkavégzésének, továbbá egyéb területen kifejtett aktivitásának, alkotóképességének és készségének, rendkívüli helyzetben való helytállásának értékelése, jutalmazással pozitív megerősítése, a teljesítmény fokozásának, a személyiség fejlődésének elősegítése. A jutalmazás a nevelés fontos eszköze. Igazodnia kell a fiatalok életkorához, személyiségéhez, értelmi színvonalához, illetve a jutalmazandó magatartáshoz vagy teljesítményhez.

A Házirend egyéni (szóbeli, írásbeli és tárgyi) jutalmat és jutalomlátogatást, továbbá csoportos (szóbeli, írásbeli) jutalmat, illetve rendhagyó csoporttevékenység engedélyezését ismeri. Az egyéni jutalmazás rendszere a büntetésekhez hasonlóan három szintből épül fel.

1. szinten a nevelői dicséret, munkafoglalkoztatás-vezetői dicséret és az érvényben lévő elmarasztalás eltörlése alkalmazható, ezekről az említettek saját hatáskörükben döntenek.

2. szintű jutalmazási forma az igazgatóhelyettesi dicséret, a tantestületi dicséret, az oktatási vagy nevelési szakmai vezetői dicséret, az érvényben lévő súlyosabb elmarasztalás eltörlése, a fegyelmi büntetés enyhítése vagy törlése és a rendkívüli látogatás. A jutalmazás a növendékekkel közvetlenül foglalkozó felnőttek javaslatára történik, amellyel mindhárom területen a gyerekekkel közvetlenül foglalkozó felnőttek egyet kell értenie. A döntés az igazgató vagy erre felhatalmazott helyettese hatáskörébe tartozik.

3. szinten az igazgatói dicséret, a tárgyjutalom, a csoportos jutalmazás, a rendkívüli látogatás és a pénzjutalom vagy a munkajutalom díjának felemelése áll, amelyek engedélyezése igazgatói hatáskörbe tartozik. A csoportos jutalmazás formáit példálózva sorolja fel a Házirend, ilyen lehet a lefekvés idejének eltolása, közös rendezvények, főzés, szalonnasütés, intézeti mozi, csoportos tárgyjutalom, amelyek engedélyezéséről szintén az igazgató dönt.²³⁶

A nevelők leggyakrabban a szóbeli, kiemelkedő esetekben az írásbeli dicséretet alkalmazzák, ketten említették a biztatást, bátorítást, szintén ketten a társak előtti elismerést, példaként állítást. Legeredményesebb jutalmazás-típusnak az írásbeli formákat, az oklevelet és dicséretet tartják, egy fő a jutalombeszélőt sorolta ide. Ketten a csoport előtti méltatást említették. Egy főnél jelent meg a szeretet mint legeredményesebb jutalmazási forma, egy fő pedig a személyre szabott dicséret fontosságát hangsúlyozta. Házirendben fel nem sorolt elismerésként metakommunikációs eszközöket (pl. vállon veregetés, mosoly), csoportos ünnepi sütizést, rendkívüli beszélő javasolását említették az interjúk során, egy fő saját maga rajzol a növendéknek, ha az kiérdemli.

²³⁶ Emberi Erőforrások Minisztériuma Budapesti Javítóintézete Házirend 2012. augusztus 01., 40-42.o.

Különös, a növendékek közötti hierarchiában szerepet játszó érdem, ha valaki a karbantartókkal dolgozhat vagy felszerelőnek választják a rendészek. Mind a két poszt nagyobb szabadsággal és felelősséggel jár.

2.2.3. Kapcsolattartás

A fiatalok intézeti életében talán a legmeghatározóbb a kapcsolattartás, amelyre szintén szigorú előírások vonatkoznak. A kapcsolattartás célja, hogy a fiatalok és a kapcsolattartásra jogosult személyek között a családi, baráti kapcsolat fennmaradjon. Megvalósulhat levelezés, csomagküldés, telefonbeszélgetés és látogatás formájában. Mindez – néhány alapjogokkal összefüggő kivételtől eltekintve²³⁷ – ellenőrzés mellett, ügyészi vagy bírói rendelkezés alapján ill. az intézet rendje szerint valósul meg.

A kapcsolat felvétele kétoldalú folyamat: a fiatalok kérelmére a megjelölt hozzátartozónak (közeli hozzátartozók esetén igazgatói jóváhagyást, egyéb kérelmezettek esetén ügyészi engedélyezést követően) kiküldik a kapcsolattartási ívet, amelyet a címzett aláírva visszaküld, ezzel vállalja a kapcsolattartói minőséget. A Házirend úgy rendelkezik, hogy az intézet szorgalmazza a kapcsolattartást,²³⁸ így nehéz helyzet áll elő olyankor, ha a kapcsolattartói ívet a hozzátartozó nem küldi vissza, vagy „nem kereste” jelzéssel érkezik vissza. Ilyen helyzetre igazgatóhelyettesi előírás, hogy a növendékügyi csoport kísérelje meg más úton felvenni a kapcsolatot a szülőkkel.

A Házirend szerint levélírással korlátlan gyakorisággal és terjedelemben van lehetőség, a levelezés biztonsági okokból szűrőpróbaszerűen ellenőrizhető. A gyakorlatban a szerda délután szolgál levélírással, a csoport által írt leveleket a nevelő szedi össze és átolvasás után juttatja el a Növendékügyre, ahol újabb ellenőrzést követően leragasztásra és továbbításra kerülnek. Tapasztalatom szerint a legtöbb növendék rendszeresen ír levelet, olyan családtagokkal is felveszik a kapcsolatot, akikkel bekerülésük előtt nem volt élő kommunikáció. Például egy lakásotthonban nevelkedő, közép-súlyos értelmi fogyatékos fiú rendszeresen megható leveleket írt édesanyjának, pedig évek óta nem tartották a kapcsolatot. Érdekes, hogy a leveleket sokan azonos formulával kezdik és zárták. („Levelem vigyen

²³⁷ A fiatalok ellenőrzés nélkül tarthat kapcsolatot védőjével, az alapvető jogok védelmére feljogosított szervezet tagjával, vallásgyakorlás céljából az egyház képviselőjével, pártfogó felügyelőjével, gyermekvédelmi gyámjával, hazája Magyarországon akkreditált diplomáciai képviselőjével, konzuli tisztségviselőjével [Kódex 357.§ (3) bek.]

²³⁸ Emberi Erőforrások Minisztériuma Budapesti Javítóintézete Házirend 2012. augusztus 01., 36.o.

számokra sok erőt, boldogságot. Rólam annyit, hogy jól vagyok.” „Megkezdem levelem írását, mint rózsa a nyílását, de nem a föld mélyéről, hanem a te kis fiad szívéből”, „Zárom levelem, de nem egy pecséttel, hanem szerető fiad szívével”) Mivel volt analfabéta és több funkcionális analfabéta is, helyettük társaik írták meg a levelet, illetve tanári segítséggel készítették el soraikat. Képekkel, rajzokkal is kedveskedtek a címzetteknek, nagy kincsnek számított egy-egy csillogó zselés toll.

De nem csak a növendékek között van olyan, aki számára a levélírás nehézséget jelent. A szülők egy kisebb része írástudatlan, nagyobb részének viszont nem tartozik a levélírás a szokásai közé, így ez a kapcsolattartási forma nem tölti be kellően a funkcióját.²³⁹

Csomagot a növendék szintén az engedélyezett kapcsolattartói nyilvántartásban szereplő személyektől fogadhat, amelyet ő és nevelője jelenlétében kell felbontani és tartalmát ellenőrizni. A csomagban beküldhető dolgokat a Házirend 1. számú melléklete tartalmazza, tartós élelmiszereket, édességeket, kekszeket, gyümölcsöt, zöldséget, dohányárut, tisztasági felszerelést, ruházati cikkeket és egyéb használati cikkeket (írószer, fénykép, kabalák, kegytárgyak...) tartalmazhat a küldemény, amely az 5 kg-ot nem haladhatja meg. A hozzátartozók számára készített ajándékok kiadását az igazgató vagy helyettese engedélyezheti.

Telefonálásra kéthetente, regisztrálást és engedélyezést követően, nevelői ellenőrzés mellett kerülhet sor, növendékenként legfeljebb 5 perc időtartamban. A csoport együtt vonul le a főépület földszintjén található készülékhez, amit Barangoló kártyával lehet igénybe venni. A kívánt szám tárcsázását a nevelő hajtja végre; bejövő hívást nem fogadhatnak. Ez alól kivétel, ha a növendék hozzátartozója külföldön tartózkodik, ilyenkor előre egyeztetett időpontban a hozzátartozó hívását a Növendékügyi irodában fogadhatja a gyerek.

Végül a látogatások rendjét szabályozza a Házirend. A fiatalok havonta egyszer, egy óra időtartamban, felügyelet mellett fogadhatja kapcsolattartóit. Ez kérésére két alkalomra (2x30 perc) megosztható, amit általában a budapestiek igényelnek. A látogatások engedélyezése szintén több lépcsős. A növendék jelzi, hogy kiket szeretne látogatásra invitálni, a nevelők és a rendészeti vezető összeállítja a látogatási táblát, amelyet az igazgató hagy jóvá, ezt követően a növendékügyi csoport készíti el és küldi ki a megjelölt hozzátartozónak a látogatási engedélyt. Alkalmanként négy személy fogadható.

Augusztusban több növendék adott be kérelmet, hogy nem szeretne látogatót fogadni.

²³⁹ Herczog Mária: Javítóintézeti nevelés és család (In: Kriminológiai és kriminalisztikai évkönyv 1994, 31. köt.) 39.o.

Ennek több oka lehet: van, aki rendszeresen kiküldte az engedélyt, de hozzátartozói ígéretük ellenére sose jöttek el, a régóta bent levők közül többen arra hivatkoztak, hogy már unják, hogy 1 órát csak nézik egymást, szeptemberben pedig úgyis tárgyalásuk lesz, ahol találkoznak, utána pedig feltehetőleg elkerülnek az intézetből. Sajnos olyan is akadt, akinek nincs senkije, akivel kapcsolatot tarthatna. Mások ugyanakkor negatívumként említik, hogy rövidek a látogatások, amelyek a család hiányát nem tudják pótolni, megnehezítve ezáltal az intézeti napok 'túlélését', fokozva a tárgyalás előtti bizonytalanságot.²⁴⁰

A családi kapcsolattartás személy- és körülményfüggő. Sokaknak a megnövekedett utazási költségek miatt vagy más, rajtuk kívül álló okból nem, vagy csak ritkán van lehetőségük meglátogatni gyerekeiket.²⁴¹ Az intézetek tapasztalata szerint 4-5 évvel ezelőtt csak elvétve látogatták a növendékeket, inkább a csomagküldés volt jellemző. Mára a szülők látogatása, a rendszeres telefonos kommunikáció általánossá vált.²⁴²

Az Aszódi Javítóintézet növendékei a kapcsolattartás körében pozitívumként említették, hogy a javítóintézetben a kapcsolattartás nincs korlátozva, beszélőre minden vasárnap van lehetőség, azonban nincs jelen rendész, így a találkozás kötetlenebb, szabadabb. Telefont heti kétszer fogadni is lehet, kimenő hívásra szintén hetente két alkalommal van lehetőség. Levelet bármikor írhatnak, bár heti egynél így sem szoktak sűrűbben írni. A kapott levelet nem ellenőrzik, csomagjukat is a csoportban kapják kézhez, „így nyugodtan örülhetnek vagy sírhatnak, nem vizslatják folyton az arcomat.” – fogalmazott egyikük.

3. A javítóintézeti nevelés hatékonysága

Időről időre felmerül a kérdés a büntetőpolitikával foglalkozó szakemberek körében, hatékonyan működnek-e a javítóintézetek, szükség van-e rájuk jelenlegi formájukban. De mit is értünk hatékonyság alatt?

A Büntető Törvénykönyv szerint a fiatalkorúakkal szembeni felelősségre vonás

²⁴⁰ Lénárd Krisztina - Rác Andrea: A javítóintézeti nevelés mint támogató intézmény dezintegrációs hatásai (Társadalmi befogadás 2002: az Egészségügyi, Szociális és Családügyi Minisztérium által pályázati úton támogatott kutatási program zárótanulmányai. Kapocs könyvek 5., Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet, Budapest, 2004) 217.o.

²⁴¹ Herczog Mária: Javítóintézeti nevelés és család (In: Kriminológiai és kriminalisztikai évkönyv 1994, 31. köt.) 38.o.

²⁴² Medveczky Rita: Helyzetkép a javítóintézetekben folyó utógondozás gyakorlatáról II. (In: Kapocs 2008, 7. évf. 37. sz.) 51.o.

elsődleges célja az, hogy a fiatalkorú helyes irányba fejlődjön, és a társadalom hasznos tagjává váljon, erre tekintettel az intézkedés vagy büntetés megválasztásakor a fiatalkorú nevelését és védelmét kell szem előtt tartani.²⁴³ Ugyanez jelenik meg a Bvtvr. korábban hivatkozott szabályaiban is, és a Kódex is a reszocializációt tűzi ki célul. De hogyan mérhető a helyes irányba fejlődés, hogy kikerülés után a fiatalkorú a társadalom hasznos tagjává válik-e, sikeres-e társadalmi beilleszkedése?

Hiszen utánkövetéses vizsgálat nincs, annak technikai, jogi és részben ezzel összefüggésben etikai feltételei is hiányoznak, visszaesési statisztika sem áll rendelkezésre. Ez utóbbi akadály volna a legkönnyebben elhárítható, ha megteremtődne a belügyi, igazságügyi, bűnüldöző és büntetés-végrehajtási szervezetrendszer értesítési kötelezettsége korábban javítóintézetben lévő terheltek eljárásba kerülése, befogadása esetében. Az ERÜBS-ben és a jogerősen elítéltek statisztikájának felnőtt korúakra vonatkozó adatlapján is szerepelhetne javítóintézeti múltra vonatkozó kérdés. Ehhez viszont magas szintű kezdeményezésre és tárcaközi egyeztetésekre van szükség.²⁴⁴

Sem szakmai, sem pedagógiai alapja nincs annak a hitnek, hogy a különböző büntetési, intézkedési formák 100%-os hatékonysággal tudnának működni. „Ez még annak az ontológiai gondolkodásformának a maradványa, amikor a nevelés különböző szinterei (iskola, javítóintézet, börtön) számára a gyermekek, felnőttek „megjavítását”, tökéletessé formálását írták elő. Ha ezen a szemléleten nem tudunk változtatni, akkor minden szankció-forma csak kudarcosnak ítélni lehet meg.”²⁴⁵

Mit kell, és mit lehet tehát eredménynek tekinteni? Eredménynek tekinthető, ha a fiatal a nevelés időtartama alatt tanult, szakmát szerzett, ha családi kapcsolatai rendeződnek intézeti tartózkodása alatt, ha a javítóintézeti nevelés végén utógondozási kérelmet nyújt be?²⁴⁶ „A javítóintézeti nevelés eredménytelenségének tekinthető, ha egy nagyvárosi fiatal bejelenti a pártfogójának, hogy elege van az ideiglenes elbocsátásból, mert nincs semmije, senkije, nincs hol laknia, dolgoznia, ezért vissza akar menni a javítóintézetbe és ehhez kéri a

²⁴³ Btk. 106. § (1) bek.

²⁴⁴ Hatvani Erzsébet - Papházi Tibor: Deviancia és szociális fogyatékoság. A javítóintézetből elbocsátottak utánkövetéses vizsgálatának lehetőségei, tapasztalatai II. (In: Társadalomkutatás 2003, 21. évf. 2. sz.) 219.o.

²⁴⁵ Szarka Attila: Változó javítóintézet - javítóintézeti változások. Reflexiók a javítóintézetből (In: Kriminológiai Közlemények 64., 2007) 57.o.

²⁴⁶ Szarka Attila: Változó javítóintézet - javítóintézeti változások. Reflexiók a javítóintézetből (In: Kriminológiai Közlemények 64., 2007) 61.o.

segítségét?”²⁴⁷ Mérhető-e az eredmény például a bent elvégzett osztályok számában? Önmagában természetesen nem, hiszen az oktatásnál, tanulmányi felzárkóztatásnál komplexebb a javítóintézetek feladata.

Egyesek úgy fogalmazzák, az intézeti nevelés akkor éri el célját, ha az onnan elbocsátottak szakítanak korábbi életmódjukkal és képesek beilleszkedni a társadalomba.²⁴⁸ Amíg azonban nincs utánkötés, csak a volt növendékektől visszaszivárgott információkra támaszkodhatunk. Rákospalotán például a nevelők, tanárok, gyermekfelügyelők nagy része rendszeres kapcsolatot tart akár több éve távozott növendékekkel is. A kapcsolattartást megkönnyítik a modern technika eszközei, a közösségi portálok, a mobiltelefonok,²⁴⁹ az évente megrendezésre kerülő Roma Napon is gyakori vendégek a volt növendékek. Aszódon a távozás utáni kapcsolattartást nem javasolják a nevelők számára. A Budapesti Javítóintézet vezetősége sem támogatja a szabadulást követő érintkezést, a nevelőkkel készített interjúimból is az derült ki, hogy nem jellemző a további kapcsolattartás.²⁵⁰ Többen hozzátették, hogy ha megkeresi őket egy volt növendékük, szívesen segítenek neki, de külön nem keresik a kontaktust, ugyanakkor legtöbbször facebook-on követik a fiatalok sorsát.

Hatvani Erzsébet és Papházi Tibor kutatása szerint a volt növendékek beszámolóiban különösen hangsúlyos az intézettől kapott segítségnyújtás, ami többféleképpen is megjelenik: van, aki a tanulásban kapott segítségért hálás, más úgy fogalmazott, hogy az intézetben „fokozatosan építik fel, ami az emberben lerombolódott, s mindenben segítenek.”²⁵¹ Van, aki abban látja az intézet előnyét, hogy bekerülve leszokott a drogról.²⁵² Egy másik kutatásban egy volt növendék szavai szintén háláról tanúskodnak: „Felnyitották a szememet, hogy ha így folytatom, akkor én is ugyanolyan börtöntöltelék leszek, mint az apám. Sajnos nem sokunknak jutott el az agyáig az, hogy ez az intézet az utolsó lehetőségünk. Ha az ember nem ugrik ki idejében, akkor mindig félelemben fog élni...”²⁵³

Medveczky Rita utógondozottak körében végzett felmérése során azt tapasztalta, hogy

²⁴⁷ Szarka Attila: Változó javítóintézet - javítóintézeti változások. Reflexiók a javítóintézetből (In: Kriminológiai Közlemények 64., 2007) 62.o.

²⁴⁸ Kacziba Antal: Az aszódi javítóintézet - bűnüldözési szempontból (In: Belügyi Szemle 1981, 19. évf. 11. sz.) 83.o.

²⁴⁹ Módszertani füzet – 120 éves a Rákospalotai Javítóintézet (2010) 15.o.

²⁵⁰ A „Törekszem kapcsolatot tartani növendékeimmel szabadulásuk után is” állítás egy 1-5-ig terjedő skálán – ahol az 1-es az igaz, az 5-ös az egyáltalán nem igaz értéket képviselte – 3,6-os értéket kapott.

²⁵¹ Hatvani Erzsébet - Papházi Tibor: A javítóintézet utáni életutak (In: Kapocs 2003, 2. évf. 5. sz.) 38.o.

²⁵² TAMOP 5.6.1.A.11/3-2011/004. számú bűnmegelőzés projekt keretében készült Lépés-Váltás c. film

²⁵³ Hegedűs Judit: Javítóintézetben élő fiatalok és az erőszak (In: Belügyi Szemle 2000, 48. évf. 7-8. sz.) 80.o.

az intézetben eltöltött idő hatására a növendékek – saját állításuk szerint – komoly változáson mentek keresztül korábbi életmódjukat, felfogásukat, viselkedésüket tekintve. Voltak, akik visszatekintve örülnek annak, hogy egyből bekerültek az intézetbe, ezzel kikerültek a korábbi deviáns körből. „Négy éve egészen másmilyen voltam, ha akkor azt mondta volna nekem valaki, hogy én normálisan fogok dolgozni, le leszek érettségizve, kiröhögtem volna.” – fogalmazott egyikük.²⁵⁴ Többen úgy érzik, az intézetnek köszönhetően megtanulták megválogatni barátaikat, megtanulták, kivel érdemes kapcsolatot tartani és kivel nem. „Aki már azt mondja, gyere, csináljunk valami pénzt, menjünk, azt otthagynom. Kiléptem az ilyen dolgokból.” – fogalmazott egy utógondozott növendék.²⁵⁵

Szintén jelentős Kerecsi Klára, Kó József és Gosztonyi Géza javítóintézetből kikerült fiatalokat érintő kutatása. Vizsgálták, milyen területen érzékelnek változást a fiatalok az intézeti nevelés hatására. Egyértelmű és leginkább egységes javulás a családi kapcsolatok alakulásában mutatható ki, rangsorolva ezt a lelkiállapot változása követte, de egészségi állapotukban, alkohol- és droghasználatukban is javulás mutatható ki. A felmérés tanúsága szerint a különválás erősítette a családi kapcsolatokat; az intézet rendezett, szabálykövető életrendje – a kezdeti idegenkedés ellenére – jó hatással van a fiatalokra.²⁵⁶ A vizsgálatban részt vevők többsége nem tartja elfogadhatónak bűncselekmények elkövetését, és úgy gondolják, a továbbiakban tartózkodni fognak bűncselekmények elkövetésétől. Többségük bűnözéssel kapcsolatos attitűdje bizakodásra ad okot, válaszaik szerint elutasítják a bűnözői életmódot, legalábbis normakövető magatartás kialakítására törekednek. A legnagyobb javulást a törvénysértések elkerülésében tapasztalták a kutatást végzők. A fiatalok többsége úgy gondolja: „a javítóintézeti nevelés segít abban, hogy felhagyjak a bűnözéssel.” Véleményük ebben a kérdésben viszonylag egységes. Az intézetben töltött idő a megkérdezettek kétharmadának segített más, nem a bűncselekményekkel kapcsolatos problémák megoldásában is, és javította a fiatalok általános problémamegoldó képességét.²⁵⁷ „A kutatás során nagyon kedvező kép rajzolódott ki a javítóintézetekről. A bekerülő fiatalok

²⁵⁴ Medveczky Rita: Helyzetkép a javítóintézetekben folyó utógondozás gyakorlatáról II. (In: Kapocs 2008, 7. évf. 37. sz.) 48.o.

²⁵⁵ Medveczky Rita: Helyzetkép a javítóintézetekben folyó utógondozás gyakorlatáról II. (In: Kapocs 2008, 7. évf. 37. sz.) 47.o.

²⁵⁶ Kerecsi Klára – Kó József – Gosztonyi Géza: A fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatásának hatékonysága: a fiatalkorú elítéltek utánkötéses vizsgálata (Budapesti Szociális Forrásközpont, Budapest, 2007) 21.o.

²⁵⁷ Kerecsi Klára – Kó József – Gosztonyi Géza: A fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatásának hatékonysága: a fiatalkorú elítéltek utánkötéses vizsgálata (Budapesti Szociális Forrásközpont, Budapest, 2007) 22-23.o.

többsége nem büntetésként, hanem egyfajta segítségként élte meg az ott töltött időt, amely lehetőséget adott számukra, hogy szakítsanak korábbi magatartásukkal, és ehhez a folyamathoz megfelelő segítséget is kaptak. Az intézetekben dolgozó nevelők rendkívül jól szerepeltek. A fiataloknak kedvező tapasztalataik vannak velük kapcsolatban, és az összegyűjtött adatok azt bizonyítják, hogy a többségnek valós és hasznos segítséget nyújtottak. A vizsgálat eredményei szerint a javítóintézeti elhelyezés nagyon hasznos jogintézmény, a bekerülő speciális populáció számára reális lehetőséget teremt életvezetési problémáik egy részének megoldására, és több területen javítja az intézetben nevelt fiatalok esélyeit.”²⁵⁸

Nyilvánvaló pozitív értékmódosulást jelez, ha egy volt növendék üdvözli korábbi nevelőjét, felkeresi, elbeszélget vele a régi időről, köszönetet mond azért, amit érte tett. Ezek egyértelműen az intézmények, illetve a nevelők sikerei,²⁵⁹ de tudunk több olyanról is, aki javító múlttal a háta mögött diplomát is szerzett.²⁶⁰

Az intézetek kulturális téren is többletet adnak a fiataloknak. Sokan először részesei egy színházi előadásnak, a hozzá tartozó külsőségeknek, viselkedési szokásoknak.²⁶¹ Művészeti és kulturális programjaik eredményességét a szemléken, versenyeken, kiállításokon is lehet mérni.²⁶² Az aszódi Petőfi Múzeum közreműködésével megrendezett Alkotó gyerekek – alkotó műhelyek kiállításon Rákospalota a cigányság hagyományait, kultúráját bemutató anyaggal, Aszód a művészetterápiás foglalkozásokon készült grafikákkal, üvegfestéssel, Debrecen termésmaszkokkal, szöttesekkel volt jelen, a Szőlő utca intézet szintén kiváló szöttesekkel jeleskedett.²⁶³

Aszódon „Levél az áldozatomhoz” címmel pályázatot hirdettek, amellyel az intézet pszichológusai a bűnelkövető és a sértett közötti kapcsolat helyreállításának lehetőségeit vizsgálták. A pályázaton a részvétel önkéntes volt. 18 pályamunka érkezett, amelyek szinte

²⁵⁸ Kerecsi Klára – Kó József – Gosztonyi Géza: A fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatásának hatékonysága: a fiatalok elítéltek utánkövetés vizsgálat (Budapesti Szociális Forrásközpont, Budapest, 2007) 24.o.

²⁵⁹ Hatvani Erzsébet - Papházi Tibor: A javítóintézet utáni életutak (In: Kapocs 2003, 2. évf. 5. sz.) 34.o.

²⁶⁰ Hatvani Erzsébet - Papházi Tibor: A javítóintézet utáni életutak (In: Kapocs 2003, 2. évf. 5. sz.) 35.o.

²⁶¹ B. Aczél Anna: Rákospalotai körkép (In: Család, Gyermek, Ifjúság 2000/2) 42.o.

²⁶² B. Aczél Anna: Rákospalotai körkép (In: Család, Gyermek, Ifjúság 2000/2) 43.o.

²⁶³ Ladócsy László: Alkotó gyerekek - alkotó műhelyek (In: Család, Gyermek, Ifjúság 2000/1) 22.o.

mindegyikében szerepeltek a „bocsánat”, „megbánás”, „helyreállítás” kategóriába sorolható kifejezések.²⁶⁴ Ez is pozitív visszajelzésként értékelhető.

Közvetve tanúskodnak az intézeti nevelés eredményességéről a pedagógiai vélemények és jellemzések, amelyeket a bíróság számára a nevelő készít el. Szinte kivétel nélkül beilleszkedésről, pozitív változásról adnak számot.²⁶⁵ Ezek két részből állnak, első részük a növendék bekerüléskori jellemzését, második részük az elért változásokat, dicsőreteket, fegyelmiakat tartalmazza.

Az általam megkérdezett nevelők többsége hatékonynak érzi munkáját.²⁶⁶ Az erre vonatkozó kérdéscsoport elemzése alapján a következőkre jutottam: két fő a hatékonyságot intézeti keretek között értelmezte, fegyelmi problémák hiányát tekintve hatékonyságnak, azt, ha a növendék konfliktusos helyzetben nem támad azonnal, nem gyötri gyengébb társát, ami a csoport egységén, nyugalmán mérhető. Három fő komplexen, falakon belül és kívül is értékelt, bent az alapvető szabályok és kötelezettségek, új készség elsajátítása a siker, az, ha a gyerek saját maga miatt tartja be a szabályt, ha az érték elkezd belsővé válni, ami a végleges csoportba helyezést követő helytálláson mérhető. (Konkrét példát is említve: egy értelmi fogyatékos fiú a Befogadó csoportban tanulta meg leolvasni analóg óráról az időt.) Kinti viszonylatban – hasonlóan a többi megkérdezetthez – a bűncselekmények elkövetésétől elállást tartják eredménynek, amelyet a visszaesési ráta mutat; valamint ha beilleszkedésről, az általános társadalmi normák szerinti életvitelről szóló visszajelzés érkezik, ha a bent elsajátított normák viselkedésükbe beépülnek és azokat követik, ha a gyerek tanul, visszatér családjához és tíz év múlva azt látjuk, hogy munkája, saját családja van. Hozzáadték ugyanakkor, hogy kevés a visszajelzés, legtöbbször kósza hírekből, véletlen találkozásokból és a közösségi portálokról szerzik információikat. A hatékonyság mutatójaként egyikük egy rendkívül problémás növendékétől kapott levelet említett, amelyben ez állt: „Köszönöm, hogy mindig monda rólam, hogy nem vagyok bűnöző.” Más egy pozitív kép vagy idézet megosztását is az eredményesség mutatójaként értékelte. Egy fő válaszolta azt, hogy jelenleg nem áll rendelkezésre olyan eszköz, amivel a hatékonyság mérhető lenne, ő egy értékvizsgálati ívet vezetne be, amit bekerüléskor és kikerüléskor töltené ki a fiatalok, a

²⁶⁴ Kökönyei Gyöngyi – Negrea Vidia: Az áldozat és a bűnelkövető közötti kapcsolat helyreállításának lehetőségei az aszói fiatalok szemszögéből (In: Család, Gyermek, Ifjúság 2000/1) 27-31.o.

²⁶⁵ Frech Ágnes: A fiatalok bűnelkövetési tendenciái és az ítélkezési gyakorlat alakulása az 1995. évi XLI. törvény hatálybalépése óta (In: Család, Gyermek, Ifjúság 2000/1) 6.o.

²⁶⁶ A „Hatékonyan érzem a munkámat” állítás egy 1-5-ig terjedő skálán – ahol az 1-es az igaz, az 5-ös az egyáltalán nem igaz értéket képvisel – 2,3-as értéket kapott.

amelynek számszerűsített eredményével összehasonlítható mutatókat kapnánk. Négyen válaszoltak tartalmilag is eltérően a „Mikor hatékony a munkája?” és a „Mit ért hatékonyság alatt?” kérdésekre, egyikük a hatékony munka feltételének a nevelők páros beosztását tekinti, mert csak így tud a gyerekekkel külön-külön is foglalkozni. Ennek hiányában a fejlesztési terv nem vihető véghez. Másik interjúalanyom saját hitelességét és azt tartja fontosnak, hogy a kollégák ne gördítsenek elé akadályokat, valamint kiemelte, hogy a gyerek akaratára is szükség van a változáshoz. Hatékonyság alatt társadalmi elfogadást segítő pedagógiai-oktatási tevékenységet, a segítségnyújtás megvalósulását értik.

A fiatalok jövőre vonatkozó tervei is biztatóak: egy Szőlő utcai növendék úgy nyilatkozott, hogy „először újrakezdem az életemet, anyuhoz is máshogy állok, testvéremhez is”,²⁶⁷ egy 18 éves gyermekotthonos fiú terveiben a nyolc osztály elvégzése szerepelt,²⁶⁸ más a mielőbbi munkahelyszerzést említette. „Munkahely nélkül el van veszve az ember.” – fogalmazott.²⁶⁹ Az általam készített interjúk során Aszódon két fiú is úgy nyilatkozott, hogy az intézetben tanult szakmájában szeretne elhelyezkedni (festő), egyikük (18 éves) az érettségi megszerzése után önálló vállalkozást szeretne indítani szobatársával. A harmadik fiú (13 éves) az általános iskolát nem tervezi befejezni, de abban biztos, hogy bűncselekményt többet nem követ el. Ezek megvalósításához szükséges, hogy az új normák elfogadásán, megértésén és belátáson alapuljanak. Ennek hiányában a norma betartásának oka a büntetés elkerülése vagy a szeretett nevelőnek való megfelelni vágyás lesz, ezek megszűntével a norma betartása értelmetlenné válik.²⁷⁰

A Budapesti Javítóintézet növendékeivel folytatott beszélgetéseim során szintén pozitív kép rajzolódott ki az intézetről. Az intézeti élet színterei közül leghasznosabbnak az iskolát, a tanulást tartják, „kitanultan könnyebb munkát találni” – fogalmazott egyikük. Ugyanakkor egy másik interjúalanyom szerint a fél év alatt lehetőleg osztályoknak hátránya is van: alig van mögöttük tudás (a bent töltött két év 4 hónap alatt 5 osztályt tett le, amit pozitívumként említett). Az érettségiző csoport egyik tagja úgy véli, az iskola addig jó, amíg van hova továbblépni. Sajnálja, hogy szakmatanulásra nincs bent lehetőség, így az oktatást már nem érzi hasznosnak. Két másik növendék terveiben is szerepel a szakmatanulás.

²⁶⁷ TAMOP 5.6.1.A.11/3-2011/004. számú bűnmegelőzés projekt keretében készült Lépés-Váltás c. film

²⁶⁸ Hegedűs Judit: Javítóintézetben élő fiatalok és az erőszak (In: Belügyi Szemle 2000, 48. évf. 7-8. sz.) 74.o.

²⁶⁹ Büki Péter: A sértett elkövető (interjú A levél az áldozatomhoz c. pályázat egy pályázójával, bővebben ld. Család, Gyermek, Ifjúság 2000/1 27-32.o.) 26.o.

²⁷⁰ Módszertani füzet – 120 éves a Rákospalotai Javítóintézet (2010) 40.o.

A műhelyt, a munkafoglalkoztatást is többen említették, egyikük hozzátette, hogy tisztában van vele: vasalásból, mosásból, hajtogatásból nem fog megélni. Más a mosoda előnyét abban látja, hogy majd tud segíteni az édesanyjának az ott tanultakkal. Egy fiú a kinti élet szempontjából a kézműves foglalkoztatót is hasznosnak tartja, „itt megtanulom a [gyöngyözés] technikáját, kint el lehet majd adni gyöngyboltban” – fogalmazott. Ugyanígy értékelték a kertészetet és a takarítást is. A munkaterületek közül az állatsimogató ugyan nem főleges, mert az állatok közelsége megnyugtató, de gyakorlati haszna nincs, egyikük sem akar a későbbiekben ezzel foglalkozni. Összességében azt minősítették hasznosnak, amivel a továbbiakban pénzt tudnak keresni.

Egy fiú kivételével a sportot és a kondit nevezték meg kedvenc foglalkozásként, az köti le legjobban a csoportot. Egyikük a táncot és a mentális foglalkozásokat is felsorolta.

Két fiú a beszélgetések fontosságát is kiemelte. „A nevelőkkel meg tudunk mindent beszélni, kint meg senkivel. Mindenben példát mutatnak. A rendészek is segítenek, elmagyarázzák a dolgokat. Ha balhé van, inkább abbahagyjuk; tudnak hatni ránk.” A másik növendék így fogalmazott: „A nevelők a jellemben segítenek. Tanácsot adnak, mi meg magunkba nézünk, elgondolkodunk. Itt kérdezték először, hogy mi bajunk.” Ketten hangsúlyozták, hogy sokat számít a csoport összetétele, hogy legyen egy-két fő, akivel bizalmasan tudnak beszélgetni. A felnőttek közül csak a nevelőkkel bensőséges a kapcsolat, a rendészekkel jóban vannak, de ritka a komoly téma.

Egyöntetűen a délutáni órákat ítélték feleslegesnek. Unalmasak tartják őket, úgy fogalmaztak, olyankor már nincs értelme tanítani, fáradtak, nem szeretnek egész nap ülni, nyáron meleg van fent, de a pólót nem szabad levenni, így alig lehet figyelni. Legkevésbé a korrepetálást kedvelik. Alternatív ötletként hárman is kötetlenebb délutáni foglalkozásokat, közös filmnézést, zenehallgatást ajánlottak, egyikük a családpedagógia hasznát emelte ki.

Általánosan jellemző a „mindegy, csak csináljunk valamit” hozzáállás, bárminek örülnek, ami leköti őket és változatos. Egy két éve bent lévő fiú szerint egy évig még jó, de utána nem történik már semmi, minden ismétlődik és unalmas. Láthatjuk tehát, hogy még a legjobban strukturált, tervszerűen felépített program sem tudja a bezártságot teljes mértékben ellensúlyozni. A fiatalok jelentős része a szakmatanulásban látja a jövő kulcsát, ami azonban az intézetben megoldatlan.

Ugyanakkor az intézeti nevelés hatékonyságát megkérdőjelező véleményekkel is találkozhatunk. Van, aki eleve kudarcra ítéltnek tartja, ha deviáns fiatalot deviáns fiatalok

között próbálnak egy nem deviáns életvitelre szocializálni;²⁷¹ erre a kritikára a Szakmai Program is reagál, a prizonizáció enyhítését többek között a jól strukturált intézeti élet, a szervezett programok és az egyéni nevelési tervek szolgálják.²⁷² Maguk a nevelők is sokszor úgy érzik, hogy munkájuk hiábavaló, hiszen a reszocializációt követően nem tudnak reszocializált családot biztosítani az intézetet elhagyó fiatal számára.²⁷³ A régi környezetbe való visszakerülés pedig általában nem erősíti meg, hanem éppen lerontja az nevelés eredményét.²⁷⁴ Hiszen a javítóintézetből kikerülve a fiatal ugyanabba a közegbe tér vissza, ahonnan kiemelték. Az eltelt idő alatt pedig ez a közeg általában nem változott, vagy rosszabb lett. Így az intézetben megszerzett értékei ebben a közegben nem konvertálhatóak, amelynek következménye, hogy vagy beilleszkedik, és elveszti az intézet által képviselt értékeket, vagy elhagyja a befogadó közeget, és saját maga próbál meg értékeinek megfelelő életvitelt immár egyedül kialakítani. Utóbbi esetben optimális viszonyok között szakmával rendelkezik a fiatal, s tiszta erkölcsi bizonyítvánnyal indul, ám az újrakezdés így is nehéz, hiszen néhány évet a társadalomból, a mindennapokból elzárva töltött, lakhatás, munkahely és a szükséges anyagi feltételek, kiépületlen társas network nélkül. „Emellett figyelembe kell venni, hogy az intézetben számára biztosított folyamatos sikerélmény elmaradásával negatív lelki folyamatok indulhatnak meg, amelyek feloldására/megoldására nincs biztosítva segítő hálózat. A társadalom felé történő negatív kommunikáció, illetve a kommunikáció hiánya miatt és a társadalmi előítéletesség következtében a sikeres integráció nehézkes, a javítóintézet black box-ként működik.”²⁷⁵

A hatékonyság korlátja, hogy az igazságszolgáltatás az elkövetett bűncselekményre csupán évekkel később ad választ, a büntetőeljárások olykor évekig elhúzódnak.²⁷⁶ „A késve

²⁷¹ B. Aczél Anna: Ha szükséges a javítóintézet, akkor miért is nem? (In: Kriminológiai Közlemények 64., 2007) 73.o.

²⁷² Emberi Erőforrások Minisztériuma Budapesti Javítóintézete Szakmai Program 2013. július, 9.o.

²⁷³ B. Aczél Anna: Rákospalotai körkép (In: Család, Gyermek, Ifjúság 2000/2) 51.o.

²⁷⁴ Szabó András: A nevelő- átnevelő és büntető szankciók (In: Jogtudományi Közlöny 1966, 21. évf. 11. sz.) 574.o.

²⁷⁵ Lénárd Krisztina - Rácz Andrea: A javítóintézeti nevelés mint támogató intézmény dezintegrációs hatásai (Társadalmi befogadás 2002: az Egészségügyi, Szociális és Családügyi Minisztérium által pályázati úton támogatott kutatási program zárótanulmányai. Kapocs könyvek 5., Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet, Budapest, 2004) 220.o.

²⁷⁶ A büntetőeljárások kb. fele több mint 1 évig tart, ezen belül a 2 évet meghaladó tartamú eljárások száma a nagyobb (Tájékoztató a bűnüldözésről 2008. Kiadja az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium és a Legfőbb Ügyészség Informatikai Főosztálya)

kiszabott büntetés sosem lehet megfelelő válasz az elkövetett cselekményre, értelmét veszti és igazságtalannak tűnik, ezért sosem lehet hatékony.”²⁷⁷ A fiatalok a tette kapott gyors reakció nyomán képesek megérteni cselekedetük súlyát; hónapok, gyakran egy vagy több év múlva már azt sem tudják, miért a szankció.²⁷⁸ A helyreállító igazságszolgáltatásban rejlő lehetőségek kézzelfogható ok-okozati összefüggést teremtenek a tett és a felelősségre vonás között, ellentétben az intézetbe kerüléssel, amire gyakran egy évvel a bűncselekményt követően kerül sor.

Láthatjuk azonban, hogy a sikerekről, eredményekről beszámoló leírások vannak többségben, a gyakorlatban tehát a javítóintézetek derekasan helyt állnak.

4. Perspektívák, távlatok

4.1. Új intézet Nagykanizsán

Az állampolgári jogok országgyűlési biztosa már 2007-es jelentésében ajánlást tett egy újabb javítóintézet felállítására. Álláspontját azzal indokolta, hogy az előzetes letartóztatás fiatalkorúak bv. intézetében való végrehajtásának csak a legsúlyosabb esetekben van helye, a Gyermekjogi Egyezmény 40. cikkének megfelelő bánásmódnak²⁷⁹ a javítóintézetben való végrehajtás felel meg.²⁸⁰ Hivatkozott a Legfőbb Ügyészség Gyermek- és Ifjúságvédelmi Önálló Osztálya által 2007 decemberében végzett vizsgálatra, amely megállapította, hogy a befogadott fiatalkorúak száma az elmúlt években rendszeresen meghaladja az engedélyezett létszámot. A Budapesti Javítóintézetben legfeljebb 110 fő kulturált elhelyezését tudják megoldani, ez azonban a jogszabályban előírt legfeljebb 12 fős csoportlétszám²⁸¹ növelését eredményezi. Mivel az intézet a befogadási kényszer²⁸² miatt üres férőhely hiányában is köteles az újonnan érkező növendékeket elhelyezni, új csoport nyitásához szükséges

²⁷⁷ Frech Ágnes: A fiatalkorúak bűnelkövetési tendenciái és az ítélezési gyakorlat alakulása az 1995. évi XLI. törvény hatálybalépése óta (In: Család, Gyermek, Ifjúság 2000/1) 6.o.

²⁷⁸ B.Aczél Anna: Előzetes letartóztatás javítóintézeti körülmények között (In: Kriminológiai Közlemények 58., 2000) 27-28.o.

²⁷⁹ Id. 1991. évi LXIV. törvény a Gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről, 40.cikk

²⁸⁰ Az állampolgári jogok országgyűlési biztosának jelentése az OBH 4841/2007. számú ügyben

²⁸¹ Rendtartás 19.§ (1) bek.

²⁸² Rendtartás 10. § (1)

férőhellyel azonban már nem rendelkeznek, ezért indokolt lehet a fenntartó irányába az újabb javítóintézet megnyitására irányuló kezdeményezés.²⁸³

Az igazságügyi és rendészeti miniszter elvben egyetértett azzal, hogy a fiatalok előzetes letartóztatására kizárólag javítóintézetben, illetve fiatalok büntetés-végrehajtási intézetében kerülhet sor. Az elv megvalósítását azonban felelősen támogatni nem tudta. Álláspontja szerint ez akadályozná a büntetőeljárások ésszerű időn belüli befejeződését. A szociális és munkaügyi miniszter²⁸⁴ nem tartotta indokoltnak újabb javítóintézet létrehozását, úgy vélte, a meglévőket sem használják ki teljesen, de közölte, hogy amennyiben hosszabb időszakon keresztül nagyobb igény mutatkozik rá, akkor megvizsgálják egy új intézmény létrehozásának lehetőségét.²⁸⁵

Ez realizálódik a jelenleg folyamatban lévő TIOP-3.4.3 pályázat keretében a dél-dunántúli javítóintézet megépítésével. A 2 milliárd 250 millió forintos beruházás kiemelt projektnek tekinthető, Magyarország hosszú távú fejlesztési koncepciójához szorosan illeszkedő, egyedi kezelést igénylő, stratégiai fontosságú projekt, amely az Európai Unió támogatásával, az Európai Regionális Fejlesztési Alap társfinanszírozásával valósul meg. Célja, hogy minél kevesebb fiatal bűnelkövető töltse előzetes fogvatartásának időtartalmát felnőtt büntetőintézetben, másrészt cél a fiúk számára fenntartott javítóintézetek zsúfoltságának csökkentése. Harmadrészt meg kell szüntetni a javítóintézeti ellátás földrajzi lefedetlenségét,²⁸⁶ ezzel összhangban áll, hogy a projekt bemutatásában az előzetes letartóztatás és javítóintézeti nevelés végrehajtása során az ellátáshoz való egyenlő esélyű hozzáférés elvére hivatkoznak,²⁸⁷ igény esetén utógondozói ellátást is biztosítva.

A beruházás Nagykanizsán valósul meg. A pályázati felhívás min. 80 férőhely befogadására alkalmas és legalább 3905 m² alapterületű intézet kialakítására kötelezi a projektgazdát, ezzel szemben egy 108 férőhelyes és közel 5000 m²-es területen fog megvalósulni a projekt, amelynek fenntartási ideje 15 év.

Életciklusa két részre bontható: egy előkészítési és egy megvalósítási szakaszra. Az előkészítési szakasz magába foglalta a pályázat benyújtásához szükséges engedélyes terv és

²⁸³ Az állampolgári jogok országgyűlési biztosának jelentése az OBH 4841/2007. számú ügyben

²⁸⁴ Jelenleg igazságügyi miniszter, emberi erőforrás miniszter

²⁸⁵ 4841/2007. A fiatalok és előzetesen letartóztatottak fogvatartási körülményeinek vizsgálata - a miniszterek válasza az ombudsmannak

²⁸⁶ Az alapvető jogok biztosának jelentése az AJB-6373/2012. számú ügyben.

²⁸⁷ <http://www.nkji.hu/> [Megtekintve: 2014.11.10.]

megvalósíthatósági tanulmány elkészítését, a nyilvánosság biztosítását és egyéb szakmai tanácsadást. A megvalósítási szakasz 2012. december 11-én kezdődött el.²⁸⁸

Összhangban a Kódex kooperációról rendelkező szakaszaival,²⁸⁹ az Új Széchenyi Terv keretében, a Debreceni Javítóintézet szakmai irányításával megvalósuló beruházás mögött magas szintű szakmai felkészültség és szakmaközi egyeztetés áll. A szakmai alapkötetelre 2013. december 9-én, Debrecenben került sor, ezt 2014. március 19-én az Aszódi Javítóintézetben műhelymunkával egybekötött konferencia követte, amelynek célja a standardizálás-mentorálás folyamatának ismertetése volt. A javítóintézetek szakmai munkakörökben foglalkoztatott kollégái, tudományos munkatársai, a fenntartó és a szakminisztérium delegáltjai részvételével kidolgozták a feladatok beazonosítását, végrehajtásának metodikáját. Ez alapján megtörtént a komplett tevékenységrendszer felállítása, együttműködési megállapodásba foglalva határozták meg a két tevékenység egymásra épülését, kapcsolódási pontjait.²⁹⁰

A standardizálásra vonatkozó megbízási szerződés, amelyet az Aszódi Javítóintézet teljesít, a következő pontokat tartalmazza:

1. Hazai és külföldi javítóintézeti szakmai anyagok, szakirodalmak bibliográfiája, a hazai javítóintézeti jó szakmai gyakorlatok összegyűjtése, bemutatása (helyszíni tapasztalatcsere, hospitálás, terepmunka...),
2. A szakmai program egyéni szintre lebontásához, megvalósításához és értékeléséhez szükséges tevékenységrendszer kidolgozása (a fiatalokra ható nevelési folyamat és szabályrendszer feltérképezése, cél-specifikus eszközök beazonosítása),
3. Stratégia és cselekvési terv a javítóintézeti neveltek családi reintegrációjához (az egyén és családja számára hozzáférhető szolgáltatások feltérképezése, segítők a civil és az állami szektorban),
4. A kriminalizálódás megelőzésére szolgáló javaslatok és feltételek javítóintézetben való alkalmazhatóságának elemző vizsgálata,
5. A javítóintézeti szakmai tevékenység standardizációja és megvalósulásának vizsgálata,
6. Tanulmány a javítóintézeti munkatársakat felkészítő képzés rendszeréről,

²⁸⁸ A pályázat kedvezményezettje, a Debreceni Javítóintézet által rendelkezésemre bocsátott írásbeli tájékoztatás alapján

²⁸⁹ Kódex 343.§ (5), 345.§ (2)

²⁹⁰ http://www.nkji.hu/Szakmai_alapkoletetel2.php [Megtekintve: 2014.11.11.]

7. A javítóintézeti szakemberekre vonatkozó pályázati feltételek és a szakemberek kiválasztására vonatkozó módszertani ajánlások (toborzás, több lépcsős, többféle módszert alkalmazó kiválasztás. Előreláthatólag 125 fő kerül alkalmazásra a javítóintézetben.)

A mentorálási szerződésben pedig a Rákospalotai Javítóintézet és Speciális Gyermekotthon a Nagykanizsai Javítóintézet működéséhez szükséges szakembereknek a speciális, javítóintézeti keretekhez illeszkedő szakmai felkészítését, a szakemberek toborzásával és kiválasztásával kapcsolatos szempontok kidolgozását, mentorpárok kialakítását vállalta.

Ezzel a többszintű kooperációval a szakmabeliek által évtizedek óta szorgalmazott együttműködés veheti kezdetét. Az ezredfordulón hiányolt, a gyermekvédelem törvényes eszközeinek hatékonyabb érvényesítéséhez szükséges tudományos elemzés²⁹¹ a javítóintézetekre vonatkozó szakmai anyagok és a bevált szakmai gyakorlatok összegyűjtésével, hospitálással, a nevelési folyamat feltérképezésével a gyermekvédelem ezen szegmensében megvalósul.

4.2. Kihívások a javítóintézetek előtt

A javító- és nevelőintézetek közötti szakmai kommunikáció eddig is aktívan működött. Erre kiváló példa az 1994 óta évente megrendezett Ferenczi György Nevelőintézeti Tudományos Napok rendezvény, a rákospalotai Roma Nap, de részt vettek az intézetek többek között a Fiatalok bünelkövetők reintegrációs programjában (TAMOP 5.6.1.A.-11/3-2011/0004.), amelynek keretében elkészült a Rákospalotai és a Szőlő utcai intézet életét bemutató Lépés-Váltás című kisfilm, és azonos címmel megjelent a projekt eredményeit (művészetterápia, népi mesterségek és filmkészítő szakkör Rákospalotán, bábjátás és táncszakkör a Budapesti Javítóintézetben, munkaorientációs, illetve kortárs mediációs képzések, mentorprogram, a munkatársaknak pedig team-építő és stratégiakészítő, továbbá konfliktuskezelő módszerekről, mediációról szóló tréning)²⁹² bemutató és összefoglaló kiadvány. A Rákospalotai Javítóintézet fennállásának 120. évfordulója alkalmából kiadott Módszertani füzet is értékes adalékokkal szolgál a szakma titkai iránt érdeklődőknek.

Ugyanakkor ezek a kiadványok a szakmai körön kívül nehezen hozzáférhetőek, így

²⁹¹ Frech Ágnes: A fiatalok bünelkövetési tendenciái az 1990-es évek második felében (In: Kriminológiai Közlemények 58., 2000) 4.o.

²⁹² Lépés-váltás. Fiatalok bünelkövetők reintegrációs programja 2013 (TAMOP 5.6.1.A.-11/3-2011/0004.), 52-58.o

nem válnak ismertté; leginkább a házi vitát szolgálják. Pedig régóta célként fogalmazták meg a javítóintézet, az ott folyó nevelési munka ismertté és elismertté tételét, aminek alapja a hiteles tájékoztatás.²⁹³ Erre nyújt lehetőséget – szintén szűk körben – a Legfőbb Ügyészségen évente megrendezett adventi vásár, ahol a zárt intézetekben készült kézműves termékekből válogathatnak az érdeklődők, de az intézetek szívesen fogadják a különböző területekről érkező gyakornokokat és egyetemi hallgató-csoportokat is, sikeresen részt vesznek gyermekotthonok közötti sportvetélkedőkön, műveltségi párbajokon.

De az intézetek közötti és az intézeten belüli együttműködés önmagában kevés a fiatalok társadalmi befogadásának előmozdításához. Amíg a team-munkát, a közös gondozási vagy lépésterv készítését nem ismeri a gyakorlat, amíg nem találkozik a családot vagy a fiatal gondozó sokféle szakember és a szülők bevonása is esetleges,²⁹⁴ valódi sikerrel nem számolhatunk. B. Aczél Anna így fogalmazott: „Ha az alap-, a szakellátás, a család, az iskola, a családgondozás, a gyámhivatal, a börtön és a javító nem tudunk egy nyelven beszélni, szinte hatástalanok maradunk, és hiábavaló a bent töltött idő.”²⁹⁵

A probléma megoldására több megoldási javaslat állt elő a témával foglalkozó szakemberek, az Országos Kriminológiai Intézet 4. számú Tájékoztatója már az 1960-as években is foglalkozott a témával.²⁹⁶ Volentics Anna félzárt és nyitott reszocializációs intézmények felállítását, többlépcsős és átjárható rendszer kialakítását szorgalmazta.²⁹⁷ Az alapvető jogok biztosja által is támogatott²⁹⁸ lépcsőzetes kiléptetőrendszer rendkívül fontos lenne, különösen a hosszabb időt eltöltöttek esetében, a fogvatartással járó teljes dezorientáltság, regrediálás enyhítése és az elvesztett kapcsolatok újjáépítése érdekében. B. Aczél Anna kiváló példákat említett olyan növendékekről, akik szabadulás után engedélyt

²⁹³ Lénárd Krisztina - Rácz Andrea: A javítóintézeti nevelés mint támogató intézmény dezintegrációs hatásai (Társadalmi befogadás 2002: az Egészségügyi, Szociális és Családügyi Minisztérium által pályázati úton támogatott kutatási program zárótanulmányai. Kapocs könyvek 5., Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet, Budapest, 2004) 224.o.

²⁹⁴ Herczog Mária: Javítóintézeti nevelés és család (In: Kriminológiai és kriminológiai évkönyv 1994, 31. köt.) 37.o.

²⁹⁵ B. Aczél Anna: Ha szükséges a javítóintézet, akkor miért is nem? (In: Kriminológiai Közlemények 64., 2007) 65.o.

²⁹⁶ Sárdi László: A javítóintézeti nevelés helyzete és hatékonysága (In: Belügyi Szemle 1964, 2. évfolyam 9. szám) 85.o.

²⁹⁷ Medveczky Rita: Helyzetkép a javítóintézetekben folyó utógondozás gyakorlatáról II. (In: Kapocs 2008, 7. évf. 37. sz.) 54.o.

²⁹⁸ Az alapvető jogok biztosának jelentése az AJB-2614/2012. számú ügyben

kértek a szüleiktől, hogy beléphessenek a szobájukba; gyakran jelenik meg ujjszopás, gyerekes gügyögés.²⁹⁹ Magam is tapasztaltam egy 2 év 6 hónapos javítóintézetben töltött előzetes letartóztatásból szabadult fiún, hogy hetekig nem mert metróra szállni, egyszerű dolgokban (pl. milyen pizzát válasszon) is nehezen hoz önálló döntést. A percre pontosan beosztott napirend után a teljes szabadság sokkolóan tud hatni a fiatalra. „Több esetben láttuk, hogy amikor a bíróság jogosan szabadlábra helyezte a fiatalot az eljárás jogerős befejezésekor, a hirtelen vákuumba került fiatalnak nem volt helye. A szülői ház már régen nem volt, az előzetes előtti kapcsolatok felborultak, különösen ott, ahol a bűntársak is valamilyen intézmény lakói voltak; a megelőző nevelőotthon nem tudta, nem akarta visszafogadni, de a fiatal sem ment. Ennek megoldása gyermekvédelmi feladat.”³⁰⁰ Szintén nyomós érv a fokozatos kiléptetés, a gyermekvédelem és a büntetőeljárás közötti kapcsolatrendszer kiépítése mellett, hogy nem ritkán a fiatalkorú bűnelkövető egyben áldozat is, akit csak személyes védelmének biztosítása mellett lehet a bűnismérléstől visszatartani.³⁰¹

Jelenleg a javítóintézet és a fiatalkorúak számára létesített büntetés-végrehajtási intézetek közötti kapcsolattartás az intézetek rendszeréből fakadó eltérés miatt elhanyagolható, így fontos jövőbeli irányvonal lehet a börtön és az előzetes javítóintézet között egy „összekötő út” kialakítása,³⁰² illetve a büntetés-végrehajtás gyakorlatának közelítése a javítóintézeti módszertanhoz, „hiszen e két szankciónak azonos a célja, de eltérőek az intézmény fejlődési adottságai és lehetőségei.”³⁰³

A pártfogói hálózat teljesebb kiépítését és működtetését is fontosnak tartják.³⁰⁴ Utasi

²⁹⁹ B. Aczél Anna: A fiatalkorúakkal szemben alkalmazott kényszerintézkedések végrehajtási tapasztalatai témához (In: Kriminológiai Közlemények 66, 2010) 99.o.

³⁰⁰ B. Aczél Anna: Előzetes letartóztatás javítóintézeti körülmények között (In: Kriminológiai Közlemények 58., 2000) 28.o.

³⁰¹ Laczkovics Mária: A fiatalkorúakkal szemben alkalmazott kényszerintézkedések tapasztalatairól (In: Kriminológiai Közlemények 66, 2010) 113.o.

³⁰² Lénárd Krisztina - Rác Andrea: A javítóintézeti nevelés mint támogató intézmény dezintegrációs hatásai (Társadalmi befogadás 2002: az Egészségügyi, Szociális és Családügyi Minisztérium által pályázati úton támogatott kutatási program zárótanulmányai. Kapocs könyvek 5., Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet, Budapest, 2004) 216.o.

³⁰³ Lőrincz József: fiatalkorúak büntetés-végrehajtása néhány nemzetközi norma mércéjével. (In: Kriminológiai Közlemények 69., 2011) 206-207.o.

³⁰⁴ Lénárd Krisztina - Rác Andrea: A javítóintézeti nevelés mint támogató intézmény dezintegrációs hatásai (Társadalmi befogadás 2002: az Egészségügyi, Szociális és Családügyi Minisztérium által pályázati úton támogatott kutatási program zárótanulmányai. Kapocs könyvek 5., Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet, Budapest, 2004) 225.o.

Judit tanulmánya szomorú képet fest a pártfogó felügyelői intézményről. A javítóintézeti nevelők kivétel nélkül negatív, nem ritkán szélsőségektől sem mentes értékítéletet fogalmaztak meg a pártfogók tevékenységéről, gyakorlati példákkal támasztva alá azokat. „Előfordult, hogy a hivatásos pártfogó „előírta” az intézetnek, hogy készítsenek számára nevelési tervet, és meg akarta szabni azt is, hogy a gyereket mikor engedjék haza. Tette mindezt úgy, hogy egyszer sem járt látogatóban Aszódon.”³⁰⁵ A kapcsolattartás hiányát több szakmabeli említi.³⁰⁶ Pedig a kutatás adatai egyértelműen azt mutatják, hogy a pártfogoltak minél több helyről kaptak segítséget a magatartási szabály betartásához, annál inkább jellemző volt rájuk, hogy fel akarnak hagyni a bűnözéssel.³⁰⁷

Szintén támogatandó egy működő szakmaközi segítőhálózat létesítése civil, egyházi és állami résztvevők bevonásával, amely a fiatal kikerülése utáni önálló életének megalapozásában segíthetné. Hasonlóan fontos a szervezett utógondozói hálózat létrehozása, amely a foglalkoztatásban, lakhatásban nyújt segítséget.³⁰⁸ Bár az utógondozást kritika is éri, miszerint az nem oldja meg a problémát, legfeljebb elodázza azt,³⁰⁹ mások a javítóintézet szerepzavarának, túlvállalásának tartják, amivel az intézetek „black-box” hatása fokozódik,³¹⁰ mégis Medveczky Rita az utógondozás hazai gyakorlatát vizsgálva tanulmányában arra jutott, hogy a növendékek munkavégzés, szakma/érettségi megszerzése, tanulmányok folytatása, pénzgyűjtés céljából szívesen jelentkeznek utógondozásra; az intézetben maradás családi visszhangja is pozitív.³¹¹

A munkavállalásban való segítség is nagyban elősegítené a fiatal további

³⁰⁵ Utasi Judit: A javítóintézetből elbocsátott fiatalok pártfogó felügyeletének eredményessége 1991-1996 (In: Kriminológiai tanulmányok 2001, 38. köt.) 230-231.o.

³⁰⁶ Utasi Judit: A javítóintézetből elbocsátott fiatalok pártfogó felügyeletének eredményessége 1991-1996. (In: Kriminológiai tanulmányok 2001, 38. köt.) 231.o., Herczog Mária: Javítóintézeti nevelés és család (In: Kriminológiai és kriminalisztikai évkönyv 1994, 31. köt.) 39.o.

³⁰⁷ Kerecsi Klára: Büntetve gondozni? (In: Esély 2007/3) 52.o.

Lénárd Krisztina - Rácz Andrea: A javítóintézeti nevelés mint támogató intézmény dezintegrációs hatásai (Társadalmi befogadás 2002: az Egészségügyi, Szociális és Családügyi Minisztérium által pályázati úton támogatott kutatási program zárótanulmányai. Kapocs könyvek 5., Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet, Budapest, 2004) 225.o.

³⁰⁹ Herczog Mária: Javítóintézeti nevelés és család (In: Kriminológiai és kriminalisztikai évkönyv 1994, 31. köt.) 40.o.

³¹⁰ Intézményi és jogi dilemmák a speciális gyermekvédelemben (vitaindító) (In: Kriminológiai Közlemények 52., 1995) 90.o.

³¹¹ Medveczky Rita: Helyzetkép a javítóintézetekben folyó utógondozás gyakorlatáról II. (In: Kapocs 2008, 7. évf. 37. sz.) 45-46.o.

boldogulását. Vámbéry Ruzstem 1911-ben még munkaközvetítésről számolt be,³¹² mára a lelkiismeretesebb nevelők – utánkövetés hiányában a hozzájuk forduló fiatal megkeresésére – intézményes kereteken kívül, nagyrészt saját kapcsolati tőkéjüket felhasználva próbálnak segíteni a volt növendékeknek az álláskeresésben.

De hol van már az az idő, amelyről a királyi javító intézetekről szóló 1891. évi jelentésben olvashatunk, amikor az iparosok, gazdák, kereskedők külön keresték is az intézet növendékeit, tudva, hogy értékes szakmai tudás birtokában vannak...³¹³ A társadalom részéről már a rendszerváltást követő években is intolerancia fogadta az átlagos normáktól eltérő magatartású és életvitelű fiatalokat,³¹⁴ s a toleranciaküszöb azóta sem lett magasabb. „Nehéz elképzelni az általunk nevelt fiatalok számára demoralizálóbb tényezőt annál, mint hogy legyőzve a tanulással és a munkálkodással szembeni attitűdjüket, mégis igény az ő munkájukra.”³¹⁵ Szarka Attila is számtalan keserű tapasztalatról számolt be, amikor volt növendékeivel együtt ment be egy munkahelyre, és miután ott megtudták, hogy Aszódról jöttek, együtt is távoztak,³¹⁶ B. Aczél Anna hasonló elutasítással találkozott a külvilág részéről. „Már 10 éve is leírta Ferenczi György azt az aggodalmat, hogy egyre kevésbé tud a javítóintézeti nevelés a munka világára támaszkodni, egyre kisebb a kereslet fiataljaink képzettsége iránt, egyre kevésbé tudunk konvertálható szaktudást adni a kezükbe. Különösen így van ez a lányok esetében.”³¹⁷ A munkalehetőségek még a képzettek számára is korlátozottak, nemhogy az alacsony végzettséggel, szakképzettség nélkül indulók számára.³¹⁸

Pedig alapvető elvárásként jelenik meg a javítóintézetekkel szemben, hogy szakmát adjanak a fiatalok kezébe, azonban a szakképzési rendszer változásaiból fakadó szakképzőhely-hiány miatt ez igen nehéz. Bár indítanak OKJ-s szakképzéseket (pl. Aszódon

³¹² Vámbéry Ruzstem: Nevelő és biztonsági intézmények (In: Kriminológiai Közlemények 10., 1986) 47.o.

³¹³ Léderer Pál – Tenczer Tamás – Ulicska László (szerk.): "A tettetésnek minden mesterségében jártasok..." Jelentés a királyi javító intézetek 1891. évi állapotáról (Új Mandátum Kiadó, Budapest, 1998) 269.o.

³¹⁴ Ferenczi György hozzászólása a Munkáltatás, képzés, szakképzés a büntetés-végrehajtás alatt és az utógondozás során témához (In: Kriminológiai Közlemények 46., 1992) 27.o.

³¹⁵ Ferenczi György hozzászólása a Munkáltatás, képzés, szakképzés a büntetés-végrehajtás alatt és az utógondozás során témához (In: Kriminológiai Közlemények 46., 1992) 27.o.

³¹⁶ Szarka Attila hozzászólása a Munkáltatás, képzés, szakképzés a büntetés-végrehajtás alatt és az utógondozás során témához (In: Kriminológiai Közlemények 46., 1992) 37.o.

³¹⁷ B. Aczél Anna: Ha szükséges a javítóintézet, akkor miért is nem? (In: Kriminológiai Közlemények 64., 2007) 68.o.

³¹⁸ Hegedűs Judit: Gyermeksorsok, életutak a javítóintézeti világból (Gondolat Kiadó, Budapest 2010) 97.o.

festő, asztalos, hegesztő), a választás lehetősége korlátozott a fiatalok számára.³¹⁹

A Budapesti Javítóintézetben pedig még erre sincs lehetőség. A munkaterületeken (mosoda-varroda, kisállat-gondozó, kertészet-udvar) önkiszolgáló tevékenység folyik, a műhelyben bedolgozói munkával fémalkatrészeket gyártanak a fiúk, rendkívül korlátozott keretek között, a kézműves foglalkoztató³²⁰ pedig leginkább pedagógiai célokat (kézügyesség, koncentrációs készség fejlesztése) szolgál. A szakképzés, de még a használható szakmai tudás megszerzésének lehetősége (akár bedolgozói munka formájában) is hiányzik. Ennek oka egyrészt a bent töltött idő már említett kiszámíthatatlan hossza, másrészt a menedzser szemléletű munkaadók hiánya (értem ezalatt azt a felismerést, hogy ennél olcsóbb munkaerő³²¹ nincs, egy egyszerű papírzacskó-, borítékragasztás, vagy akár az aszódi használt gyerekjáték-válogatás is produktív. „A vezetőknek nemcsak pedagógiai és pszichológiai szempontból kell intézményüket támogatniuk, hanem a pályázatok, más területek felé nyitás révén „menedzselni” is szükséges őket.”³²²). Az SZMSZ is a vezetők feladatává teszi a bér munkában végezhető tevékenységek felkutatását.³²³ A 2013-ban létrehozott két új csoport³²⁴ miatt megvalósított átépítéssel, átstrukturálással minden rendelkezésre álló helyet kihasználják, így jelenleg új terület biztosítása is nehézséget jelentene.

Lénárd Krisztina és Rácz Andrea tanulmányából kiderül, hogy főképpen a jogerős ítélettel rendelkező fiúk az intézetben elsajátított szakmát jövőjük megalapozásának, hivatásuknak tekintik. Úgy vélik, a tanulás és egy biztos munkahely szükséges társadalomba való befogadásukhoz, és az intézeti tanfolyamokon megszerzett oklevél, bizonyítvány, szakma jövőbeli tervezésüket nagymértékben elősegíti.³²⁵ A javítóintézetben dolgozók mégis a növendékek csökkent munkakedvére, motiválatlanságára hivatkoznak, ami több tényezőre vezethető vissza. Itt is megjelenik az idő kiszámíthatatlansága, sokan „csak átvészelik

³¹⁹ Hegedűs Judit: Gyermeksorsok, életutak a javítóintézeti világból (Gondolat Kiadó, Budapest 2010) 97.o

³²⁰ Emberi Erőforrások Minisztériuma Budapesti Javítóintézete Szervezeti és Működési Szabályzat 2014. 31.o.

³²¹ Rendtartás 33.§ (1): A munkafoglalkoztatásért a fiatalokért díjazásban kell részesíteni. A díjazás óránkénti mértéke nem lehet kevesebb a kötelező legkisebb órabér 30%-ánál.

³²² Hegedűs Judit (szerk.): A javítóintézet világa (Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 2010) 61.o.

³²³ Emberi Erőforrások Minisztériuma Budapesti Javítóintézete Szervezeti és Működési Szabályzat 2014. 18.o.

³²⁴ Emberi Erőforrások Minisztériuma Budapesti Javítóintézete Szakmai Beszámoló 2013., (40.o, 72.o.)

³²⁵ Lénárd Krisztina - Rácz Andrea: A javítóintézeti nevelés mint támogató intézmény dezintegrációs hatásai (Társadalmi befogadás 2002: az Egészségügyi, Szociális és Családügyi Minisztérium által pályázati úton támogatott kutatási program zárótanulmányai. Kapocs könyvek 5., Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet, Budapest, 2004) 217.o.

érintetlenül a bent töltött időt, aztán visszasiklanak a régi életükbe.”³²⁶ Az Aszódon felvett interjúban az egyik növendék említette, hogy zsebpénzből, önállóan vásárolni egészen más, mint letéti pénzből a nevelőt megbízni egy-egy szükséges ruhadarab beszerzésével, illetve más érzés az általa megkeresett aprót dobni a telefonba, mint a szülők által beküldött Barangoló kártyával telefonálni. „Itt kézzel foghatóan érzem a pénzemet, amiért dolgozom.” – hangzott el az egyik beszélgetésen.³²⁷ Azonkívül sokan itt találkoznak először a munkával, családjukban korábban nem ez volt a minta, érthető a kezdeti idegenkedés.

A társadalomból származó nehézségekkel a fiatalok kikerülésüket követően szembesülnek igazán. Elhanyagolható azon közoktatási intézmények száma, amely valóban befogadja, és nem csak eltűri a deviáns fiatalokat.³²⁸ A sikeres integrációhoz természetesen a nevelés és az oktatás rendszerének megújítása, is szükséges, az alternatív pedagógiai és pszichológiai módszerek alkalmazása mind a fiatalok nevelésében, mind pedig a dolgozók mentálhigiénés állapotának gondozásában, a kompetenciaalapú oktatás alapjainak tudatosabb megteremtése a feltétele a valódi átjárhatóság biztosításának a „kinti” és a „benti” iskolák között.³²⁹

Összességében láthatjuk, hogy számos feladat vár még az intézetekre. A Nagykanizsai Javítóintézettel megvalósuló szakmai összefogás remélhetőleg valóban a szociális, jogi és pedagógiai szféra kooperációjának erősítéséhez vezető út egyik lépcsője, amely során előbb-utóbb a jogászok megismerkednek a javítóintézeti nevelés hasznával, létrejön a családsegítő szolgálatokkal és a munkaügyi központokkal való együttműködés a kikerülő növendékek érdekében.³³⁰

³²⁶ B. Aczél Anna: Ha szükséges a javítóintézet, akkor miért is nem? (In: Kriminológiai Közlemények 64., 2007) 70.o.

³²⁷ Kitért arra is, hogy Aszódon több a zsebpénz (10 500 Ft havonta, a Szőlő utcában 2013-ban 170 Ft/óra a munkadíj.)

³²⁸ Hegedűs Judit: Gyermeksorsok, életutak a javítóintézeti világból (Gondolat Kiadó, Budapest 2010) 97.o

³²⁹ Hegedűs Judit (szerk.): A javítóintézet világa (Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 2010) 61.o.

³³⁰ Hegedűs Judit (szerk.): A javítóintézet világa (Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 2010) 61.o.

Összegzés, konklúzió

Dolgozatomban a Budapesti Javítóintézet alapidokumentumainak elemzésével, szakmai gyakorlatom és korábbi intézetlátogatásaim tapasztalatai alapján, valamint az intézet nevelőivel és növendékeivel felvett interjúk segítségével igyekeztem átfogó képet adni a javítóintézetben végrehajtott előzetes letartóztatás gyakorlatáról, kitekintve az Aszódi Javítóintézetben végrehajtott javítóintézeti nevelésre. Ennek során arra a kérdésre kerestem a választ, vajon beszélhetünk-e javítóintézeti nevelésről mint önálló módszertanról, függetlenül attól, hogy előzetes letartóztatása során vagy jogerős intézkedésként találkozunk az intézeti nevelés elveivel a fiatalkorú? A téma fontosságát mutatja, hogy 2013. dec. 31-én a betöltött javítóintézeti helyek 43%-át jogerős bírói ítélettel elhelyezettek, 57%-át pedig az előzetes letartóztatásba helyezettek foglalták el.³³¹

A kérdés megválaszolásához a Budapesti Javítóintézet nevelőivel készített interjúk alapján összeállított diagram adatait hívtam segítségül. A megkérdezettek szerint a nevelők személyisége a döntő tényező a nevelés eredményessége szempontjából. És bár évtizedek óta kizárólag pedagógusok alkotják az állományt, a Budapesti Javítóintézetre jellemző magas fluktuáció miatt a nevelői helyek feltöltése során nincs lehetőség közvetlen alkalmassági vizsgára, így a gyakorlat során derül ki, alkalmas-e az új belépő a feladatra, megállja-e a helyét a kollégák között és a növendékek előtt. Ez pedig a fluktuáció circulus vitiosusát generálja. Ugyanakkor Aszódon a nevelői állomány ilyen mértékű cserélődése nem jellemző.

A válaszok összesítéséből kiderül, hogy a nevelés eredményessége szempontjából versengenek a nevelői kvalitásokkal a büntetőeljárásból fakadó tényezők. Ezek az intézet valamennyi részlegét speciális feladatok elé állítják. Az ügy bizonytalan kimenetele, a bezártság és a hozzátartozókkal való kapcsolattartás korlátozottsága fokozza az előzetes letartóztatás, a fogvatartás krízisét, emiatt nagyobb hangsúlyt kapnak a mentálhigiénés foglalkozások, a növendék pszichés állapotának rendezését, mentális egyensúlyának kialakítását pszichológus, szocioterapeuta, művészetterapeuta, zeneterapeuta és gyógypedagógus segíti. A bent töltött idő kiszámíthatatlan hossza is fokozza a bizonytalanságot, megnehezíti a hosszú távú tervezést, a növendékek eleve kiforratlan jövőképét is gyengíti. A minél strukturáltabb, színesebb napirend biztonságot, átláthatóságot ad, oldja a feszültséget. Ezért a növendék a nap minden órájában szervezett programokon vesz részt, folyamatos felügyelet és irányítás alatt áll. A délelőtt iskolában és kizárólag szakmai

³³¹ Statisztikai tükör 2014/99 (<http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/stattukor/javitointezet.pdf> Letöltve. 2014.11.15.)

alapozást lehetővé tevő munkaterületeken telik, délután a nevelés elsődleges színteréé, a nevelési csoportoké a főszerep. Aszódon ezzel szemben tisztában vannak a bent tartózkodás időtartamával, amely előre látható keretet, ívet ad a nevelésnek, OKJ-s szakképzést, gyakorlati ismeretek elsajátítását lehetővé téve.

A növendékügyi iroda feladata az előzetes letartóztatás jogi feltételrendszerének adminisztratív érvényesítése, a növendékekkel kapcsolatos hivatali ügyintézés. A csoport iratismertetéskor rendszeresen tapasztalja, hogy a – gyakran kirendelt védővel rendelkező – fiatal alapvető eljárásjogi fogalmakkal, mint például ügyész, ügyvéd, fellebbezés sincs tisztában. A folyamatban lévő eljárás megértéséhez, az iratok elmagyarázásához alaposabb jogi felkészültség és rengeteg türelem szükséges. Az aszódi növendékekkel beszélgetve ugyanakkor azt tapasztaltam, hogy tisztában vannak a Kódex őket érintő módosításaival, ismerik és értik az ideiglenes elbocsátás, a pártfogó felügyelet jogintézményét. Az előbbieken részletezett különleges feladatok indokolják a mentálhigiénés, a rendészeti és a növendékügyi csoport megemelt létszámát.

Az intézmények adottságai, bár szerepet játszanak a nevelés sikerében, nem kaptak kiemelkedően magas pontszámot. Felszereltségük, környezetük hasonló: Rákospalotán hatalmas park, Aszódon mezőgazdasági terület is tartozik az intézményhez. A Szőlő utcában aranyhalas szökőkút, árnyas fákkal szegélyezett, zöld udvar és medence nyújt kellemes látványt. A falakat mindenhol képek, a növendékek alkotásai díszítik, a Budapesti Javítóintézetben dicsőségfal, Aszódon kupák hirdetik a sikereket. Mindegyik intézet igyekszik színes függönyökkel, játékokkal, modern szórakoztató elektronikai eszközökkel otthonossá, barátságossá tenni a környezetet. A tárgyi adottságok tehát az előzet szükségeltette rácsok, kapuk és kamerák ellenére közel azonosak.

A növendékekkel összefüggő tényezők is jelentős hatással bírnak. A fiatalokú bűnelkövetők 2,2-2,9%-át helyezik előzetes letartóztatásba hosszabb-rövidebb időre.³³² A jogerősen javítóintézeti nevelésre utalt fiatalokúak 55-65%-a előzetes letartóztatásból kerül az intézetekbe. A két vegyes profilú intézet (Debrecen és Rákospalota) növendékeinek kb. 60%-a előzetes letartóztatását javítóintézetben töltötte, az aszódi intézetbe az előzetesek kb. egyharmada érkezik javítóintézetből.³³³ Ha ezt összevetjük a Budapesti Javítóintézetből

³³² Tájékoztató a gyermekkorúak és a fiatalokúak bűnözésével összefüggő egyes kérdésekről (Legfőbb Ügyészség Informatikai Főosztály, 2012)

³³³ Az alapvető jogok biztosának jelentése az AJB-6373/2012. számú ügyben.

jogerősen javítóintézetbe távozó növendékek létszámával,³³⁴ amelyet a 7. számú mellékletben diagramon szemléltetnek, (belekalkulálva, hogy a szabadlábra helyezett és a törvény erejénél fogva szabadítottak között is akadhat olyan, akit később javítóintézeti nevelésre ítélnék), láthatjuk, hogy arányaiban a kettő megegyezik.

Ez két fontos szempontra hívja fel a figyelmünket. Egyrészt a jogerősen javítóintézeti nevelésre utaltak többsége már ismeri az előzetes letartóztatás szabályait, szembesültek azzal, hogy szigorú rend szerinti kötelezettségeik vannak, elvárás a szabálykövetés, az alkalmazkodás és a hierarchia elfogadása. Ugyanakkor új értékeket, kereteket kaptak korábbi rendezetlen életükhöz. Van tehát elképzelésük a zártintézeti létről és van összehasonlítási alapjuk. És amint az aszódi interjúk mutatták: hálások a különbségekért, legyen szó akár büntetés-végrehajtási intézetből, akár javítóintézetből érkező növendékről.

Másrészt 30-60%-uk javítóintézetben végrehajtott előzetes letartóztatásból kerül jogerősen javítóintézetbe, lehet tehát építeni az ott tanultakra is.

Az intézetek növendékeinek életkorát tekintve nem találunk nagy különbségeket. Mindegyik javítóintézetben a 16-17 éves korosztály a meghatározó, de egyaránt találkozunk 16 év alatti és 18 év fölötti fiatalokkal. A nevelők a növendékek eltérő életkorát nem tartják a nevelés eredményessége szempontjából meghatározónak. Családi háttérük vonatkozásában sincsenek jelentős eltérések, az utóbbi években a családból érkezők száma mindenhol meghaladja a gyermekotthonban nevelkedőket. Az előzetesek között kevesebb az SNI-s, kevesebb az átmeneti vagy tartós nevelésbe vett növendék, ezek azonban múltó faktorok, így módszertani szempontból nem mérvadóak.

Ugyanakkor a két tisztaprofilú intézet növendékállományát vizsgálva szignifikáns különbséget láthatunk az elkövetett bűncselekmények vonatkozásában. Bár mindkét csoportban a vagyon elleni bűncselekmények dominálnak, a jogerős ítéletüket töltők között a lopás és a rablás aránya közel azonos, az előzeteseknél ugyanakkor a mérleg erősen a rablás felé billen. Személy elleni erőszakos és szemérem elleni erőszakos cselekményeket is többen követtek el közülük. Közrend elleni bűncselekményekkel, különösen garázdasággal viszont szinte kizárólag a jogerősen javítóintézeti nevelésre ítélték között találkozunk. Az előzetesekre inkább jellemző erőszakos elkövetési mód agresszív személyiségre utal, amely

³³⁴ 2012-ben 20 fő, 2013-ban 31 fő (Emberi Erőforrások Minisztériuma Budapesti Javítóintézete Szakmai Beszámoló 2012, 56.o, Emberi Erőforrások Minisztériuma Budapesti Javítóintézete Szakmai Beszámoló 2013, 67.o.)

agressziókezelő tréningek, konfliktuskezelő foglalkozások fokozott szükségét jelzi. Erre kínál megoldást a mentálhigiénés csoport.

Láthatjuk tehát, hogy bár a jogi és tárgyi feltételekben is vannak eltérések, a fő különbség mégis a növendékek összetételében ragadható meg. Ebből kifolyólag úgy gondolom, változatlan formában nem ültethető át a jogerős javítóintézeti nevelés gyakorlata a javítóintézetben végrehajtott előzetes letartóztatásába, de tág értelemben beszélhetünk önálló módszertanról, amelynek a büntető igazságszolgáltatás két szakaszában két különböző szintje jelenik meg. Eltérő adottságokra kell ugyanis reagálni. Az érkezési statisztika adatai alapján a javítóintézetben végrehajtott előzetes letartóztatást tekinthetjük a jogerős javítóintézeti nevelés előszobájának. Ilyen értelemben a szó szoros értelmében *előzetes* javítóintézeti nevelésként értelmezhetjük.

Milyen feladatot vállalhat tehát magára a javítóintézet mint előzetes letartóztatás végrehajtási helye? A jogszabályokban kompenzáló-korrigáló nevelésként megfogalmazott tevékenység keretében előzetes letartóztatás alatt az alapozásra érdemes helyezni a hangsúlyt mind a nevelés, mind az oktatás és a munkafoglalkoztatás terén.

Oktatás terén lehetőleg egyénre szabott, felzárkóztató, hiánypótló oktatást tartok célszerűnek, amellyel megvalósul a bizonyítvány és a tudásszint szintbe hozatala. Az oktatásba – a későbbi munkahelyszerzést elősegítendő – alapszintű képzések, mint KRESZ, főző- vagy elsősegély-tanfolyam beépítését javaslom.

A munkafoglalkoztatást illetően részben egyetértek a Budapesti Javítóintézet azon elgondolásával, hogy először szakmai alapozásra, szakma elsajátításához szükséges készségek, képességek (türelem, koncentráció, kitartás, összpontosítás, feladat-végrehajtás stb.) kialakítására van szükség, ugyanakkor megfontolandónak tartom egyszerű, de produktív bedolgozó munkát, betanított munkát kínáló munkáltatók felkutatását, hogy a növendékek a kinti élet munkaerőpiaci helyzetéhez közelebb álló munkafolyamatokat is megismerjenek, amelyekből a későbbiekben jövedelemre tehetnek szert.

Az eljárás ezen szakaszában a normakövetés elsajátítása, fontosságának tudatosítása különösen nagy szerepet játszik. A szabálykövetést is tanulni kell, kézenfekvő módon a szabályokon keresztül. Ehhez társul a tanulás, szakmaszerzés mint érték felismerése és belsővé tétele. Mivel a növendékek többsége rendezetlen családi háttérrel rendelkezik, fontos hangsúlyozni, hogy a család érték, ugyanakkor felelősséggel is jár. Fontosnak tartom a drogpreevenció prioritásként kezelését, ugyanis a fiatalok jelentős hányada korábban droghasználó volt. A kitisztulás olykor hónapokig tart, és nagyban előmozdítja társadalmi integrációjukat, ha ezen a téren később nem esnek vissza.

A nevelésbe további ifjúsági programok – környezetvédelmi vetélkedők, makettépítés hulladékokból, társasjáték-tervező verseny, zenei Ki mit tud?, drogrevenziós totó, játékos Büntető Törvénykönyv vagy alapjogi-totó, bográcsfőző verseny, paprikapalánta/paszuly-nevelő verseny stb. – beépítését javaslom, amelyekkel ellensúlyozható a hosszabb tartamú előzetes letartóztatás. Úgy gondolom, a sportra érdemes még nagyobb hangsúlyt fektetni, hiszen remek kiugrási lehetőség a fiatalok számára, akik közül többen korábban is leigazolt, utánpótlás futballisták, boxolók, birkózók voltak. Nem beszélve arról, hogy sportolás közben is remek lehetőség nyílik a szabálykövetés, a csapatmunka begyakorlására.

Jó ötlet a Rákospalotai Javítóintézetben az előzetesen letartóztatottaknál alkalmazott zsetonrendszer. A tanárok és szakoktatók minden órán értékelik a növendékek magatartását, szorgalmát. Az osztályfőnök írásban értékeli a tanuló munkáját, ettől függ a kiosztott zseton,³³⁵ amelyet különböző jutalmakra, a Roma Napon például apró kézműves ajándékokra válthatnak be a lányok. Ezzel a növendékek jól motiválhatóak, és pótolható az egyik aszódi interjúalanyom által említett érzés, amikor kézzelfogható a munkájuk ellenértéke.

Szükségesnek tartom a dolgozói állomány szemléletének egységesítését, amely eltérő kulturális háttérű, szenvedélybeteg, magatartási és pszichés zavarokkal küzdő fiatalokra vonatkozó specifikus képzésekkel, továbbképzésekkel, felvételnél pedig toleranciát, empátiát, a fiatalokkal szembeni elhivatott segítőkészséget mérő alkalmassági vizsga bevezetésével elősegíthető.

Amikor feltesszük a kérdést, hogy az eljárásjogi kényszerintézkedés szigora nem öli-e ki a gyermekvédelmi intézmény jelleget, nem szabad elfelejtenünk, hogy nem kizárólag gyermekvédelmi intézményről beszélünk, a kettősség jelen van. Ebben a körben érdemes áttekinteni a témával foglalkozó tanulmányokban nyilatkozó növendékek véleményét: mind pozitívan ítélik meg az intézeteket, hálásak a nevelőknek és segítségként élték meg a bent töltött időt. Aszódi interjúalanyaim úgy fogalmaztak, hogy „Aszód összességében ugyanaz, csak még a Szőlőnél is jobb.” Tehát a gyermekközpontúságot nem hogy nem öli ki az előzetes letartóztatás jogi feltételrendszere, hanem a büntetés-végrehajtással összehasonlítva itt valósul meg igazán. Sőt, pedagógiailag megfontolandónak tartom, hogy fiatalok számára előzetes letartóztatására kizárólag javítóintézetben kerüljön sor, azzal a megszorítással, hogy szabadságvesztést kitöltő visszaeső ne kerülhessen újra javítóintézetbe szabadságvesztéssel fenyegetett bűncselekmény elkövetése miatt, mert börtönattitűdöt hoz.

³³⁵ Módszertani füzet – 120 éves a Rákospalotai Javítóintézet (2010) 18.o.

Ugyanakkor ahhoz, hogy a javítóintézetben végrehajtott előzetes letartóztatás valóban előzetes felkészítő, személyiségkorrekciós funkciót tölthessen be, szükség van a nevelés elveinek a büntetés-végrehajtás, a szabadságvesztés rendszerébe való konvertálhatóságára, szorosabb együttműködésre, hogy a bv-be kerüléssel ne szakadjon meg a javítóintézeti előzetes munka, ott is továbblépésről lehessen beszélni. Jó kezdeményezés a tököli „Zárt ajtók – nyitott lelkek” konferencia, ahol a fiatalok zártintézetekben dolgozó szakemberek cserélhették ki tapasztalataikat, de a Nagykanizsai Javítóintézet standardizációs programjával is nagy előrelépést tehetünk e téren.

Fontos továbbá a kikerülő fiatalok fogadó oktatási intézményét is felkészíteni a befogadásra, a gyermekvédelem, illetve az oktatási szektor együttműködésének, kölcsönös tájékoztatásnak előmozdításával olyan módszerek kialakítása, amelyekkel elkerülhető a stigmatizáció, a javítóintézetben elért tanulmányi sikereket kihasználva a növendékek a kinti iskolában is teljesítésre sarkallható.

A fiatalokkal foglalkozó valamennyi szféra összefogására szükség van ahhoz, hogy a gyermekvédelem ezen szektora eredményesen működhessen. Ami pedig csak hittel, szeretettel és mély meggyőződéssel valósítható meg.

Felhasznált irodalom:

- A büntetés-végrehajtási nevelés fejlesztési koncepciója (In: Kriminológiai Közlemények 4., 1984)
- B. Aczél Anna: A fiatalkorúakkal szemben alkalmazott kényszerintézkedések végrehajtási tapasztalatai témához (In: Kriminológiai Közlemények 66., 2010)
- B. Aczél Anna: Rákospalotai körkép (In: Család, Gyermek, Ifjúság 2000/2)
- B. Aczél Anna: Előzetes letartóztatás javítóintézeti körülmények között (In: Kriminológiai Közlemények 58., 2000)
- Berkes Károlyné: A fiatalkorúak előzetes letartóztatása témához (In: Kriminológiai Közlemények 58., 2000)
- Both Emőke: Beszámoló a „Fiatalkorúakkal szemben alkalmazott kényszerintézkedések végrehajtási tapasztalatai” című kerekasztal-beszélgetésről (In: Kriminológiai Közlemények 66., 2010)
- Büki Péter: A sértett elkövető (interjú A levél az áldozatomhoz c. pályázat egy pályázójával) (In: Család, Gyermek, Ifjúság 2000/1 27-32.o.)
- Czár Margit hozzászólása Volentics Anna: Antiszociális fejlődésirányú fiatalok oktatásának kérdései c. előadásához (Kriminológiai Közlemények 40-41., 1991)
- Dér Mária hozzászólása a fiatalkorúak pártfogó felügyelete témához (In: Kriminológiai Közlemények 46., 1992)
- Farkas Ákos: A büntető igazságszolgáltatási rendszer hatékonyságának alapkérdései, avagy hatékonyra tehető-e a büntető igazságszolgáltatás? (In: Kriminológiai Közlemények 49., 1994.)
- Ferenczi György hozzászólása a Munkáltatás, képzés, szakképzés a büntetés-végrehajtás alatt és az utógondozás során témához (In: Kriminológiai Közlemények 46., 1992)
- Frech Ágnes: A fiatalkorúak bűnelkövetési tendenciái az 1990-es évek második felében (In: Kriminológiai Közlemények 58., 2000)
- Frech Ágnes: A fiatalkorúak bűnelkövetési tendenciái és az ítélkezési gyakorlat alakulása az 1995. évi XLI. törvény hatálybalépése óta (In: Család, Gyermek, Ifjúság 2000/1)
- Hatvani Erzsébet - Papházi Tibor: A javítóintézet utáni életutak (In: Kapocs 2003, 2. évf. 5. sz.)
- Hatvani Erzsébet - Papházi Tibor: Deviancia és szociális fogyatékoság. A

javítóintézetből elbocsátottak utánkövetéses vizsgálatának lehetőségei, tapasztalatai I. (In: Társadalomkutatás 2003, 21. köt. 1. sz.)

- Hegedűs Judit (szerk.): A javítóintézet világa (Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 2010)
- Hegedűs Judit: Gyermeksorsok, életutak a javítóintézeti világból (Gondolat Kiadó, Budapest, 2010)
- Hegedűs Judit: Javítóintézetben élő fiatalok és az erőszak (In: Belügyi Szemle 2000, 48. évf. 7-8. sz.)
- Herczog Mária: Javítóintézeti nevelés és család (In: Kriminológiai és kriminalisztikai évkönyv 1994, 31. köt.)
- Intézményi és jogi dilemmák a speciális gyermekvédelemben (vitaindító) (In: Kriminológiai Közlemények 52., 1995)
- Kacziba Antal: Aszódi javítóintézet - bűnüldözési szempontból (In: Belügyi Szemle 1981, 19. évf. 11. sz.)
- Kerezsi Klára – Kó József – Gosztonyi Géza: A fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatásának hatékonysága: a fiatalkorú elítéltek utánkövetéses visszaesési vizsgálata (Budapesti Szociális Forrásközpont, Budapest, 2007)
- Kerezsi Klára: Büntetve gondozni? (In: Esély 2007. évf. 3. sz.)
- Kökönyei Gyöngyi – Negrea Vidia: Az áldozat és a bűnelkövető közötti kapcsolat helyreállításának lehetőségei az aszódi fiatalkorúak szemszögéből (In: Család, Gyermek, Ifjúság 2000/1)
- Laczkovics Mária: A fiatalkorúakkal szemben alkalmazott kényszerintézkedések tapasztalatairól (In: Kriminológiai Közlemények 66., 2010)
- Ladócsy László: Alkotó gyerekek - alkotó műhelyek (In: Család, Gyermek, Ifjúság 2000/1)
- Léderer Pál – Tenczer Tamás – Ulicska László (szerk.): „A tettetésnek minden mesterségében jártasok...” Jelentés a királyi javító intézetek 1891. évi állapotáról (Új Mandátum Kiadó, Budapest, 1998)
- Lénárd Krisztina - Rác Andrea: A javítóintézeti nevelés mint támogató intézmény dezintegrációs hatásai (Társadalmi befogadás 2002: az Egészségügyi, Szociális és Családügyi Minisztérium által pályázati úton támogatott kutatási program zárótanulmányai. Kapocs könyvek 5., Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet, Budapest, 2004)

- Lépés-váltás. Fiatalkorú bűnelkövetők reintegrációs programja 2013 (TAMOP 5.6.1.A.-11/3-2011/0004.)
- Ligeti Katalin: A fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatásának reformja hazánkban (In: Rendészeti Szemle 56. évf. 2008 7-8. szám)
- Lőrincz József: fiatalkorúak büntetés-végrehajtása néhány nemzetközi norma mércéjével. (In: Kriminológiai Közlemények 69., 2011)
- Medveczky Rita: Helyzetkép a javítóintézetekben folyó utógondozás gyakorlatáról I. (In: Kapocs, 2008, 7. évf. 38. sz.)
- Medveczky Rita: Helyzetkép a javítóintézetekben folyó utógondozás gyakorlatáról II. (In: Kapocs 2008, 7. évf. 37. sz.)
- Mezey Barna: A nevelés és a javítás gondolatának megjelenése a börtönügy történetében (In: Börtönügyi Szemle 2007 (26. évf.) 3. sz.)
- Módszertani füzet – 120 éves a Rákospalotai Javítóintézet (2010)
- Negrea Vidia: Ki kit nevel? Egy felmérés tapasztalatai az Aszódi Fiúnevelő Intézetben (In: Család, Gyermek, Ifjúság 2000/1)
- Pál Tibor: Javítóintézeti anziksz (In: Háló 2009)
- Sárdi László: A javítóintézeti nevelés helyzete és hatékonysága (In: Belügyi Szemle 1964, 2. évfolyam 9. szám)
- Szabó András: A nevelő- átnevelő és büntető szankciók (In: Jogtudományi Közlöny 1966, 21. évf. 11. sz.)
- Szarka Attila: Munkáltatás, képzés, szakképzés a büntetés-végrehajtás alatt és az utógondozás során témához (In: Kriminológiai Közlemények 46., 1992)
- Szarka Attila: Gondolatok a Ferenczi György Nevelőintézeti Tudományos Napok VI. aszódi rendezvényéről (In: Család, Gyermek, Ifjúság 2000/2)
- Szarka Attila: Változó javítóintézet - javítóintézeti változások. Reflexiók a javítóintézetből (In: Kriminológiai Közlemények 64., 2007)
- Tauber István: Kultúra - társadalmi változások - bűnözés (In: Kriminológiai Közlemények 47, 1993)
- Utasi Judit: A javítóintézetből elbocsátott fiatalkorúak pártfogó felügyeletének eredményessége 1991-1996 (In: Kriminológiai tanulmányok 2001, 38. köt.)
- Vámbéry Rusztem: Nevelő és biztonsági intézmények (In: Kriminológiai Közlemények 10., 1986)
- Vókó György: Büntetés-végrehajtási jog (Dialog Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2008, 2010)

Jogszabályok:

- 1908. évi XXXVI. törvénycikk a büntetőtörvénykönyvek és a bűnvádi perrendtartás kiegészítéséről és módosításáról (I. Büntetőnovella)
- 1961. évi V. törvény a Büntető Törvénykönyvről
- 1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről
- 1979. évi 11. törvényerejű rendelet a büntetések és az intézkedések végrehajtásáról
- 1995. évi XLI. törvény a büntető jogszabályok módosításáról
- 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról
- 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről
- 2012. évi CCXXIII. törvény a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény hatálybalépéséhez kapcsolódó átmeneti rendelkezésekről és egyes törvények módosításáról
- 2013. évi CCXL. törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról
- 30/1997. (X.11.) NM rendelet a javítóintézetek rendtartásáról
- 49/2013. (VII.10.) EMMI rendelet egyes gyermekvédelmi tárgyú miniszteri rendeleteknek a gyermekjóléti alapellátásokkal, a gyermekvédelmi szakellátásokkal és a javítóintézeti neveléssel összefüggő módosításáról
- 1/2015. (I. 14.) EMMI rendelet a javítóintézetek rendtartásáról

Jelentések, beszámolók:

- Emberi Erőforrások Minisztériuma Budapesti Javítóintézete Szakmai Beszámoló 2013
- Az alapvető jogok biztosának jelentése az AJB-2614/2012. számú ügyben.
- Az alapvető jogok biztosának jelentése az AJB-6373/2012. számú ügyben.
- Az állampolgári jogok országgyűlési biztosának jelentése az OBH 4841/2007. számú ügyben
- Tájékoztató a bűnüldözésről 2008 (Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium és a Legfőbb Ügyészség Informatikai Főosztálya, 2008)
- Ügyészségi Statisztikai Tájékoztató 2012. Büntetőjogi szakterület. (Legfőbb Ügyészség Informatikai Főosztály, 2012)

- Tájékoztató a gyermekkorúak és a fiatalkorúak bűnözésével összefüggő egyes kérdésekről (Legfőbb Ügyészség Informatikai Főosztály, 2012)
- Magyar statisztikai évkönyv 1978-2013 (Központi Statisztikai Hivatal, Statiquum Kft., Budapest)

Intézeti dokumentumok:

- Emberi Erőforrások Minisztériuma Budapesti Javítóintézete Házirend 2012. 08. 01.
- Emberi Erőforrások Minisztériuma Budapesti Javítóintézete Szakmai Program 2013. július
- Emberi Erőforrások Minisztériuma Budapesti Javítóintézete Szervezeti és Működési Szabályzat 2014.
- Aszódi Javítóintézet „Sárga falak” szakmai program 2005 (www.aszod-afi.hu/pdf/sargafalak.pdf) [Letöltve 2014.05.08.]

Internetes források:

- <http://www.ajbh.hu/kozlemenyek-archiv/-/content/10180/46/a-fiatalkoruk-es-az-elozetesen-letartoztatottak-fogvatartasi-korulmenyeinek-vizsgalata;jsessionid=886C2519B871E5662A7515EFCE553367> [Megtekintve: 2014.04.11.]
- <http://www.aszod-afi.hu> [Megtekintve: 2015.01.05.]
- <http://www.dji.hu>
- <http://kozlonyok.hu/kozlonyok/Kozlonyok/12/PDF/2011/24.pdf> [Megtekintve: 2015.01.09.]
- <http://www.leanynevelo.hu>
- http://mtdaportal.extra.hu/books/oktatas_a_magyar_kiralyi_orzagos_fegyintezetekben.pdf [Letöltve: 2014.04.10.]
- <http://www.nkji.hu/> [Megtekintve: 2014.11.10.]
- http://www.nkji.hu/Szakmai_alapkoletetel2.php [Megtekintve: 2014.11.11.]
- <http://www.parlament.hu/irom39/13096/13096.pdf> [Megtekintve: 2014.04.10.]
- <http://www.parlament.hu/iromany/00466ir.htm> [Megtekintve: 2014.04.10.]
- <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/stattukor/javitointezet.pdf> [Letöltve. 2014.11.15.]

Egyéb:

- TAMOP 5.6.1.A.11/3-2011/004. számú bűnmegelőzés projekt keretében készült Lépés-Váltás c. film [Hozzáférhető a Rákospalotai Javítóintézet könyvtárában]

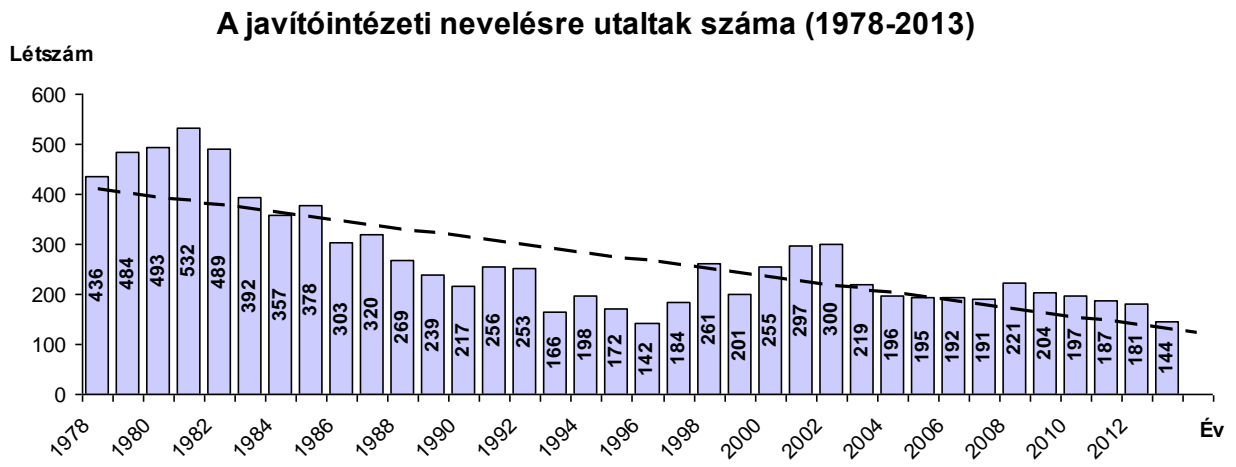
1. számú melléklet

Javítóintézeti nevelésre vonatkozó szabályok	Szabályozás helye 2015.01.14. után	Szabályozás helye 2015.01.14. előtt
Elrendelése, egységes intézkedés	Btk. 120.§ (1) Be. 465. §, 468.§	Btk. 120.§ (1) Be. 465. §, 468.§
Tartama	Btk. 120. § (2)	Btk. 120. § (2)
Feladata/célja	Btk. 106.§+120.§ Kódex 344.§	Btk. 106.§+120.§ Bvtvr. 105.§ (1) Rendtartás 23.§
Részfeladatok	Kódex 350. § (5)-(6)	Bvtvr. 108. § (1) Rendtartás 2.§ (2)
Elkülönítés: fiúkat lányoktól	Kódex 348.§ (1)	Bvtvr. 107. § (1), Rendtartás 3.§(2)
Elkülönítés: 16 éven aluliakat	Kódex 348.§ (3)	Rendtartás 3.§ (3)
Gyógypedagógiai nevelésre szoruló+személyiségzavaros fiatalokúakra külön gondot fordítani	-	Bvtvr. 107.§ (2)
Kapcsolattartás	Kódex 357-367.§ Új Rendtartás 36-40.§	Bvtvr. 108.§ (4) keretek Rendtartás 48-50.§
Jogok és kötelezettségek	Kódex 352-356.§	Bvtvr. 109. §
Zártintézeti részleg	Kódex 378.§ Új Rendtartás 20.§	Bvtvr. 110.§ keretek Rendtartás 46.§
Ideiglenes elbocsátás, elbocsátás	Btk. 121.§ Kódex 380-383. § Új Rendtartás 46-50.§	Btk. 121.§ Bvtvr. 112.§, 112/A.§ Rendtartás 53-56/A.§
Utógondozás	Kódex 384.§ Új Rendtartás 52.§	Bvtvr. 112/a. § (3) Rendtartás 57.§
Javítóintézeti utánkövetés	Új Rendtartás 53.§	-
Egyéni nevelési terv, felügyelet, ellenőrzés	Kódex 346.§	Rendtartás 23.§(2)
Befogadás	Kódex 347.§ + 350.§ (1)-(3)	Rendtartás 10-18.§

	+ Új Rendtartás 13-20.§	
Jutalmazás, büntetés	Kódex 373-376.§ + Új Rendtartás 35. §	Rendtartás 35-45.§
Felügyelet, ellenőrzés	Kódex 346.§ (4)	Rendtartás 27.§
Munkakörök, képesítési előírások	Új Rendtartás 8.§	Rendtartás 9.§
Elhelyezés	Új Rendtartás 19.§	Rendtartás 19.§
Ellátás	Új Rendtartás 22-25.§	Rendtartás 21.§
Oktatás, képzés, munkafoglalkoztatás	Új Rendtartás 29-34.§	Rendtartás 28-34.§

Javítóintézetben végrehajtott előzetes letartóztatás külön szabályai	Szabályozás helye 2015.01.14. után	Szabályozás helye 2015.01.14. előtt
Elrendelés feltételei	Be. 129. § (2) + 454.§ (1)	Be. 129. § (2) + 454.§ (1)
Tartama	Be. 131-132.§	Be. 131-132.§
Végrehajtás helye	Be. 135. § + 454.§ (2), (5a)	Be. 135. § + 454.§ (2), (5a)
Megszűnése, megszüntetése	Be. 136. § + 455. §	Be. 136. § + 455. §
Elkülönítés felnőttektől	Be. 454. § (6)	Be. 454. § (6)
Nem hagyhatja el az intézetet	Kódex 417-418.§	Rendtartás 64-65.§
Befogadás	Új Rendtartás 55-56.§	Rendtartás 60-61.§
Kapcsolattartás	Kódex 419.§ (keretek) + Új Rendtartás 60-61.§	Rendtartás 67.§
Rendelkezési jogkör gyakorlójának feladatai	Kódex 416.§	Rendtartás 59. § (2)-(5)
Elbocsátás	Kódex 421.§ + Új Rendtartás 65-66.§	Rendtartás 75.§
Felügyelet technikai eszközökkel	Új Rendtartás 58.§	Rendtartás 63.§
Előállítás, kihallgatás	Kódex 420.§	Rendtartás 69.§
Elmemegfigyelés	Új Rendtartás 64.§	-

2. melléklet

3. melléklet

A Budapesti Javítóintézet növendékeire vonatkozó adatok³³⁶

3/1. melléklet

A Budapesti Javítóintézet növendéklétszámának alakulása

	2011. év	2012. év	2013. év
Létszám jan. 1-jén	83 fő	89 fő	81 fő
Befogadva	133 fő	109 fő	133 fő
Elbocsátva	129 fő	117 fő	113 fő
Létszám dec. 31-én	89 fő	81 fő	101 fő

3/2. melléklet

A növendékek száma a javítóintézetekben az elkövetett bűncselekmény szerint (2011-2013)

Bűncselekmény	2011		2012		2013	
	Jogerős ³³⁷	Előzet	Jogerős	Előzet	Jogerős	Előzet
Vagyon elleni:	161	115	148	85		118
Lopás	63	26	74	20	47	36
Rablás	77	88	63	67	46	80
Csalás	1	-		-		-
Rongálás	2	-	1	-		-
Kifosztás		-		3		1
Zsarolás		1		2		1
Személy elleni:	6	13	9	8		4
„Személy elleni erőszak”	2	13	5	4	1	2
Halált okozó testi sértés				2		-
Emberölés kísérlete				2	1	2
Házasság, család, ifjúság, nemi erkölcs	1	4	4	4		10

³³⁶ Emberi Erőforrások Minisztériuma Budapesti Javítóintézete Szakmai Beszámoló 2012 (51-56.o.),

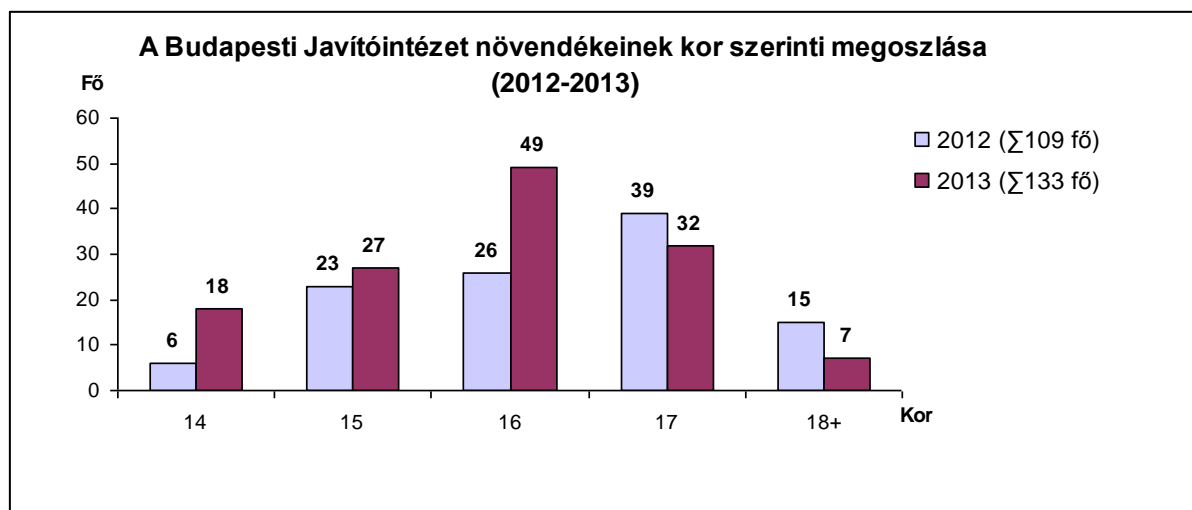
Emberi Erőforrások Minisztériuma Budapesti Javítóintézete Szakmai Beszámoló 2013 (63-67.o.)

³³⁷ Magyar statisztikai évkönyv 2011-2013 CD mellékletének „A jogerősen elítélt fiatalok a kiszabott büntetés szerint” táblája alapján (Központi Statisztikai Hivatal, Statiqum Kft., Budapest)

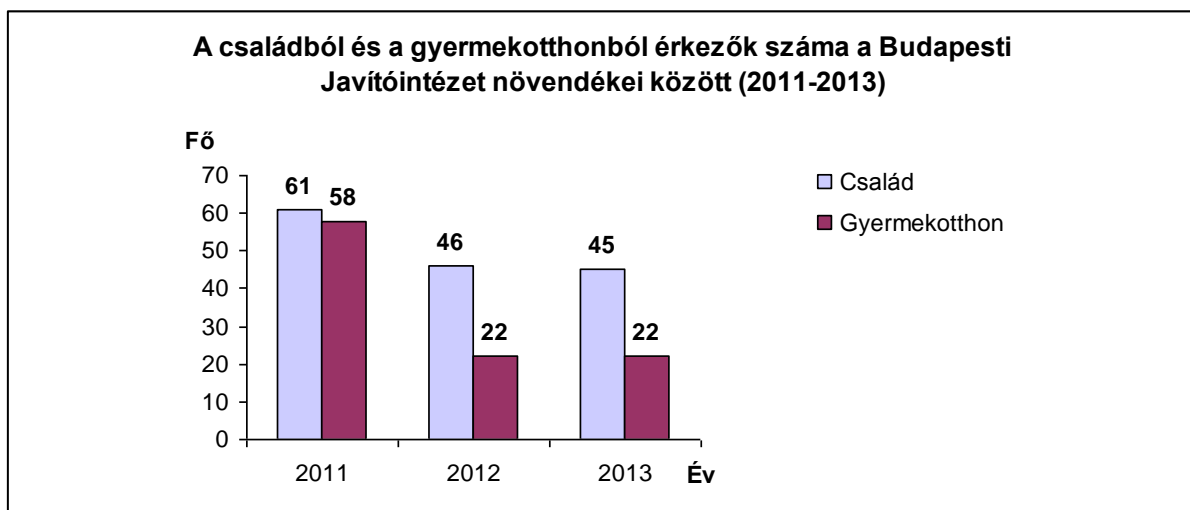
elleni:						
Szemérem elleni erőszak	1	4	4	4	3	8
Kerítés	-	-		-		2
Államigazgatás, igazságszolgáltatás és közélet tisztasága elleni:	6	-	9	-		-
Hivatalos személy elleni erőszak	3	-	2	-		-
Közrend elleni:	11	1	8	5		1
Garázdaság	6	1	7	2	13	1
Lőszerrel visszaélés	-	-		3		-
Kábítószer birtoklása*		-		-		1
Gazdasági	1	-		-		-
Összesen	187	133	181	109	144	133

*a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény új bűncselekmény-kategóriái miatt a 2013. év adatai nem hasonlíthatók tökéletesen össze a korábbi évek adataival

3/3. melléklet

3/4. melléklet

3/5. melléklet

A Budapesti Javítóintézetben töltött előzetes letartóztatás tartama (2011-2013)

hónap	2011/fő	2012/fő	2013/fő
1 hónapnál kevesebb	22	5	18
1-2 hónap	5	14	6
3-4 hónap	17	16	11
5-6 hónap	14	11	22
7-8 hónap	11	8	12
9-10 hónap	7	5	8
10-12 hónap	18	21	7
1 évnél több	35	37	29
Összes elbocsátott	129	117	113

4. számú melléklet

A Budapesti Javítóintézet dolgozói állományára vonatkozó adatok

4/1. számú melléklet

Dolgozói fluktuáció a Budapesti Javítóintézetben (2011-2013)³³⁸

Vizsgált év	Intézeti státusz	Kilépő	Belépő
2011	122 fő	37 fő	43 fő
2012	112 fő	36 fő	28 fő
2013	112 fő	43 fő	43 fő

4/2. számú melléklet

A javítóintézet állományára vonatkozó előírások a javítóintézetek rendtartásáról szóló 30/1997. (X.11.) NM rendelet 1. és 2. számú melléklete szerint

Munkakör	Előírt létszám	Előírt végzettség
Nevelő	2 fő/csoport	pedagógus szakképzettség, felsőfokú szociális szakképzettség, pszichológus
Gyermekfelügyelő	3 fő/csoport	OKJ-s gyermek- és ifjúsági felügyelő, gyógypedagógiai asszisztens, pedagógiai asszisztens végzettség
Iskolai tanár	Helyi döntés alapján	Köznevelési törvény előírásai szerint
Szakoktató	Helyi döntés alapján	Szakirányú végzettség
Rendész	Helyi döntés alapján	Középfokú iskolai végzettség
Növendékügyi előadó	1 fő/intézmény	Jogász, igazgatásszervező, szociális szervező
Pszichológus	1 fő/40 fiatalos	Pszichológus, szakpszichológus
Pszichiáter	1 fő/intézmény	

³³⁸ Emberi Erőforrások Minisztériuma Budapesti Javítóintézete Szakmai Beszámoló 2013., 11.o. és Emberi Erőforrások Minisztériuma Budapesti Javítóintézete Szakmai Beszámoló 2012., 9.o. alapján

4/3. számú melléklet

A Budapesti Javítóintézet létszámadatai (2014.09.10.)³³⁹

Létszám (Összesen 112 fő)	Végzettség
Vezetőség: 5 fő	Igazgató: szociális munkás, kisebbségpolitikus, gyermekvédelmi szakértő, gyermekjogi képviselő, addiktológiai és családvédelmi szakértő Igazgatóhelyettes: államigazgatás Oktatási vezető: pedagógus, pszichológus Nevelőotthoni vezető: pedagógus, edző Rendészeti vezető: pedagógus és rendőr
Növendékügy + titkárság 4 fő	1 fő jogász 1 fő pedagógus (kriminológia MA folyamatban) 1 fő adminisztrátor 1 fő kommunikáció-magyar szakos pedagógus
Mentálhigiéné 6 fő	Pszichológus, gyógypedagógus, terapeuta
Munkafoglalkozások 12 fő	3 fő diplomás szakoktató Szakmai végzettségű gyerekefelügyelők
Iskola 10 fő	10 fő szaktanár
Nevelőotthon 25 fő (7 csoport működött)	9 fő szociális végzettség (szociális munkás, szociálpedagógus, szociálpolitikus) 5 fő gyermekfelügyelő 1 fő óvónő 2 fő gyógypedagógus 8 fő pedagógus
Éjszakás felügyelő 9 fő	8 fő gyermekfelügyelő 1 fő diplomás tanár
Rendész 15 fő	12 fő vegyes középvégzettségű 3 fő diplomás (rendőr, tanár, szociológus)
Gazdasági hivatal 3 fő	Gazdasági végzettség
Egészségügy 3 fő	1 fő diplomás ápoló 2 fő ápoló

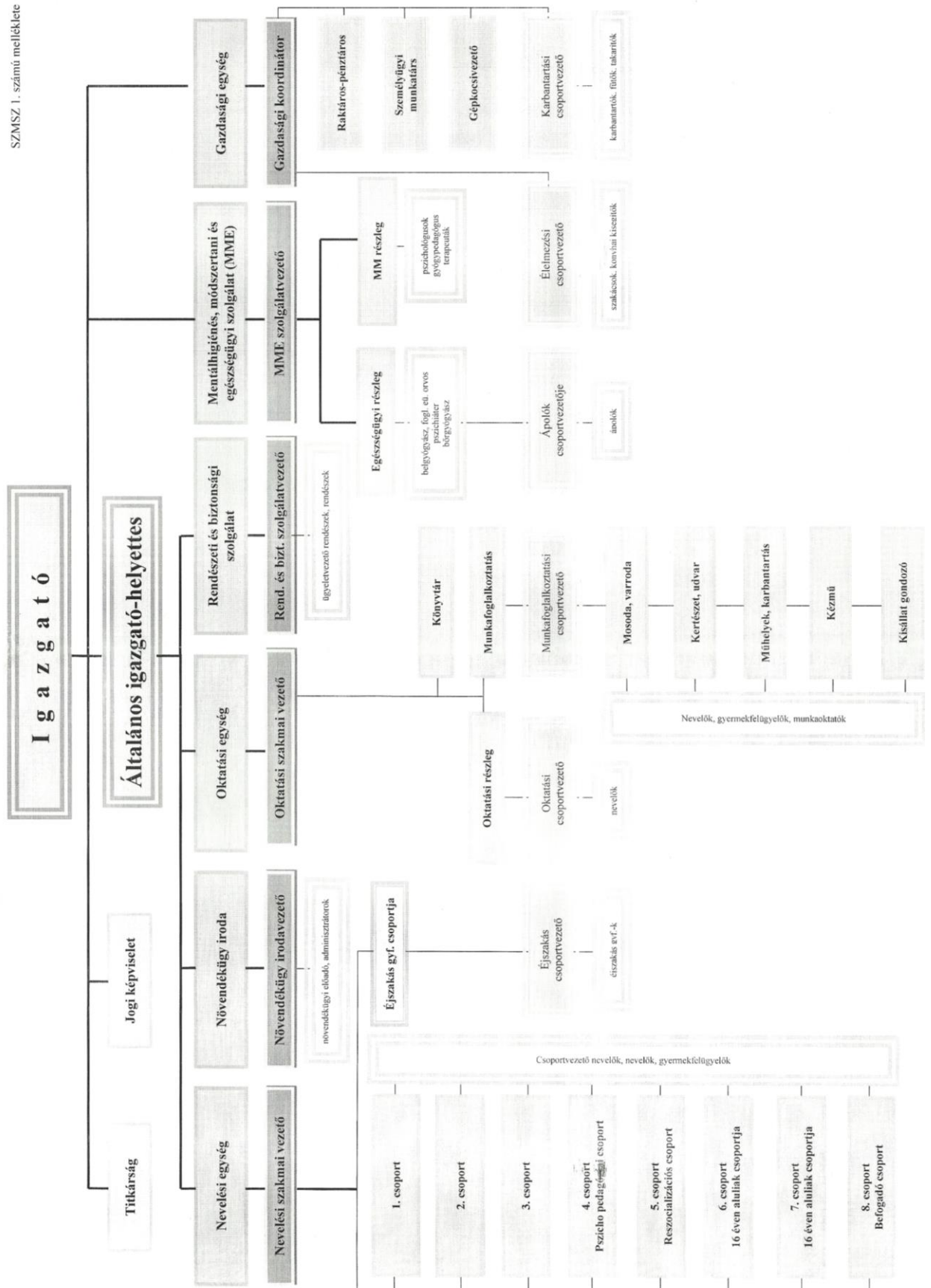
³³⁹ Az intézet igazgatója által rendelkezésemre bocsátott adatok

Karbantartás 7 fő	
Konyha 6 fő	1 fő gyermekélelmezési szakember
Megbízási szerződéssel: - Orvos - Pszichiáter szakorvos (1 fő pszichiáter gyermekszakorvos) - Bőrgyógyász - Táncoktató	
Önkéntesek: egyházi foglalkozás, nyelvtanulás, kézműves	

5. számú melléklet

A Budapesti Javítóintézet szervezeti ábrája

SZMSZ 1. számú melléklete

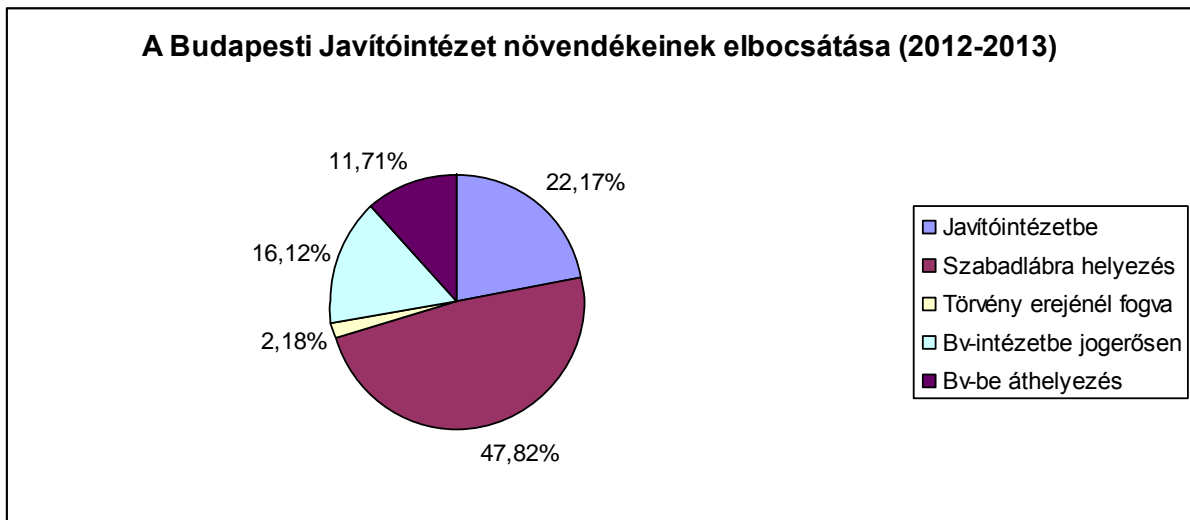
6. számú melléklet

Nevelőotthoni órarend, Budapesti Javítóintézet (heti 24 óra)³⁴⁰

- 2 óra ismeretterjesztő foglalkozás + helyünk a világban (nevelő beállítódása, szemlélete határozza meg, pl. liberális, hazafias...)
- 1 óra bibliaismeret
- 2 óra jogi ismeretek, etika, erkölcs (mi a jog, mi az, ami csak jóérzés, házirend ismerte...)
- 1 óra önismeret (pl. konfliktuskezelés)
- 6 óra sport
- 1 óra emberismeret, táplálkozás, életvitel, EÜ
- 1 óra szókincsfejlesztés, kommunikáció (pl. non-verbális kommunikáció)
- 6 óra korrepetálás, házi feladat, levélírás
- 1 óra könyvtár
- 1 óra heti értékelés
- 2 óra nagytakarítás

³⁴⁰ 2014.09.10-én az intézet igazgatója által rendelkezésemre bocsátott adatok

7. számú melléklet

8. számú melléklet

A Budapesti Javítóintézet tíz nevelőjével felvett interjúk kérdéssora (2014. 12. 05.)

I. Személyes adatok

1. Életkora:
2. Neme: nő férfi
3. Legmagasabb iskolai végzettsége:
4. Szakképzettsége:

II. Munka az intézetben

1. Mióta dolgozik az intézetben?
2. Miért választotta ezt a pályát?
3. Mit tart a nevelő fő feladatának?
4. Mi a nevelőotthoni csoport mint forma fő feladata?
5. Az előzetes letartóztatás milyen speciális pedagógiai törekvéseket indokol?
6. Hogyan valósul meg a normakövetés elsajátítása, a jogi értékek átadása?
7. A) Mikor hatékony a munkája?
7. B) Mit ért hatékonyság alatt?
7. C) Ez miben mérhető a leginkább?
8. Mit tart a leghatékonyabb nevelési eszköznek?
9. A) Melyik jutalmazási formát alkalmazza a leggyakrabban?
9. B) Melyik jutalmazási formát tartja a legeredményesebbnek?
10. A) Melyik elmarasztalást alkalmazza a leggyakrabban?
10. B) Melyik elmarasztalást tartja a legeredményesebbnek?
11. Milyen személyre szabott (Házirendben fel nem sorolt) jutalmazást és büntetést alkalmaz?
12. Miből ered a legtöbb konfliktus a növendékek között?
13. A) Délutáni órák közül melyiket tartja a legfontosabbnak?
13. B) Hogyan készül rá?
14. Kérem, értékelje az alábbi állításokat 1-5-ig! (1: Igaz, 5: Egyáltalán nem igaz)

Növendékeimmel személyes kapcsolat kiépítésére törekszem	1	2	3	4	5
Törekszem kapcsolatot tartani növendékeimmel szabadulásuk után is	1	2	3	4	5
A foglalkozásokra előzőleg készülök	1	2	3	4	5
Az alaki szabályok (alapállás, fordulatok, dobantás...) szükségesek	1	2	3	4	5
Kollégák közötti kommunikációval elégedett vagyok	1	2	3	4	5
Hatékonyak érzem a munkámat	1	2	3	4	5

15. A nevelés hatékonysága szempontjából megfelelőek az alábbi, rendelkezésre álló feltételek? Kérem, értékelje 1-5-ig! (1: Megfelelő, 5: Egyáltalán nem megfelelő)

Továbbképzések gyakorisága	1	2	3	4	5
----------------------------	---	---	---	---	---

Továbbképzések minősége	1	2	3	4	5
Nevelők létszáma	1	2	3	4	5
Növendékek létszáma az intézetben	1	2	3	4	5
Növendékek létszáma a csoportban	1	2	3	4	5
Intézményi infrastruktúra	1	2	3	4	5
Nevelői délutáni idő hossza	1	2	3	4	5

16. Mennyiben befolyásolják az alábbi szempontok a nevelés eredményességét? Kérem, értékelje 1-5-ig! (1: nagyon befolyásolja, 5: egyáltalán nem befolyásolja)

A bent töltött idő kiszámíthatatlan hossza	1	2	3	4	5
Függő eljárásjogi helyzet okozta feszültség	1	2	3	4	5
Bezártság	1	2	3	4	5
Csak fiú növendékek vannak	1	2	3	4	5
A növendékek vegyes életkora	1	2	3	4	5
A növendékek szociokulturális háttere	1	2	3	4	5
Az előzetes letartóztatásra vonatkozó jogszabályi előírások	1	2	3	4	5
Nevelő végzettsége	1	2	3	4	5
Nevelő személyisége	1	2	3	4	5
Intézményi infrastruktúra	1	2	3	4	5
Egyéb:	1	2	3	4	5

17. Milyen újításokat, változtatásokat vezetne be az intézet működésével kapcsolatban?

9. számú melléklet

A Budapesti Javítóintézet hét növendékével felvett interjúk kérdéssorra (beszélgetés irányított kérdésekkel, 2014. 07. 18.)

1. Hány éves vagy?
2. Családból vagy intézetből jöttél?
3. Mennyi ideje vagy az intézetben?
4. Hány osztályt végeztél el kint? Most hányadikos vagy?
5. Pártfogó felügyelő van? Milyen a kapcsolatodok?
6. BV intézetben voltál már (előzetben, látogatóban)? Házi őrizetben voltál már?
7. Hogyan ítéled meg az itt töltött időt, hogyan jellemeznéd?
8. Van-e, ami tetszik az intézeti életből, amit jó ötletnek tartasz?
 - a. Mit tartasz hasznosnak? Mi a leghasznosabb? Miért?
 - b. Melyik a kedvenc foglalkozásod, területed? Miért?
 - c. Melyiket nem szereted? Miért?
9. Az itt töltött időből mi az, amit büntetésként élsz meg? Mi az, ami korlátozás?
 - a. Egyetértesz-e valamelyikkel? Van-e olyan, amivel egyáltalán nem értesz egyet?
 - b. Hogyan lenne ez javítható? Mit javasolsz helyette?
10. Legnehezebben mit szoktál meg? Mi volt új?
11. Kivel tudsz bizalmasan beszélgetni?
12. Felnőttek közül kihez fordulsz segítségért?
13. Családoddal milyen a kapcsolatod? Változott-e, amióta bekerültél az intézetbe?
14. Érted-e, tudod-e követni a büntetőeljárást? Tudsz-e ezzel kapcsolatban valakitől segítséget kérni?

10. számú melléklet

Az Aszódi Javítóintézet három növendékével felvett interjúk kérdéssora (beszélgetés irányított kérdésekkel, 2014. 10. 03.)

1. Hány éves vagy?
2. Családból vagy intézetből jöttél?
3. Mennyi időt töltöttél a Szőlő utcában? Mióta vagy Aszódon?
4. Hány osztállyal kerültél be, most hányadikos vagy?
5. Hogy tekintesz az itt töltött időre, mihez hasonlít a javítóintézet?
6. Mi a legfőbb különbség a két intézet között?
7. Melyik foglalkozás volt a kedvenced a Szőlő utcában? Melyik volt a leghasznosabb? Miért?
8. Melyik területet szereted Aszódon? Melyiket tartod a leghasznosabbnak? Miért?
9. Milyen büntetést alkalmaztak a nevelők a Szőlő utcában?
10. Milyen büntetéseket alkalmaznak a nevelők Aszódon?
11. Mit tartottál korlátozásnak a Szőlő utcában? Mit tartasz korlátozásnak Aszódon?
12. Melyikkel értesz egyet?
13. Melyikkel nem értesz egyet egyáltalán?
14. Min változtatnál, javítanál?
15. Kivel tudsz bizalmasan beszélgetni?
16. Mik a terveid a jövőre vonatkozóan?